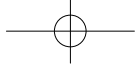
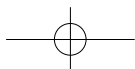

**Müxtəlifliyin
işıqlandırılması
üzrə vəsait**

**Müstəqil Jurnalistika Fondu &
Media Müxtəliflik İnstitutu
2004**

İngilis dilində Media Müxtəliflik İnstitutu (MMİ) tərəfindən hazırlanmış və nəşr edilmişdir.

Kitabla bağlı suallar aşağıdakılara ünvanlanmalıdır:

Media Müxtəliflik İnstitutu,
100 Park Village East, London NW1 3SR, UK
Tel: 44 207 38 00 200
Fax: 44 207 38 00 050
Email: info@media-diversity.org
Website: www.media-diversity.org

Bu vəsait Avropa Cəmiyyəti və Niderland Xarici İşlər Nazirliyinin maliyyə dəstəyi ilə hazırlanmışdır. Burada istifadə olunan fikirlər Media Müxtəliflik İnstitutuna məxsusdur və heç bir halda Avropa Cəmiyyəti və Niderland Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi mövqeyini əks etdirə bilməz.

**MÜXTƏLİFLİYİN MƏTBUATDA
İŞIQLANDIRILMASI
HAQDA VƏSAİT**

Müstəqil Jurnalistika Fondu və bu vəsaitin müəllifi *Qeyri-mənfəət Təşkilatları üçün Strateji Rabitə Vasitələri* adlı media vəsaitləri silsiləsindən geniş istifadə etməyə icazə verdiklərinə görə Benton Fonduna, Strateji Rabitə Mərkəzinə və KİV Rabitə Konsorsium Mərkəzinə dərin minnətdarlığını bildirir.

Biz haşiyələrdən istifadə etməsək də, vəsaitin ərsəyə gəlməsində aşağıda adı çəkilən iki dərsləkdəki materiallardan geniş istifadə olunub: *Strateji KİV: İctimaiyyətin Marağına Xidmət Edən Kampaniyanın Təşkili* (müəllif hüququ: KİV Rabitə Konsorsium Mərkəzi, 1991) və *Media Vasitəsilə Təbliğat* (müəllif hüququ: Benton Fondu, 1991).

Silsilə vəsaitlər haqqında daha geniş məlumat almaq və kitabları əldə etmək üçün aşağıdakı ünvanə müraciət edin: Benton Fondu, Rod Aylənd prospekti 1710, NV, 4-cü mərtəbə, Vaşinqton, Kolumbiya Dairəsi 20036; (202) 857-7829.

ABŞ informasiya agentliyinin *Qadınlar üçün KİV dərsliyi: "cəmiyyətdə Öz Səsinin Axtarışında"* (1995) kitabı da bizim üçün faydalı vəsait oldu. Bu kitabı əldə etmək üçün ölkənizdəki ABŞ səfirliyi ilə əlaqə saxlayın.

Davranış Kodeksini əlavə şəkildə vəsaitə daxil etməyə icazə verdiyinə görə Amerika İctimai Əlaqələr cəmiyyətinə (AİƏc) də öz təşəkkürümüzü bildiririk.

MÜXTƏLİFLİYİN MƏTBUATDA İŞIQLANDIRILMASI HAQDA VƏSAİT Mündəricat

8 **Jon Ouendən** **Ön Söz**

10 **Giriş**

14 **Müxtəlifliyin işıqlandırılmacının Ümumi Məqamları**

15 Mənbələri Necə Tapmalı

16 Digər qrup üzvlərindən müsahibə götürmək haqda məsləhətlər

22 **Etnik Məncubiyət**

23 Misallar

Qaraçılar hərbi polis qüvvələrinə balta ilə hücum edirlər

"Qaraçı" soyğunçular Qərbi talan edirlər

Bir gecəlik qonaq bıçağa əl atır

Türkiyədə erməni olmaq cinayətdir

Çuburxincidə "danışıqlar" davam edərkən gürcülər

Oçamçiridə diri-diri basdırılırlar

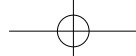
Qarabağ Azadlıq Təşkilatı ermənilərin ölkəmizə gəlişinə etiraz edir

Din haqqında

Misallar

Jender haqqında

Misallar

Əlillik haqqınd

Misallar

Aztəminatlı qruplar haqqında

Misallar

Ahıllar və təqaüdcülər haqqında

Misallar

Qaçqınlar və köçkünlər haqqında

Misallar

Cekcual orientaciya haqqında

Misallar

Müxalifət və diccidentlər haqqında

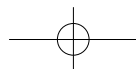
Misallar

Fotoşəkil və təcvir haqqında

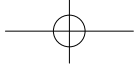
Misallar

Tədris modulları

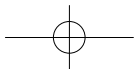
İzahlı lüğət

MÜXTƏLİFLİYİN MƏTBUATDA İŞIQLANDIRILMASI HAQDA VƏSAİT

ÖN SÖZ

Əgər siz Mediada Müxtəliflik İnstitutunun qarşısında nə kimi problemlərin durduğuna dair müəyyən nümunələr istəyirsinizsə, sizdən tələb olunan yeganə şey hər hansı bir günün mətbu nəşrlərindən nümunələr seçməkdir. Britaniya qəzetlərindən və "İnterneşnl Herald Tribun" qəzetindən yay günlərinin birində götürülmüş bu məqalələrə nəzər salın:

* Amsterdamda yeni araşdırma Niderlandda homoseksualistlərə qarşı "dözümsüzlük meylinin" olduğunu göstərir. Bu, elə bir ölkədə baş verir ki, homoseksualistlərin evlənməsinə birinci olaraq icazə vermişdi;

* Britaniyanın "Deyli Meyl" qəzeti "Həmzəyə nifrət edən kütlə məscidin əhatəsinə yığılıb" başlığı ilə məqalə verib və onların həbsdə olan ruhani "Qarmaq əlli Həmzə" (onun bir əli yoxdur) ilə əlaqədar toplaşdıqlarını və onun terrorçu qruplarla əlaqələri olduğunu qeyd edib;

* İtaliyanın best-seller (əla satılan) qəzeti "Korriere della Sera" məşhur İtaliya yazıçısı Oriana Fallaçinin açıq-aşkar antiislam yönümlü 126 səhifəlik kitabını nəşr edib;

* Britaniya jurnalist Darkus Hou "Qardian" qəzetində "Hər kəsə xitab: siz kimi zənci adlandırırınsız?" adlı yazısında qərbi hindistanlılarla somalililər və qərbi hindistanlılarla pakistanlılar arasında zorakı qarşıdurmaları təəssüf hissi ilə qeyd edir.

Bu cür məqalələri yazmaq tapşırığının necə verməsi, onların necə yazılması və redaktə olunması Mediada Müxtəliflik İnstitutunun (MMİ) missiyasının əsas məsələlərindəndir. Onun təsisçi direktoru Militsa Peşiç hesab edir ki, jurnalistlər öz məqalələrində faktların düzgün verilməsinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Onların sözləri potensial olaraq öldürücü silahdır, o, işə salındıqda icmalara, fərdlərə və bütövlükdə cəmiyyətə uzunmüddətli ziyan yetirə bilər. Təsədüfi seçmə qaydasında seçilmiş bu azsaylı nümunələrdən görüldüyü kimi, böyük təsirə malik bəzi qəzetlərdə jurnalistlər tərəfindən şübhəli standartlar bərqərar edilib və demokratiya uğrunda mübarizə aparın cəmiyyətlərdə mediada işləyənlər həmin məqalələri yəqin ki təqdid olunmaq üçün nümunə kimi görürlər. Bu, MMİ-nin işini xüsusilə çətinləşdirir, belə ki, Peşiçin təkidlə iddia etdiyinə görə, lazımı qaydada treninq və təkrar treninq alan savadlı və məsuliyyətli jurnalistlərin yeni nəslə nifrət dolu icmaları məhsuldar və dözümlü demokratik cəmiyyətlərə çevirə bilərlər.

Müxtəlifliyin işıqlandırılmasında jurnalistlərə kömək etmək üçün MMİ "Müxtəlifliyin işıqlandırılmasına dair soruq kitabı"nı nəşr edib. Bu, narahatlıq hissi doğuran pis, çox zaman məsuliyyətsiz və bədxah məqalələr toplanmışdır ki, qəzetlərin öz oxucularına necə pis xidmət etmələrinin nümunələri kimi onlardan istifadə oluna bilər. Bu məqalələrə görə məsuliyyət daşıyan redaktorlar həkim olsaydılar, onların lisenziyaları ləğv olunardı.

Eyni zamanda, bu soruq kitabı həm də jurnalistlərə və jurnalistikayı yaxşılaşdırmaqda marağı olan hər kəsə bu səhvlərdən necə yaxa qurtarmaq barədə konstruktiv məsləhət verir. Jurnalist işləyən hər kəs bu soruq kitabını əlinin altında saxlamalı və özündən soruşmalıdır ki, onun indicə yazdığı və ya redaktə etdiyi məqalə soruq kitabındakı müxtəliflik standartlarına cavab verirmi?

Bu soruq kitabı müxtəlifliyin necə işıqlandırılması barədə praktiki tövsiyələrdən əlavə həm də düşüncə tərziini nizama salmaq vasitəsidir. Mən Militsa Peşiçlə tam səmimiyyətə razıyam ki, müxtəlifliyin işıqlandırılması probleminin əleyhinə mübarizə aparmaq lazım deyil və o, heç də redaktorların və müxbirlərin boyundan asılıb qalan daş deyil. Ağıllı, düşüncəli redaktorlar razılaşırlar ki, əhalinin pis xidmət göstərilən və ya məhəl qoyulmayan hissəsini yeni oxucular cərgəsinə əlavə etmək olar. Soruq kitabındakı nümunələr xəbərlər şöbələrinin divarları boyunca yapışdırılmalı olan nümunələrdir.

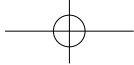
Son olaraq, jurnalistlər nifrətə və fanatizmə arxa çevirən dünyaya yardım etməkdə maraqlıdırlar. Onlar böyük Amerika yazıçısı və icmalçısı Uolter Lipmanın "projektor rolu" adlandırdığı funksiyayı həyata keçirməlidirlər. Onlar ruhdan salmaqdan daha çox ruhlardan məqalələrə öz jurnalist öz işqlarını saçmalıdırlar.

"İnterneşnl Herald Tribun"dan olan Rojer Koen "qlobalist rubrikası"ndakı yazısı tarixən bir-biri ilə döyüşmüş düşmənlər olan Almaniya və Polşanın neçə barışdığını işıqlandırır. Kon yazır: "Əgər polyaklar və almanlar barışa bilirlərsə, bunu israililər və fələstinlilər də edə bilərlər".

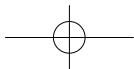
"Hər şeydən əvvəl qəbul etmək lazımdır ki, üzünü tarixi silib atmaq olmaz, lakin gələcəyə birlikdə baxmaq onun üzərindən adlayıb keçmək olar".

Con Ouen

BJI televiziya xəbərlərinin keçmiş baş redaktoru, "Fridm Forumun" ("Azadlıq Forumu") Avropa Mərkəzinin təsisçi direktoru və Londonun Siti Universitetinin jurnalistika üzrə müəllimi

Giriş

Giriş

2003-cü ildə mən Cənubi Qafqazdan olan jurnalistlər qrupunun iştirak etdiyi media və etnik azlıqlar haqqında seminarda trener idim. Gürcü həmkarlarımdan biri hesab etdi ki, bu tədbir "başqa mövzulu seminar" olmalı idi. Onun izah etdiyinə görə, həmin vaxt onun ölkəsindəki siyasi çəşqınlığı nəzərə alsaq, mövzu media üçün az maraqlı idi.

Lakin bu yaxınlarda o, mənə yazırdı ki, "zaman dəyişib: Cənubi Osetiya və Abxaziya Gürcüstanın siyasi gündəliyində əsas məsələyə çevrilib. O, yazırdı ki, "indi kütləvi informasiya vasitələri milli azlıqların problemlərini işıqlandırmağa çalışırlar və onlarla birlikdə münaqişədən sonrakı reallıqda yaşayırlar".

O, bildirdirdi ki, "milli azlıqlar yerli və parlament seçkiləri zamanı tamamilə pasivdirlər. Onlar sadəcə özlərini bu ölkə ilə əlaqədə təsəvvür edə bilmirlər və əgər məsələ münaqişə nöqtəsinə gəlib çatmayıbsa, onlara, demək olar ki, heç vaxt xəbərlərin gündəliyində yer verilmir".

Media Müxtəliflik İnstitutunun Bakıdakı tədbirində media təhlilçisi öz ölkəsindəki analoji vəziyyəti təsvir etdi: "Bu, tibbi problemi həll etməyə bənzəyir. Siz elə etməlisiz ki, müaliyə edərkən heç bir əlavə zərər yetirməyəsiz".

Analoji olaraq, Ermənistanda, Avropa Şurasının rəylərinə əsasən, təhsil, mediaya çıxış və azlıqların dillərindən istifadə sahəsində milli azlıqlar üçün daha çox iş görməyə ehtiyac vardır.

Azlıqlarla birlikdə münaqişədən sonrakı reallıqda yaşamaq (və azlıqların da yaşamasına imkan vermək) problemi Cənubi Qafqazda MMİ-nin məşğul olmağa çalışdığı problemdir. Bizim təmasda olduğumuz insanların çoxu, əsas əhaliyə, yaxud milli azlığa mənsub olmasından asılı olmayaraq, məsələyə səthi yanaşdıqları üçün mənim gürcüstanlı həmkarımla razılaşmazdılar. Səthdə isə "daha ciddi məsələlər" ola bilər, təkcə sıxışdırılan və əlverişsiz vəziyyətdə olan digər kateqoriyalara aid insanları götürmək kifayətdir. Cənub-Şərqi Avropada olduğu kimi, milli azlıqlar yalnız münaqişə yarandıqda müzakirə predmeti ola bilərlər.

Kommunizm şəraitində yaşayan bizlərin çoxu, ola bilsin, səmimi şəkildə inanırdı ki, Berlin divarının yıxılması fərdlərin hüquqlarına hörməti təmin edəcəkdir. Biz düşünürdük ki, milli, siyasi, dini və digər fərqlərə əsaslanan qorxu və qərəzlik erasından hansısa üsulla yeni və xoş eraya - dözümlülük və mərhəmət erasına yol açılacaqdır.

Kommunist dövrü ilə müqayisədə Balkanlardakı vəziyyət və daha ümumi götürsək, Şərqi Avropadakı və keçmiş Sovet İttifaqının çox hissəsindəki vəziyyət ötən bir neçə ildə yaxşılaşıb. Lakin insan hüquqlarının kobud pozuntuları və düşmənçiliklər hələ də mövcuddur. Din, cins, sosial vəziyyət, yaş, fiziki və emosional vəziyyət, sek-

sual oriyentasiya və digər əlamətlər bəzi post-kommunist bölgələrində sabitliyə təhlükə törədir və ekstremizmi həvəsləndirmək istəyənlər üçün münbit zəmin yaradır.

MMİ-nin Cənubi Qafqazda bu günkü işi göstərir ki, çox vaxt kütləvi informasiya vasitələri, demək olar ki, öz auditoriyalarına onların arasında yaşayan müxtəlif azlıq qruplarının hüquqlarını, əhəmələrini və tələbatlarını başa düşməkdə kömək edə bilən heç bir məlumat çatdırmırlar. Bunun əvəzinə jurnalistlərin hamısı çox zaman bu məsələni neqativ yöndə və ya ən yaxşı halda səthi şəkildə işıqlandırırırlar, bu isə şübhə və qorxu üçün xeyli şərait yaradır.

Aydındır ki, bu problem keçid (tranzit) dövründə olan regionlarla məhdudlaşmır. Son illərdə Böyük Britaniyada, Birləşmiş Ştatlarda və digər Qərb ölkələrində jurnalistlər və qərarlar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olan şəxslər bütün növ azlıq qruplarının problemlərinin mediada işıqlandırılmasını necə təkmilləşdirmək üzərində çalışırlar.

Hal-hazırda Birləşmiş Krallıqda canlı müzakirələr gedir: daha çox müxtəliflik, yoxsa daha çox britaniyalılılaşma? Kanadada "Kanada partikulyarizmi" deyilən prinsipə (milli azlıq qruplarının qorunmasına sadıqlıq prinsipinə) etiraz edilir. Niderlandda məsələ belə qoyulur ki, mühacirlər Niderland dəyərlərini paylaşdırlarmı?

Qərb adlandırılan aləmdə böyük tərəqqi əldə edilsə də, orada etnik stereotipləri, təhqiramiz dili, və birtərəfli işıqlandırmanı hələ də çətinlik çəkmədən tapmaq olar. Demokratiyaya doğru çətin yolu keçməkdə olan ölkələr üçün bu məsələnin əhəmiyyəti daha böyükdür. Demokratiya layihəsi öz mahiyyəti etibarını ilə dövlətin həyatına bütün insanların tam daxil edilməsini və inteqrasiya olunmasını nəzərdə tutur. Media barışıq prosesinə kömək etmək üçün səfərbər edilə bilən (və edilməli olan) güclü sosial resurs təşkil edir. Jurnalistlər öz missiyalarını xoş məramla və qərəzsizliklə yerinə yetirdikdə müxtəlif milli, dini və digər icma qrupları arasındakı münasibətləri demokratik cəmiyyətlərin bərqərar olması münasibətlərinə çevrilməsində başlıca rol oynaya bilərlər.

Mediada Müxtəliflik İnstitutu bu potensialı başa düşərək, trening strategiyaları və praktiki işıqlandırma təşəbbüsləri vasitəsilə peşəkar jurnalistikanın ən yüksək standartlarını stimullaşdırmaq və bərqərar etmək, eləcə də müxtəliflik, azlıq icmaları və insan hüquqları məsələlərinin ictimaiyyət tərəfindən daha dərinləndirilməsinə yardım etmək üçün medianın gücünü səfərbər etmək məqsədilə "Müxtəlifliyi işıqlandırma" (Mİ) regional trening proqramını hazırlayıb və həyata keçirib.

Biz inanırıq ki, ədalətli, düzgün, xeyirxah və dərinləndirən işıqlandırma yuxarıdakı məsələlərin dərk olunmasına yardım etməkdə, qərəzliliyə və radikal siyasi çağırışlara qarşı mübarizə aparmaqda həlledici amildir. İnkişaf etməkdə olan demokratik təsisatlarla müxtəlifliyə hörmət arasında, faktiki olaraq, mühüm əlaqə vardır. Heç bir cəmiyyət həqiqətən homogen (yekcins) deyil və bu faktı etiraf etmədən demokratiyaya keçid baş tuta bilməz. Jurnalistikanın əsas funksiyası cəmiyyətin bütün üzvlərinin ehtiyaclarını və istəklərini əks etdirməkdirsə, o halda jurnalistlər sadəcə bunu etmək üçün üsul və vasitələr tapmalı, buna sadəcə ədalətlik məsələsi kimi deyil, həm də vətəndaşlığın doğurduğu məsuliyyət və üstünlükləri paylaşmaq üçün hər kəsə imkan yaratmağa doğru addım kimi baxmalıdırlar.

Müxtəlifliyin işıqlandırılmasının vurğulanması sadəcə keyfiyyətli jurnalistika məsələsi deyil. Bu, həm də ağıllı biznes məsələsidir. İşıqlandırmanın əhatə dairəsini artırmaqla media təşkilatları hal-hazırda əksəriyyətin düşmüş olduğu mühitin - seqmentlərə bölünmüş bazarın məhdud çərçivələrini dəf edə biləcəklər. Onlar aşkar edəcəklər ki, istifadə olunmayan potensial auditoriya ilə, xüsusən yaşayış və perspektivlərinə hörmət olunduğunu və ya qəzetlərdə və yayım vasitələrində lazımcınca təmsil olunduqlarını ümumiyyətlə hiss etməyən insanlarla öz əlaqələrini xeyli gücləndirə bilirlər.

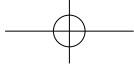
Aramızdakı fərqlərə baxmayaraq, biz hamımız içərisində yaşadığımız və işlədiyimiz cəmiyyətlərin üzvləriyik. Biz hamımız sülh içərisində yaşamaq və uşaqlarımıza təhsil vermək istəyirik. Biz heyrətamiz müxtəlifliyimizi zorakılığa və ümitsizliyə haqq qazandıran səbəb kimi deyil, güc və ümid mənbəyi kimi, və ya zənginlik və maraq mənbəyi kimi öyrənməliyik.

Jurnalist olaraq, biz barışıq prosesinə yardımçı olmaq üçün unikal imkana maliklik. Biz cəmiyyətlərimizin bütün üzvlərinə öz ehtiyac və istəklərini ifadə etməkdə kömək etmək imkanına maliklik. Biz cəmiyyətlərimiz daxilində milli, irqi və dini azlıqlar barədə stereotipləri və təhrifləri aradan qaldırmağa kömək etmək gücünə maliklik. Nəhayət, biz düzgün və qərəzsiz işıqlandırma vasitəsilə müzakirələr təşkil etmək və ümumi rəyin olduğu məsələləri müəyyən etmək səlahiyyətinə maliklik.

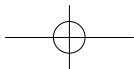
Bu vəsait təşəkkül tapmaqda olan cəmiyyətlərə müxtəliflik və "özgəlik" məsələləri ilə daha yaxşı məşğul olmaqda yardım etmək üzrə tam proqramımızın sadəcə bir hissəsidir. Onun birinci dərəcəli vəzifəsi azlıq qruplarının, millətlərarası münasibətlərin və əsas insan hüquqlarının işıqlandırılmasını yaxşılaşdırmaqda jurnalistlərə yardımçı olmaqdır. Vəsaitdə bu məsələlərin işıqlandırılmasına görə tam məsuliyyət daşıyan redaktorlar və media təşkilatlarının mülkiyyətçiləri də istifadə edə bilirlər.

Müxtəlifliyin işıqlandırılması proqramı yaradıldıqdan bəri biz tərəfdaşlarımız olan təşkilatlarla əməkdaşlıq şəraitində ayrı-ayrı ölkələr üçün "Müxtəlifliyin işıqlandırılması üzrə vəsait" in səkkiz versiyasını, eləcə də onun ingilis dilində beynəlxalq nəşrini buraxmışıq. Bu vəsait bizim real həyatdan götürdüyümüz misalların araşdırılması təcrübəmiz əsasında qurulub və həm müxbirlər, həm də media rəhbərləri üçün müxtəlifliyin işıqlandırılması treninqi üzrə sistemativ metodologiya kimi istifadə edilə bilər. Biz ümid edirik ki, siz onu faydalı və asan istifadə olunan vəsait hesab edəcəksiniz. Lütfən bu soraq kitabındakı MMİ-nin istənilən materialının surətini çıxarmaqda və yaymaqda özünü zərbəst hiss edin, ondan daha çox istifadə edilməsi onu daha da faydalı edəcəkdir. Biz xahiş edirik ki, materialımızdan istifadə edərkən lütfən onun bizə məxsus olduğunu qeyd edin.

Militsa Peşiç
Media Müxtəliflik İnstitutunun direktoru
2004

2. Müxtəlifliyi işıqlandırmağın ümumi məqamları

Müxtəlifliyi işıqlandırmağın ümumi məqamları

Jurnalistlərin üzləşdiyi ən mühüm problemlərdən biri onların özlərindən köklü şəkildə fərqli olan insanlar haqqında yazı yazmaqdır. Lakin mənbənin etnik mənsubiyyəti, dini inancı, cinsi orientasiyası, ictimai mövqeyi və iqtisadi vəziyyətindən asılı olmayaraq, jurnalist özü ilə onun arasında çox böyük fərq hiss etsə belə, həmin şəxsin perspektivlərini, ideya və dünyagörüşünü dəqiq şəkildə ifadə etməlidir.

Cənubi Qafqazda sosial və etnik ayrışma nəticəsində xeyli sayda icmalar parçalanıb. Məhz bu səbəbdən bu cür regionlarda yuxarıda göstərilən məqsədə nail olmaq həddindən artıq çətinliklərlə qarşılaşılır. Lakin həmin məqsədə çatmaq mümkündür deyə bilərik. Əgər jurnalistlər öz cəmiyyətlərinin daxilindəki yaraları sağaltmaq və barışıqə yardım etmək istəyirlərsə, onlar fərqliliklə bağlı qorxu və inamsızlıq yox, məhz qarşılıqlı anlaşma və dözümlü aşılanma üçün əllərindən gələni etməlidirlər.

Mənbələri Necə Tapmalı

Adətən strategiyalar spesifik qruplarla və ya fərqliliklərlə əlaqədar olur. Lakin aşağıda göstərilən təkliflərdən hamı yararlanıla bilər.

* Əgər siz etnik, ictimai, dini və digər azlıqlar haqqında yazı yazmaq istəyirsinizsə, onda həmin qrupun nümayəndələrindən müsahibə götürmək, onların baxışlarını yazıya daxil etməyiniz çox vacibdir. Əks təqdirdə, onlar məqalənin "subyektləri" yox, "obyektləri" olacaqlar. Bütöv bir qrupun üzvlərinə öz baxışlarını təqdim edib ittihamları cavablandırmaq şansı verilməlidir. Əks təqdirdə, heç bir məqalədə onların ünvanına tənqidi fikirlər söyləmək olmaz.

* Söz və ifadələrdən istifadə edərkən diqqətli olun. Sözlərin yaranı sağaltmaq kimi güclü xüsusiyyəti olduğu kimi, bıçaq kimi kəsmək xüsusiyyəti də var. Dildən necə gəldi istifadə edilməsi bu etnik və ictimai gərginlikləri artırmağa bilər. Mütləq maraqlanın ki, azlıq nümayəndələri sizin yazdığınız dildə özlərinin necə adlandırılmasını istəyirlər.

* Material toplayarkən əvvəlcədən gələ biləcəyiniz hər hansı yanlış qənaət və ya fikri dərk etməyə çalışın. Əlbəttə, sizin öz rəyləriniz olmalıdır. Ancaq nəzərə alın ki, özünüzdə və cəmiyyətdə öncədən yaranan qərəzli fikirləri nəzərdən keçirmək də məhz jurnalistikanın rolunun bir hissəsini təşkil edir. Bir qrupun digər

ri haqqında gəlidiyi qənaətin əksəriyyəti faktlara yox, bəzən reallıq elementlərindən xali olmayan stereotiplərə əsaslanır. Məsələn, bəzi homoseksuallar (bəzi qeyri-homoseksual kişilər kimi) qadına bənzəsələr də, əksəriyyəti elə deyil.

* "Hər kəsin bildiyi kimi" və ya "məlumdur ki" ifadələrini işlədərkən diqqətli olun. Bu tip ifadələr adətən jurnalistin özünün, yaxud onun icmasının qərəzli fikirlərini təqdim etmək üsulu hesab olunur. "Hər kəsin bildiyi kimi" ifadəsi hansı mənanı daşıyırsa-daşısın, çox güman ki, səhvdir və ya öncədən formalaşmış qərəzli fikrə əsaslanır. Çünki bu, real hadisələrin işıqlandırılması zamanı mövqe sapmasına gətirə bilər.

* İctimai qruplar arasında münaqişələrə səbəb olan halların əksəriyyəti mürəkkəb xarakterlidir. Hər iki tərəfi qanuni tələbləri və baxışları var. Jurnalistin üzrinə düşən vəzifənin mühüm bir hissəsi də bu baxışları ədalətli və dəqiq şəkildə təqdim etməkdən ibarətdir. Odur ki, mürəkkəb ictimai məsələləri yalnız ağ və qara boyalarda təqdim etməyə çalışmayın.

* Müxtəlif profilli insanların həyatı yalnız ədalətlik və tarazlıq naminə işıqlandırılmamalıdır. Bu, KİV üçün həm də işin perspektivi baxımından zəruridir. Çünki əksər mətbuat orqanları tək bir qrupun perspektivini təqdim etməklə, potensial oxucu auditoriyasının sayını məhdudlaşdırır. Əgər onlar digər icmalar haqqında məlumat verməklə materialı daha geniş işıqlandırmağa, zənginləşdirməyə cəhd göstərsələr, onda öz oxucularının sayını da artırabilir.

* İşıqlandırdığınız hadisələrə hansı kontekstdən yanaşacağınızı əvvəlcədən müəyyənləşdirin. Axı etnik, dini və digər ictimai münaqişələr təsadüfən yaranır. Adətən uzunmüddətli münaqişələrdə iştirak edən tərəflərin keçmişlə bağlı şərtlərində böyük fərqlər mövcud olur. Materialı obyektiv şəkildə təqdim etməzdən öncə siz əvvəllər nə baş verdiyini anlamalı və daha sonra oxucuların əsas məqamları qavramaları üçün keçmişdəki hadisələrin neçə faizini materiala daxil edəcəyiniz barədə qərar qəbul etməlisiniz.

* Məsələlər barədə yazmağın qeyri-adi üsullarını aşkar edin. Bütün gününüzü evsiz, lesbiyan və ya qaçqın düşmüş bir nəfərlə keçirib onların həyat tərzini öyrənin. Onların ümid və qorxuları nədən ibarətdir? Onlar sizin stereotiplerinizə uyğun gəlir, ya yox? Əgər ictimai qrupun nümayəndələri öz ünvanlarına deyilən hansısa bir sözə etiraz edərlərsə, həmin sözün tarixini araşdırın. Bu söz işlədildikən hansı alt məna və fikirlər yaranır? İnsanların buna etiraz etməsinin səbəbi nədir? Niyə digər ictimai qrupun üzvləri bu sözdən istifadə etməkdə davam edirlər?

* Başqa icmalar daxilində özünü mənbə axtarın. Aid olduqları ictimai qrupun düşüncələri, fikirləri və narahat olduqları məsələlər barədə sizə məlumat vermək istəyən insanlarla əlaqə yaradın. Bu cəmiyyətləri təmsil edən qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqə saxlayın və öyrənin ki, onların həyatının hansı aspektləri indiyə kimi işıqlandırılmayıb. Xahiş edin ki, sizə həmin cəmiyyətin siyasi, ictimai, iqtisadi və digər nailiyyətləri barədə məlumat versinlər, başqa yolla öyrənmə bilməyəcəyiniz informasiyaları çatdırsınlar.

* Məsələyə skeptik yanaşın. Faktları araşdırın. İstər öz cəmiyyətinizin, istərsə də digər cəmiyyət üzvündən eşitdiyiniz hər məlumatı olduğu kimi qəbul etməyin. Unutmayın ki, sizin danışdığımız, yaxud müsahibə götürdüyünüz hər bir kəsin öz fikri və müəyyən maraq dairəsi var. Siz onların baxışlarını nəzərə almalı, eyni zamanda onları digərlərindən eşitdikləriniz və müşahidə etdiklərinizlə tarazlaşdırmalısınız.

* Etnik və digər azlıqlarla tək bir şəxs kimi davranmayın. Hətta kənardan baxanda, icmanın bütün üzvlərinin tək bir perspektivə malik olması haqda təsəvvür yaransa belə, həyat heç zaman göründüyü kimi sadə deyil. Bir qrup digərini təkamil bir qurum kimi qiymətləndirirsə, bu zaman ortaya çıxan "özlərdən qorxmaq" anlayışı vəziyyəti daha da gərginləşdirə bilər. Başqa icmalar daxilində mümkün qədər daha çox insanla ünsiyyət qurun və mümkün qədər çalın, aydın tərzdə müxtəlif fikirlər təqdim edin.

* Bir çox insanlarda müxtəlif ictimai qruplarla bağlı güclü mənfi hisslər özünü bürüzə verir. Azlıqlardan danışarkən bəzi səlahiyyətli orqanlar, siyasətçilər, din xadimləri və digərləri təhqiramiz sözlər işlədə bilər. Lakin bu, heç də əsas vermir ki, siz bir jurnalist kimi belə sözləri materialınıza daxil edəsiniz. Lazım gələrsə, bu tip sözləri başqa şəkildə ifadə etməyə çalışın. Əgər siz onlardan sitat götürmək fikrinə düşsəniz, yadda saxlayın ki, haqqında danışılan azlıq nümayəndələri belə dili özlərinə qarşı təhqir hesab edirlər.

Digər qrup üzvlərindən müsahibə götürərkən

* Həssas və diqqətli olun. Anlamağa çalışın ki, ilk dəfə olmasa belə, jurnalistlə ünsiyyət qurmaq sizdən fərqli olan bu insanları qorxuda bilər. Özlərini rahat hiss etmələri üçün siz söhbətə onların ailələri, iş həyatları, hobbiləri və bu cür məsələləri əhatə edən söhbətlərdən başlaya bilərsiniz. Bu, həmin insanların özlərini rahat hiss etmələrinə yardımçı olacaq. Həmin adamlar anlayacaqlar ki, siz onlara tək-cə azlıq nümayəndəsi kimi yanaşmırsınız, həm də onların həyatlarının digər aspektlərini də tanıyırsınız.

* Onların müsahibə ilə bağlı qoyduqları şərtləri anladığınızdan əmin olun. Həmin insanların adlarının çəkilməsinə etiraz edib-etmədiklərini aydınlaşdırın. Ola bilər ki, onlar adlarının çəkilməsinə yox, soyadlarının, yaşadığı şəhərin və ya şəxsiyyətlərini müəyyən edən digər təfərrüatların qeyd olunmasına etiraz etsinlər. Həmin şəxslərin xahişlərini nəzərə alıb onları başqa cür yola gətirməyə çalışmayın.

* Əgər müsahibə götürəcəyiniz yerlə bağlı seçim qarşısında qalmısınızsa, həmin şəxslərin özlərini rahat hiss edə biləcəyi bir yer seçin. Ən yaxşısı, müsahibəni bu insanların özlərini çox sərbəst hiss etdikləri bir şəraitdə - öz mühitlərində, məsələn, onların mənzil və ya ofislərində götürməkdir. Bu da onları öz normal mühitlərində müşahidə edib baxışlarını anlamaqda sizə yardımçı olacaq. Bundan əlavə, siz daha rəsmi, yaxud yad mühitdə onlarda aşkar edə bilmədiyiniz məqamları kəşf edə bilərsiniz.

* İmkan yaradın ki, bu insanların öz söhbətlərini istədikləri tərzdə danışa bilsinlər. Əgər onlar söhbətə 5 və ya 10 il öncəki hadisələrlə başlamaq istəyirlərsə, bilmək istədiyiniz məsələyə uyğun gəlməsə belə, onların sözünü kəsməyin. Söhbət əsnasında onları tez-tələsik əsas məsələyə keçməyə vadar etməmək üçün əvvəlcədən qrafikinizdə buna kifayət qədər vaxt ayırmağa çalışın. İnsanlar çox vaxt danışdıqlarına məhdudiyət qoyulmayan zaman ürəklərinə yaxın bir məsələni müzakirə edərkən özlərini daha sərbəst hiss edirlər.

* Suallarınızı öncədən yazıb hazırlayın. Ancaq hazırladığınız siyahıya ciddi riayət etməkdənsə, ondan ümumi bələdçi kimi yararlanın. Suallarınızı verərkən müsahibəyə yeni suallar ünvanlamaq üçün onu diqqətlə dinləyin. Çevik olun. Əgər siz müsahibənin məzmunu barədə fikirlərinizə çox sadıq olsanız, onda mənbələriniz sizin bilmədiyiniz, xəbərdar olmadığımız problemin mühüm, lakin incə aspektlərini qeyd edərkən bunu dərk edə bilməzsiniz.

* Sizdən nə qədər fərqli olmasından asılı olmayaraq, bu insanlara öz həyatlarını necə yaşamağı öyrətməyə çalışmayın. Əgər siz onlara səthi münasibət göstərsəniz, onlar bunu dərhal anlayacaqlar. Və çox güman ki, sizinlə söhbət zamanı özlərini rahat hiss etməyəcək, yaxud da həmin informasiyadan düzgün şəkildə istifadə edəcəyinizə inanmayacaqlar. Onlar öz vəziyyətlərini sizdən yaxşı anlayır - məhz buna görə də siz onlardan müsahibə götürməkdə maraqlısınız.

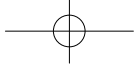
* Bu insanların mənsub olduğu azlıqlar haqqında öncədən sizdə yaranmış qərəzli fikirləri dərk etməyə çalışın. Lakin onlardan müsahibə götürüb yazını hazırlayarkən həmin fikirləri bir kənara atın. Əgər siz haqqında yazdığınız insanların standart baxışa malik olduğunu düşünür, ancaq bunu dərk etmirsinizsə, onda çox

güman ki, öncədən özünüzdə yaranmış yanlış fikirləri həm suallarınızda, həm də yazınızda əks etdirəcəksiniz.

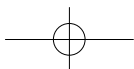
* Unutmayın ki, sizin mənbələriniz ekspert sayılır. Ekspert yalnız həkim və ya alim deyil. Sizin mənbələriniz öz həyatlarının biliciləridir. Düşünməyin ki, onların sizə danışacaqları barədə hər şeyi bilirsiniz. Çünki o zaman siz heç bir sürprizə hazır olmayacaqsınız. Təbii, siz istəyirsiniz ki, bu insanlar öz həyat və təcrübələrini sizinlə paylaşsınlar. Amma sizin vəzifəniz bu barədə auditoriyanızı məlumatlandırmaqdır.

* Müsahibənin sonunda müsahibələrinizdən söhbətə qoşulmaq istəyən başqa adamların olub-olmadığını soruşun. Bu, hazırkı və ya gələcək məqalələriniz üçün digər mənbələr aşkar etməkdə sizə kömək göstərə bilər. Əlbəttə, müsahibə götürərkən özünüzdü nə qədər həssas göstərsəniz, həmin insanlar rahatlıqla sizi başqa insanlarla calandıracqlar.

* Hər şeydən əvvəl, informasiyadan istifadə edərkən ehtiyatlı olun. Sizinlə danışmağa razılıq verən insanlar sizə lütf göstərirlər. Siz də onlar haqqında yazı yazanda bunu nəzərə alın, məqaləni mümkün qədər qayğı və şəfqətlə edin. Standartlardan, nalayiq və təhrikədiç dildən, yoxlanmamış informasiya və digər yanlış materiallardan istifadə etməklə müxtəlif profilli insanlar haqqında məlumat verib auditoriyanızı qorxutmaq çox asandır. Siz çalışmalısınız ki, auditoriyanızın nümayəndələrinə digər insanları anlamaqda, onlara xüsusi diqqət yetirməkdə kömək göstərsiniz.

3. ETNİK MƏNSUBİYYƏT

Etnik mənsubiyyət

Milli fərqlər son dövrlərdə dünyada, məsələn, Cənub-Şərqi Avropada baş verən müharibə və münaqişələrdə, şübhəsiz ki, yüksək dərəcədə destruktiv rol oynayır. Dini və digər amillər gərginliyi daha da qızıdırsa da, milli mənsubiyyətləri ucbatından insanların "özgə" şəxslər kimi qəbul edilməsi ən zorakı və aqressiv ehtirasları doğuran amildir, bu isə, öz növbəsində, 1990-cı illərdə sarsıdıcı Balkan faciələrinə gətirib çıxardı. Oxşar vəziyyət Cənubi Qafqazda da mövcuddur, bunu üçün sadəcə Abxaziyaya, Dağlıq Qarabağa, Cənubi Osetiyaya və Acarıstana baxın.

Təəssüf ki, jurnalistlər və onların media təşkilatları çox vaxt özlərini olduqca həssas və bəzən də çıxılmaz vəziyyətdə hiss edirlər. Konkret etnik icmanın üzvləri olaraq, onlar çox vaxt siyasi və sosial təzyiqlər axını ucbatından jurnalist obyektivliyi mövqeyini qorumaqda çətinlik çəkirlər. Əvəzində onlar çox vaxt öz rollarını mövcud vəziyyətin bütün mürəkkəbliyini dərk etməyə çalışan müşahidəçilər qismində deyil, mənsub olduqları konkret etnik qrupun maraqlarının müdafiəçisi qismində görürlər.

Etnik məsələlərin işıqlandırılmasında qərəzli mövqe adətən rəqib etnik qrupların hamılıqla qaniçən, bədxah və münaqişəyə görə tam məsuliyyət daşıyan tərəf kimi təsvir edilməsində əks olunur. Jurnalistlər gündəlik fəaliyyətlərində daimi mənfi stereotipləri bərqərar etmiş, münaqişələrin kökündə duran sosial və siyasi səbəblərə məhəl qoymamış, çoxluğun nöqtəyi-nəzərini bölüşdürməyən hər hansı şəxsədən müsahibə almaq üçün heç bir cəhd göstərməmiş və hadisələri daha geniş qarşılıqlı anlaşmanı həvəsləndirə bilən kontekstdə təqdim etməmişlər.

Son illər Cənub-Şərqi Avropada baş verən müharibə və münaqişələrdə etnik fərqlər əsas məhvedici rol oynayıb. Dini və başqa faktorların münaqişələri alovlandırdığı bir zaman insanların etnik mənsubiyyətlərinə görə "özgələr" kimi qəbul edilməsi sonda zorakı və təcavüzkar hisslərə, 90-cı illərin ən dəhşətli faciələrinə gətirib çıxardı.

Təəssüf ki, jurnalistlər və onların mənsub olduqları KİV-lər də çox vaxt özlərini həddən artıq dolaşmış, bəzən hətta tam çıxılmaz vəziyyətə salırlar. Müəyyən etnik icmanın üzvləri kimi onlar çox vaxt siyasi və ictimai təzyiqlər ucbatından jurnalist obyektivliyini qoruyub saxlamaqda çətinlik çəkirlər. Nəticədə, onlar çox vaxt öz rollarını mövcud mürəkkəb vəziyyəti anlamağa çalışan müşahidəçi kimi yox, mənsub olduqları etnik qrupun maraqlarının müdafiəçisi kimi görürlər.

Təqdim olunan materiallar çox vaxt rəqib etnik qrupları qəddar, şər qüvvə və münaqişədə tam təqsirkar kimi təsvir edərək, əvvəlcədən yaranmış mənfi müna-

sibəti əks etdirir. Jurnalistlər müntəzəm olaraq münaqişələrin əsas ictimai-siyasi səbəblərinə əhəmiyyət vermir, çoxluğun rəyi ilə razılaşmayan şəxslərdən müsahibə götürməyə cəhd göstərmir və hadisələri daha yaxşı dərk etməyə yardım göstərən kontekstdə təqdim edə bilmirlər. Bununla da sanki mənfi stereotipləri əbədiləşdirirlər.

Biz barışdırıcı hissləri aşıl原因an və etnik fərqlərə hörməti təbliğ etməyə çalışan jurnalistlər üçün bəzi zəruri təklifləri təqdim edirik:

* Hər hansı tarixçəni qələmə almazdan öncə məsələ ilə bağlı müxtəlif mövqeli insanlardan müsahibə götürün. Çünki yalnız bir tərəfin baxışının qələmə alınması təqdim olunan materialda əvvəlcədən formalaşmış münasibəti əks etdirir. Əgər sizin mənbələriniz bütöv bir etnik qrupu tənqid edərsə, onda həmin qrupun nümayəndələrinə ittihamları cavablandırmaq üçün imkan verilməlidir. Əks təqdirdə, jurnalist yalnız bir tərəfi təbliğ edən məddaha çevrilir.

* Söz və ifadələrinizə ciddi fikir verin. Başqa etnik mənsubiyyəti olan insanlar haqqında danışarkən təhqiramiz ifadələrdən istifadə etməyin. Əgər siz bu cür ifadələr işlədən insanlardan sitat gətirirsinizsə, bunu birbaşa yazmaq əvəzinə onları öz sözlərinizlə ifadə etməyə çalışın. Bir dildə adi məna kəsb edən bir ifadə, başqa dildə təhqiredici ola bilər ki, bu da məsələyə çox həssaslıqla yanaşma tələb edir. Bu incəlikləri anlamaq bir jurnalist kimi sizin peşə vəzifəninizi bir hissəsini təşkil edir. Əgər ifadənin təhqiramiz olub-olmadığından əmin deyilsinizsə, haqqında danışılan insanların bu sözlə bağlı fikirlərini öyrənin.

* Mənbələri öz ətrafınızda deyil, etnik icmalarda axtarın. Onların maraqlarını təmsil edən QHT-lərlə (qeyri-hökumət təşkilatları) əlaqə saxlayıb bu qurumların nümayəndələri ilə görüşmək istədiyinizi bildirin. Onlarla nigarançılıqları, hansı ümidlərlə yaşadıkları, ənənələri və nədən ehtiyatlandıkları haqqında danışın. Vaxtınızı onların topladığı mədəni-ictimai müəssisələrdə - ictimai mərkəzlər, məktəblər, teatrlar və s. yerlərdə keçirərək bacardığınız qədər çox insanla ünsiyyət qurun. Bu zaman özünüzü nə qədər rahat hiss etsəniz də, yadda saxlayın ki, bu insanların nə düşüncələrini dərk etməyin ən yaxşı yolu elə onların mühitinə baş vurmaqdır.

* Daxilinizə nəzər salıb orada kök salmış mənfi fikirləri saf-çürük edin. Hər kəsin ya şüurunda, ya da təftəşüurunda başqa ictimai qrup üzvləri haqqında müəyyən fikirlər kök salmış olur. Ən effektiv və dəqiq məlumat çatdırmaq üçün əvvəlcədən yaranmış mənfi fikirləri müəyyən edib, onları şüurlu şəkildə kənara qoymağı bacarmaq lazımdır. Bu, insanların sizə öz həyat və hissləri haqqında danışdıqlarını həqiqətən eşitmək üçün yeganə vasitədir.

* "Dünən kimsə kiminsə üstünə hücum edib" yazmaqla diqqəti məsələnin bu tərəfinə yönəltməkdənsə, hadisələrin və durumun mahiyyətinə varmağa cəhd göstərin. Çünki heç nə birdən-birə baş vermir. Etnik mübahisə və münaqişələr baş

verən zaman jurnalistlər çox vaxt bu tip hadisələri başqalarından təcrid edirlər. Lakin, adətən, hər iki tərəfin hadisələrin hazırkı mərhələyə gəlib çatması barədə öz şərhini verir. Materialı obyektiv təqdim etmək üçün siz hadisənin tarixini bilməli və auditoriyaya mürəkkəb məsələləri anlamaq üçün kifayət qədər məlumat verməlisiniz.

* Özlərini lider kimi təqdim edənlərlə yox, hər iki tərəfin sırası nüməyəndələri ilə söhbətləşin. Çünki çox vaxt hadisənin şahidləri olan kişi, qadın və uşaqların baş verənlər haqqında dedikləri bütöv bir qrupun adından danışan şəxslərin fikirlərindən xeyli fərqlənir. Onlardan əslində nə istədiklərini soruşun. Maraqlanın ki, hazırladıqları strategiya məqsədlərinə çatmaq üçün düzgün yoldur, yoxsa yox.

* Etnik mübarizənin yalnız görünən və qabarıq nəticələrinə yox, üzde olmayan nəticələrinə də diqqət yetirin. Münaqişə hansı uzunmüddətli psixoloji sarsıntılara səbəb olub? Münaqişə ictimai və iqtisadi sahələrə necə təsir göstərir? Bu gün baş verən hadisələrin gələcəyə təsiri necə ola bilər?

* Hər iki tərəfdən aldığımız məlumatları əks etdirərkən onların arasındakı ortaq fikri müəyyənləşdirməyə çalışın və sonra həmin məsələləri işıqlandırın. Bir etnik qrupda digər etnik qrupdakılara qarşı məkrli münasibət göstərən insanları tapmaq asandır. Lakin məsələləri daha dərinə araşdırın və ətraflı suallar verən müxbir aşkar edə bilər ki, hər iki tərəfin qarşısına qoyduğu məqsədlər hamının düşündüyü qədər fərqli deyil.

* Çalışın ki, əsas diqqəti baş verən hadisənin özünə və bu olaya neytral münasibət göstərənlərə yönəldəsiniz. Axı biz hamımız insanıq. Və çox vaxt bir ictimai qrupun üzvlərinə general və siyasətçilərin qızıqıcı, təcavüzkar bəyanatları ilə yox, qarşı tərəfdə duran vətəndaşların qorxu və əzab hissləri ilə təsir göstərmək olur. Məsələn, bir çoxları uşaqların və ya valideynlərin ölümündən, ev itkisi və ya ümitsizlikdən təsirlənirlər.

* Tərəflərin hər birinin eyni həqiqətə inandığını və hər kəsin eyni təfəkkürə malik olduğunu zənn etməyin. Hər bir cəmiyyətdə çoxluğun mövqeyindən fərqli fikir söyləyən insanlara rast gəlmək olar. Bəziləri qonşularının, siyasətçilərin və digər şəxslərin intiqam alacağından qorxub əsl fikirlərini səsləndirməkdən ehtiyatlı olurlar. Lakin xəbərdar olmalısınız ki, zahirən monolit görünən cəmiyyətlərdə də başqa qruplar mövcuddur. Və siz məhz həmin qrupların üzvlərini tapıb onların baxışlarını təqdim etməyə səy göstərməlisiniz.

* Hadisələri dəqiq təsvir edin, "kəbud", "insanlıqdan uzaq", "vəhşi" kimi arsızıcı sözlərdən yararlanmaq əvəzinə, informasiya mənbələrinizdən sitat gətirməyə çalışın. Çox vaxt jurnalistlər tərəflərdən birini pisləyən ifadələrə əl ataraq,

qəsdən və ya bilməyərəkdən digər tərəfi zorakılığa başlamağa vadar edirlər. Bunu etməklə, onlar bir qayda olaraq, öz məqsədlərini həyata keçirir və tərəflərdən yalnız birinin münaqişə ilə bağlı rəylərini yaymaqla məşğul olurlar.

* Hər şeyə skeptik yanaşmağı yaddan çıxarmayın. Münaqişənin hər hansı bir tərəfində duranların sizdən istifadə etməsinə və ya sizə təsir göstərməsinə imkan verməyin. Hər bir faktı mümkün qədər incəliyinə, təfərrüatına kimi araşdırın. Əgər bir şeyin dəqiq olub-olmadığına tam əmin deyilsinizsə, onu həqiqət kimi təqdim etməyin. Ümumiyyətlə belə informasiyadan istifadə etməsəniz yaxşıdır. Eşitdiyinizi qiymətləndirərkən mənbəyinizin əvvəlki etibarlılığını nəzərə alın. Mənbələriniz haqda mümkün qədər çox məlumat verin ki, auditoriya onların nə dərəcədə etibarlı olmasına özü qərar verə bilsin.

* Səlahiyyətli orqanların və digər şəxslərin kifayət qədər "sadiqlik", yaxud "etnik həmrəylik" nümayiş etdirməyinizi tələb edən müraciətlərinə əhəmiyyət verməyin. Sizin rolunuz irqi stereotipləri əbədiləşdirmək, tərəflərdən birinə mənəvi dəstək göstərmək və ya ekstremist fəaliyyətə səbəb ola biləcək təsdiqlənmiş şayiələr yaymaq deyil. Sizin sadiqlik və həmrəyliyiniz auditoriyaya doğru yönəlməlidir. Yəni, siz öz auditoriyanıza dolğun və dəqiq məlumat çatdırmağa çalışmalısınız.

* Bəzi səlahiyyətli orqanlar, siyasətçilər, məmurlar və digər şəxslər etnik qruplaşmalardan danışarkən təhqiramiz termin və ifadələrdən istifadə edirlər ki, bu da bir çox insanlarda başqa etnik qrup üzvlərinə qarşı güclü mənfi hiss oyadır. Lakin bu, bir jurnalist kimi sizin də öz materialınıza təhqiredici sözlər daxil etməyinizə heç bir əsas vermir. Lazım gələndə bu sözləri başqa şəkildə ifadə edərək yazıya salın. Həmin şəxslərin sözlərindən birbaşa sitat gətirmək istəyirsinizsə, müzakirə edilən qrup üzvlərinin bu cür dili təhqiredici və arağızıdırıcı hesab etdiyini də xatırladın.

Misallar

Mediada Müxtəliflik İnstitutu aşağıdakı bölmələrdə sizə Cənubi Qafqaz, Avropa və Amerika KİV-lərindən toplanmış məqalələrin təhlilini çatdırır. Burada effektiv və problematik jurnalist təcrübəsindən götürülən misallar müvafiq şərhlərlə müşayiət olunur, eyni zamanda müxtəlifliyi daha yaxşı əks etdirmək üçün lazımı yanaşma və təlimatlar irəli sürülür.

"Qaraçılar hərbi polis qüvvələrinə baltalarla hücum edir"

Baş verənlərin inqilaba bənzər hadisə kimi təsvir edilməsi yüksək dərəcədə təhrikçilikdir, xüsusən ona görə ki, hadisədə yüzlərlə və ya minlərlə deyil, yalnız onlarla qaraçı iştirak edib. Bu ifadə əslində nəyin baş verdiyini oxuculara çatdırmaq üçün deyil, qorxunu artırmaq üçün nəzərdə tutulub.

Bu, bəlkə də doğrudur, lakin mürəkkəb vəziyyətin həddən artıq sadələşdirilməsi kimi səslənir. Doğrudanmı 26 nəfər işdən azad olunmaq barədə ərizə verib? Jurnalist doğrudanmı 26 nəfərin hamısından eşidib ki, onların işdən çıxmalarının səbəbi qaraçıların qisas almaq istəyindən doğan qorxu hissidir, yoxsa bu, konkret mənbə tərəfindən təqdim olunan, "ikinci əldən" alınmış məlumatdır? Həqiqi təhlükə varmı, yoxsa onların qorxusu qaraçı stereotipinə əsaslanırdı? Nə üçün jurnalist işçilərin hər hansı birindən, eləcə də qaraçılardan izahat almağa çalışmayıb? Bunlar olmadığı təqdirdə, hadisə barədə məlumatın etibarlılığı baxımından məqalədə həddən artıq boşluqlar vardır.

"Çərşənbə axşamı, axşam çağı Botevqrad yaxınlığındakı meşələrdə inqilaba bənzər kütləvi döyüş baş verdi. "

"Baltalarla silahlanmış təxminən 50-dən 60-a qədər qaraçı ağacları qanunsuz olaraq kəsməyə və oğurlamağa görə yoldaşlarının və qohumlarının tutularaq həbs edildiyini bildikdən sonra saat 20.30-da meşə mühafizəçilərinə və hərbi polisə hücum etdilər. "

"Hərbi polis qüvvələri hadisə yerində göründülər, onlar havaya atəş açaraq qaraçıların qarşısını almağa çalışdılar. Lakin sonuncular öz hərəkətlərini dayandırmadılar və sadəcə polis əməkdaşlarının gözləri qarşısında polis məşinlərinin təkərlərini kəsməyə başladılar. "

"İndi şəhərin meşə təsərrüfatı işçiləri təlaş içərisindədirlər və 26 işçi işdən azad olunmaq barədə ərizə verib. Onların hamısı deyirlər ki, qaraçıların qisas almağa çalışacağılarından qorxurlar".

Bu başlıqdan dərhal sonra milliyətçə qaraçı olan insanların əllərində balta tutaraq qaçmalarını və heç bir provokasiyaya yol verməyən polisə açıq-aşkar hücum etdiklərini təsvir edən şəkil verilir. Əsil həqiqət isə, şübhəsiz ki, daha mürəkkəbdir

Hamının əlində balta var idimi? Məqalədən belə başa düşülür ki, var idi. Əgər belədirsə, siz düşünə bilərsiniz ki, dövlət qulluqçularından kimsə öldürülüb və ya ən azı ciddi xəsarət alıb. Jurnalist hər hansı xəsarət barədə heç nə bildirmədiyinə görə, ola bilər ki, bu hadisə təsvir edildiyi qədər ciddi və təhlükəli olmayıb. Qaraçıların hərəkətinin motivləri də dolaşq salınır. Konkret olaraq kim həbsə alınıb? Onlar konkret olaraq nə ediblər? Onlar hansı qanunu pozublar? Onlar haraya aparılıblar? Onlar həbsxanaya salınıblarmı? Digər qaraçılardan ibarət qrup bunun baş verməsindən necə xəbər tutub?

Bu, o deməkdir ki, onlar dövlət qulluqçularına deyil, sadəcə onların məşinlərinə hücum ediblər? Polis əməkdaşları sadəcə ətrafda dayanıb təkərlərin kəsilməsini seyr etmişdirlərmi? Hadisə nə ilə sona çatmışdı?

"24 saat", Sofiya, Bolqarıstan, 29 avqust 2002-ci il.

Qəzetin ön səhifəsinin yuxarisında verilmiş bu başlıq hələ sübut edilməyən, sadəcə şübhəli məsələni fakt kimi verir. Bu, elə səslənir ki, sanki bu soyğunçuluğu qaraçı dəstəsi və ya dəstələri törədə bilirdi, lakin görünür heç kim tutulmayıb və cinayətdə ittiham olunmayıb. "Basqınçı" və "talançılıq" kimi təhrikedici və şişirdilmiş terminlərdən istifadə olunması yalnız qaraçılara qarşı qərəzliliyi daha da artırmağa xidmət edir, halbuki onların çoxu, ola bilsin ki, sözügedən hərəkətlərdə iştirak etməyib.

"Qaraçı" basqınçılar qərb bölgələrində talançılıq edirlər

Anlaşılmaz dildə danışmaqla qurbanlarını çaşıdıran Şərqi Avropa mənşəli insanlar dəstəsi...

...keçən ay İngiltərənin qərbi və mərkəzi bölgələrinə silsilə reydlər edərək saxta alışlar edərək yüz minlərlə avro ilə birlikdə aradan çıxıblar.

Ötən cümə axşamı onların sonuncu hədəfi Klaremorris yaxınlığında Brikens poçt idarələri idi, orada dəstə seyfin açarlarını ələ keçirməzdən və iri məbləğdə pul oğurlamazdan əvvəl satıcının diqqətini yayındırmaq üçün körpədən istifadə etdi.

İki kişidən və dörd-beş qadıncadan ibarət olan dəstə zeytun dərilili və Şərqi Avropadan, və çox guman ki qaraçı, olduqlarını düşünməyə əsas verən paltar geyinmiş şəxslər kimi təsvir edilib.

Brikens reydi zamanı qadınlar onlardan birinin qucağında olan körpə üçün ərzaq axtardıqlarını bəhanə edərək satıcını piştaxta arxasındakı yerindən çıxarıblar.

Qrup çıxıb getdikdən sonra pulun itməsi aşkar edildi.

Dəstə son dövrlərdəki bir neçə digər reydlər zamanı da oxşar üsullardan istifadə

◀ Bu, elə səslənir ki, sanki onlar diqqəti talançılıq taktikasından yayındırmaq üçün anlaşılmaz dildə danışirlar. Lakin əgər onlar əcnəbi mənşəlidirlərsə, əlbəttə ki, onların dili həmin dildə danışmayan şəxsə aydın olmayacaqdır

◀ Sadəcə şübhə edilən məsələ yenə də fakt kimi bildirilir. Jurnalistlərin bu iki məsələ arasında fərq qoymaları çox mühüm məsələdir.

◀ Bu məlumat kimdən alınıb? Cinayət barədə məlumat verərkən mənbəyi bildirmək həmişə önəmlidir. Məlumat verən şəxs hadisənin bilavasitə şahididirmi? Həmin şəxs polisdirmi?

Jurnalist hansı növ paltarlardan danışır? Bunun konkret olması çox önəmlidir. Bu, məqalədə yeganə məqamdır ki, birinci abzasda fakt kimi qeyd edilən, yəni seyfi açmaları iddia edilən şəxslərin Şərqi Avropadan olmalarını, açıqlayır. Həm də diqqət edin ki, seyfi açmaları iddia edilən şəxslər başlıqda "qaraçı" adlandırılsa da, məqalədən bizə məlum olur ki, bu, fakt deyil, sadəcə ehtimaldır. Bu, məqalədə yeganə yerdirdir ki, seyfi açmaları iddia edilən şəxslərin milli mənsubiyyəti barədə çıxarılmış nəticə təqdim edilir, lakin bu, heç də fakt demək deyil.

◀ Yenə də eyni sual: bu məlumatın mənbəyi kimdir?

Qəflətən məlum olur ki, təkcə bir deyil, bir neçə dəstə vardır. Onların hamısı, iddia edildiyi kimi, qaraçıların dəstələridirmi? Yoxsa jurnalist çoxsaylı talançılıq hallarını bir-birinə qarışdırıb və bəlkə də yalnız talançılıq faktından savayı həmin hadisələri birləşdirən ümumi heç nə yoxdur? Görünür, məqalədə onların hamısı bir yerə toplanılıb və belə təəssürat yaradılıb ki, bütün hadisələrə görə qaraçılar məsuliyyət daşıyırlar. Bəlkə də belədir, lakin jurnalist bu qənaətə gəlmək üçün kifayət qədər sübutlar toplamayıb.

edib. Onların qurbanları arasında Şərqi Meyo ərazisində yaşlı mağaza sahibi də vardır, iyunun 11-də seçki günündə "onlara xidmət göstərməyə" çalışdığı zaman onun yataq otağına reydləndirilib.

Ömrünün səksəninci illərini yaşayan qurban "Konnout Teleqraf"a deyib: "Qrupda beş qadın vardı. Onlar hamısı rəflərdəki şeyləri göstəterek ucadan danışdılar. Onlar şokolad içkisi istədilər. Bunu çox təhdidedici tərzdə etdilər. Mən onlara söyləməyə çalışdım ki, eyni vaxtda onların yalnız birinə xidmət edə bilərəm".

Mağaza sahibi yalnız bir müddət sonra - mal təchizatçısına pul ödəmək üçün yataq otağına gəldikdə, müəyyən məbləğdə pulun oğurlandığını aşkar etdi.

"Qardey" in bildirdiyinə görə, son aylarda qərbi və mərkəzi bölgələrdə bir sıra analoji reydlər, eləcə də Niildə (Bellinrob yaxınlığında) uğursuzluqla bitən pul oğurluğu cəhdi baş verib.

Araşdırmada iştirak edən yüksək rütbəli rəsmilərdən biri dünən (çərşənbə axşamı) dedi: "Bu dəstələr nə dərəcədə təhlükə törədirsə, mən də araşdırmada bir o qədər sərt olacağam".

Svinford Qarda rayonunun başçısı Sapt Ken Brennan silsilə hadisələrin istintaqını "Qardey" in müəyyən olunmuş çərçivədə apardığını deyib.

Sapt Brennan dedi ki, o, bölgədə fəaliyyət göstərən bir neçə dəstənin olduğunu düşünür.

O, əlavə etdi ki, "bu cinayətlər geniş yayılıb. Hər hansı zorakılıqdan və ya odlu silahdan istifadə edilməsə də, bu cinayətlər ikrah doğurur və qurbanlara böyük zədə yetirmiş olur".

"Konnout Teleqraf", Kastlbar, Meyo qraflığı, İrlandiya, 7 iyul 2004

Bu məqalə hansı hallarda kiminsə milli mənsubiyyətinin ictimaiyyətə bildirilməsinin informasiya mənasında elə də vacib omamasına bir nümunədir. Zor tətbiq etməsi iddia olunan şəxsin macar olması əslində nəyin baş verdiyinə yəqin ki, çox da aydınlıq gətirmir. Bəlkə də belə deyil, amma bunu təsdiq etmək üçün jurnalist daha çox məlumat təqdim etməli idi. Məqalənin başlıca nəticəsi ümumən əcnəbilərə və xüsusən macarlara qarşı hissləri coşdurmaqdan ibarət ola bilərdi.

Gecə qonağı bıçağa əl atır

◀ Bu başlıq əsil faktlardan kənara çıxır. Məhkəmə araşdırması aparılmayıbsa və ya şəxs təqsirini həqiqətən etiraf etməyibsə, məhz nəyin baş verdiyi haqqında fikir söyləmək olmaz. Bəlkə də əslində Peter F. qonağına hücum edib və qonaq sadəcə özünü müdafiə edib. Biz savaşa səbəbinin nə olduğunu və ya hadisələrin hansı ardıcılıqla baş verdiyini bilmirik. Həm də jurnalistə məlumatın kim tərəfindən verildiyi barədə heç bir söhbət getmir. Məlumat Peter F. tərəfindən verilibmi? Bəlkə polis tərəfindən verilib?

Floridsdorf.

◀ Floridsdorfdan olan 50 yaşlı Peter F. Frans-İonas meydanında, şəhərtrafi dəmiryol stansiyasında təhlükəli tanışlıq qurdu. O, macar Peter F. -i evinə dəvət etdi. Şənbə gecəsində savaş baş verdi və macar ev sahibini bıçaqla vurdu. O, qonşuların yanına qaçmaqda canını qurtardı. Macar isə mənzildə həbs edildi.

◀ Qaranlıq qalan digər bir məsələ isə jurnalistin homoseksual əlaqənin baş verdiyini göstərmək istəmişdir ya yox sualıdır. Polis və ya Peter F. həmin əlaqənin olduğunu iddia edərlərsə, buna dəqiqlik gətirmək lazımdır. Əgər jurnalist sübut olunmayan homoseksual əlaqəyə sadəcə işarə edərsə, bu, haqsız fikir ola bilər. Ola bilər ki, yaşlı şəxs sadəcə uğursuzluğa düşər olmuş insana kömək etmək istəyirdi. Bəlkə də o, həmin şəxsə iş tapmaqda köməyini təklif etmişdi. Bizim bu barədə heç bir təsəvvürümüz yoxdur, çünki qısa məqalədə əlavə heç nə deyilmir.

"Kuryer", Vyana, Avstriya,
18 may 2004

Bu məqalədə, şübhəsiz ki, mühüm və emosional bir məsələyə - Türkiyədə ermənilərlə rəftara toxunulur. Lakin başlıq bir qədər çaşdırıcıdır. Başlıqda həkayəyə istindən və sual formasında olan sitat verilir, lakin o, dırnaq işarələri götürülməklə nəqli cümlə şəklində verilir. Bu üsulla həmin sual bir nəfərin ifadə etdiyi ritorik konsepsiyadan daha çox, faktın bəyan edilməsinə çevrilir. Şübhəsiz, fakt bundan ibarətdir ki, Türkiyədə erməni olmaq hərfi mənada cinayət deyil. Lakin Karolina Cemkes bunu cinayət kimi qəbul edir və başlıqda bu fərq hiss edilmir. Bu, nəzərə o dəqiqə jarpan bir məqam olmasa da, həqiqət budur ki, bir çox insanlar sadəcə başlığı oxuyacaqlar və əslində məsələni yanlış başa düşəcəklər. Məqalədəki faktlar kifayət qədər narahatedicidir. Lakin onları həddən artıq dramatikləşdirməyə və ya ağırlaşdırmağa ehtiyac yoxdur.

Türkiyədə erməni olmaq cinayətdir

"Kaliforniya kuryer" qəzetinin direktoru və nəşiri Harut Sasunyan Türkiyədə milli azlıqların hüquqlarının pozulması məsələsini işıqlandırmaqda davam edərək 4 sentyabr tarixli məqaləsində yazır:

Bu bir faktdır ki, Türkiyədə azlıqlar, o cümlədən ermənilər, assuriyalılar, yunanlar, yəhudilər və kürdlər təkcə əsas mülki hüquqlarından məhrum olunmayıblar, həm də elə bir qorxu altında yaşayırlar ki, hətta yaşadıkları ağır şərait barədə danışmağa cəsarət etmirlər. İnsan hüquqlarının müdafiəsini öz üzərlərinə götürən bir qrup Türkiyə fəalı da eyni qorxu altında yaşayır, pozuntuları və təqibləri ifşa etməklə öz həyatlarını təhlükə altında qoyur. Avropa İttifaqına üzvlük tələblərinə riayət etmək barədə Türkiyə hökumətinin verdiyi vədlərə baxmayaraq, bu Türkiyə fəallarının çoxu indi həbsxanadadır.

Azlığın üzvü olan şəxsin məruz qaldığı təqibləri kifayət qədər cəsarətlə pisləməsi nadir hallarda baş verir. Belə cəsarətli şəxs Baxçasarayda (Van bölgəsi) yaşayan, soyadının türkləşdirilməsinə baxmayaraq, erməni mənşəli olduğuna görə hələ də Türkiyə hökməti tərəfindən təqib edilən erməni əcazası Karolina Cemkesdir.

Karolina Cemkes türk mətbuatına söyləyib ki, hökumət rəsmiləri onu erməni mənşəyinə görə illərlə təqib ediblər.

Baxçasarayda məskunlaşmazdan əvvəl o, qanunsuz təşkilatların üzvü olduğu barədə ittihamlardan yaxa qurtarmaq üçün şəhərbəşəhər gəzirdi. O, hətta həbsxanaya da salınmışdı.

"Türkiyədə milliyyətə türk olmayan hər kəs davamlı təzyiqlərə məruz qalır. Əgər təsadüfən siz ermənisiniz-

Bu qəzet digər bir qəzetin məqaləsini açıq-aydın təkrar çap etdiyinə görə, məlumata qiymət verməkdə oxuculara kömək etmək üçün həmin nəşr barədə müəyyən faktları bildirmək faydalı olar. Əgər fərz etsək ki, istinad edilən qəzet həqiqətən Kaliforniyada nəşr olunur, bu zaman başqa bir sual doğur - Kaliforniyanın hansı şəhərində nəşr olunur? Sasunyan bu məlumatı haradan götürüb? Həmin qalıdan o özü müsahibə götürüb mü? Yoxsa o məlumatı ikinci və ya hətta üçüncü şəxslərdən alıb?

Bu, həqiqətənmi onun erməni mənşəyinə görə baş verib, yoxsa sonrakı cümlədən başa düşüldüyü kimi, siyasi fəaliyyətinə görə baş verib? Bunların hər ikisi haqsızlıq olsa da, eyni şeylər deyil və jurnalist onların eyni şey olduğunu güman etməməlidir.

Bunlar ciddi ittihamlardır, lakin hətta onların həqiqət olduğunu fərz etsək belə, buna cavab vermək üçün Türkiyə rəsmilərinə imkan verilməlidir. O, nə qədər dəhşətli hadisələrə məruz qalsa belə, bu, o demək deyil ki, ermənilərin ümumiyyətlə Türkiyədə yaşamaq hüququ yoxdur, çünki əslində Türkiyədə çoxlu erməni yaşayır. Onun təqib olunması barədə əhvalat da çox dolaşıqdır. Konret olaraq nə baş verib? Hər şeydən əvvəl, o, apteki necə yarada bilib? Əgər onu bu qədər çox təhdid edirdilərsə, ümumiyyətlə onun hər hansı müştəriləri ola bilərdimi? Doğrudanmı hərbcilər ondan dərman alan hər kəsi güllələməklə hə-

sə, ümumiyyətlə yaşamaq hüququnuz yoxdur", - deyə o bildirdi və davam etdi: "Mən illərlə ölkə boyunca gəzmişəm. Lakin erməni mənşəyimə görə həmişə təqib olunmuşam. Aptek açdığım Baxçasarayda da təqiblər dayanmayıb. Bu bölgədə hərbi qulluqçuların çoxu "Milli hərəkat" partiyası ilə əlaqəlidir. Onların rəisləri kəndlilərə və digər dövlət qulluqçularına xəbərdarlıq edirlər: "Əgər siz Karolinanın aptekindən dərmanlar alsanız, biz sizin silahlarınızı alacaq və sizi güllələyəcəyik". Dərmanları satmaq barədə hökumətdən lisenziya aldığıma baxmayaraq, mənim aptekimdən dərman almağa heç kim cürət etmir. Mənim müştərilərim davamlı olaraq təhdid edilirlər. Onlar hətta mənim qarşımda maneələr yaradırlar və yeni dərman partiyalarının mənim aptekimə gəlib çıxmasının qarşısını alırlar".

O, jurnalistlərə dedi ki, Qarsda işləyərkən PKK üzvü olmaqda təqsirləndirilib və 3 ay yarım müddətinə həbs olunub.

O, İstanbuldakı təqibdən yaxa qurtarmaq üçün Qarsa getdi. Həbsxanadan azad edildikdən sonra o, Ərzurumda və Ərzincanda yaşadı və oraa yenə də 3 ay yarım müddətinə həbsxanaya salındı.

O, xatırladı ki, İstanbulda apteki işləyərkən həmişə gün ərzində iki polis maşını onun dükanı qarşısında patrul xidmətində olurdu. O, terrorçu təşkilatın üzvü olmaqda təqsirləndirilmişdi. Sonda onlar Karolinanı müflis etməyə nail oldular.

O, öz faciəli əhvalatını bu sualla bitirdi: "Türkiyədə erməni olmaq cinayətdir?"

Türkiyə rejiminin amansız xarakterini nəzərə alsaq, Karolina Cemkesin əsil narahatlıqları əslində bundan sonra başlamalıdır, çünki o, hüquqlarının pozulması barədə danışmağa cəsarət edib. Avropa və Amerikanın insan hüquqları təşkilatları, eləcə də Qərb hökumətləri Karolinanın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün onun vəziyyətini diqqətlə izləməyə borcludurlar.

Soyqırımından səksən səkkiz il sonra Türkiyə hökuməti sadəcə keçmişin faktlarını inkar etmir, həm də Türkiyədə bir erməninin də yaşamayacağı barədə Tələtin vəd etdiyi siyasəti davam etdirir.

"AZG" qəzeti, İrəvan, Ermənistan, 13 sentyabr 2003

dələmişdilər? Onun ittihamları barədə türklər nə deyirlər? Jurnalistin məqaləyə hər hansı məntiq gətirə biləcək təfsilatları buraxması onun məqaləsinə xeyir gətirmir.

◀ Bu necə baş verib? Bu doğrudurmu? Əgər doğru deyilsə, onu hansı səbəblərə görə həbs etmişdilər?

◀ Konkret olaraq nəyə görə?

◀ Bunlar hansı şəhərdə baş vermişdi?

◀ Hansı təşkilatlar? Hansı hökumətlər? Jurnalist bu informasiyanı hansı mənbədən götürüb? Bu informasiya Karolinanın vəziyyətini müşahidə etməli olan təşkilatlar tərəfindən yoxlanılıbmı?

◀ Bu, açıq-aydın şişirdilmiş ittihamdır. Soyqırım dövründə nəyin baş verməsindən asılı olmayaraq, aydındır ki, Türkiyə bu gün erməniləri qırıb qurtarmayıb, hərçənd, onun siyastində arıy-seçkilik ola bilər. Üstəlik, jurnalist hələ də Türkiyədə faktiki olaraq nə qədər erməninin yaşaması barədə hər hansı rəsmi və ya qeyri rəsmi məlumat təqdim etməyib. Bu, məqalənin yazılmasını şərtləndirən konkret vəziyyəti bilməkdə oxucuya kömək etmiş olardı.

Bu, əslində bölgədə nəyin baş verdiyi barədə kiməsə məlumat verməkdən daha çox, yalnız mövcud gərginliyi qızıqdırmağa xidmət edən olduqca qərəzli məqalədir. Məqalədə hər hansı qanuni mənbəyə istinad edilmədən mahiyyət etibarını ilə abxazlar hamılıqla bədxah və qəddar təqibçilər, saxta danışıq iştirakçıları kimi təsvir edilirlər, eyni zamanda, davam etməkdə olan gərginliklərin istənilən aspektinə görə gürcülərin təqsiri inkar edilir. Aydınır ki, bu münaqişə barədə bir nöqtəyənəzərdir, lakin heç də yeganə nöqtəyənəzər deyil. Eləcə də məqalədə dəhşətli ittihamlar, onların etibarlılığını və ya dəqiqliyini hər hansı sənədlərlə təsdiq etməyə cəhd göstərilmədən, "fakt" kimi təkrar-təkrar irəli sürülür.

Çuburxinyidə "danışıqlar" getdiyi müddətdə Oçamçiridə gürcülər diri-diri basdırılırlar

Abxaziya ərazisində gürcülərin qətli davam edir, hərçənd, Çuburxinyidə, demək olar ki, hər çərşənbə axşamı keçirilən görüşlərdə vurğulanır ki, orada əmin-amanlıqdır və oradakı gürcülər öz həyatlarından razıdırlar.

Gürcüstan istintaq qrupunun üzvləri öz mövqelərini qəti şəkildə ifadə edirlər, lakin bizim üçün təəssüfləndiricidir ki, onlara heç kim fikir vermir. Ötən cümə axşamı Çuburxinyidəki müntəzəm görüşdə Gürcüstan tərəfi xüsusi olaraq iki məsələni qaldırdı. Onlardan birincisi girov götürülmüş beş gürcüyə aid idi, hərçənd, məlum oldu ki, əslində onlar altı nəfərdirlər. Altıncı qurbanı müəyyən edən şəxs Girovların müdabiləsi və itmiş insanların tapılması üzrə Komissiyanın başçısı Vladimir Doborcinidze idi.

Hər şey aşağıdakı kimi başladı: 4 avqust 2003-cü ildə Qali rayonunun Tagiloni kəndinin kənarında bəzi naməlum şəxslər "Qazel" miniavtobusunu partlatdılar. Bu hadisə zamanı Abxaziyalı altı sərhəd keşikçisi qətlə yetirildi. Gözlənilmədiyi kimi, tezliklə abxazlar buna reaksiya verdilər. Onlar partlayışda gürcü partizanlarını ittiham etdilər.

Əvvəlcə abxazlar Çuburxinyi ilə Tagiloni arasındakı sərhəddə Kiriya qardaşlarının evini yandır-

"Danışıqlar" sözünü dırnaq içərisində verməklə jurnalist birbaşa belə bir nöqtəyənəzərə işarə vurur ki, digər tərəf (başqa sözlə, abxaz tərəfi) iki xalq arasında problemləri həll etməyə üçün səmimi sözlər göstərmir. Abxazların sübuta yetirilməyən qəddar davranışı barədə ittihamın (bu ittiham açıq-aydın gürcü oxucusunu qorxutmaq üçün nəzərdə tutulub) başlığa daxil edilməsi münaqişənin ağ-qara rəngli situasiyadan ibarət olması təsəvvürünü daha da möhkəmləndirilir.

◀ Kim gürcülərin qətlinin davam etdiyini söyləyir? Bu ittihamın konkret sübutu nədən ibarətdir?

◀ O, məqalədəki bütün məlumatların mənbəyidir-mi? Əgər mənbə o deyilsə, kimdir? Buna heç bir aydınlıq gətirilmir.

Gürcüləri konkret olaraq kim ittiham etdi? Burada kimdənsə - hər hansı rəsmi şəxsdən, kənd sakinindən, ümumiyyətlə istənilən şəxsdən sitat gətirmək yaxşı olardı. Həmçinin gürcülərin cavabından sitat gətirmək də faydalı olardı. Jurnalist inanırdımı ki, partizanlar məsuliyyət daşıyırlar? Kimin məsuliyyət daşması məsələsinə qətiyyətlə əhəmiyyət verilmirdi, sanki bunun vəziyyətdə heç bir aidiyyəti yox idi.

◀ Bu məlumatı verən kimdir? Jurnalist kimin günahsız və kimin günahkar olduğunu nədən bilir?

Bu informasiyanın heç bir mənbəyi yoxdur və bizdən xahiş olunur ki, hadisələr barədə jurnalistin verdiyi təsvirə inanaq.

Burada bəzi abxaz rəsmilərinin məsələyə dair mövqeləri barədə sitat gətirilməsi oxucuya yardımçı olardı.

Məlumatı verən kim idi?

Kim tərəfindən? Bu məlumatın mənbəyi kimdir? Şayiələr media tərəfindən fakt kimi yayılmalıdır.

Yenə də eyni sual: məlumatın mənbəyi kimdir? Əgər bu, "etibarlı mənbə"nin adını çəkmək mümkün deyilsə, jurnalist ən azı bizə məlumat verməlidir ki, mənbə bu məlumatı necə əldə edib? Jurnalist nəyə əsasən mənbənin etibarlı olduğunu müəyyən edib? İttiham da olduqca qeyri-müəyyəndir. Jurnalistin qeyd etdiyi oğlanlar neçə nəfərdir? Onların neçə yaşı var? Bu vəhşilikdən qabaq ona səbəb olmuş hansı hadisə baş verib? Jurnalist onlara işgəncə verildiyindən və əl-ayaqlarının bağlanmasıdan necə xəbər tutub? Bu məlumatın mənbəyi etibarlıdırsa, bu, o deməkdir ki, bu məqalədəki əvvəlki məlumatların mənbələri etibarlı deyil?

dılar (onlar gürcü partizanlarının orada sığınacaq tapdığını düşündülər), sonra isə qardaşları girov götürdülər. Eyni zamanda, onlar qətiyyətlə günahı olmayan insanların evlərini yandırdılar, günahsız insanları döydülər və bütün kəndi qorxutdular.

Kiriya qardaşları ilə yanaşı, onlar Çuburxinyi kəndinin üç sakinini: Cokola Xardzianini, Lifter Arkaniyanı və Nodar Lepsayanı da girov götürdülər. Gürcüstan istintaq qrupunun üzvləri üç ay ərzində bu hadisə barədə məlumat axtardılar. Əvvəlcə abxazlar adam oğurluğunun baş verdiyini tamamilə inkar etdilər, lakin sonra hadisədə adi cinayətkarları ittiham etdilər.

Lakin həqiqət bundan ibarətdir ki, Çuburxinyidən olan gürcülər Qalinin militsiya adlandırılan qurumu tərəfindən həbs edilmişdilər.

Ötən çərşənbə axşamı dördtərəfli görüşdə Gürcüstan tərəfi məsələ barədə müzakirə aparılmasını tələb etdi və tərəflərə dedi ki, bu, daha geniş miqyaslı görüşün mövzusu olacaqdır. Eyni zamanda, gürcü tərəfi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının münafişə zonasındakı missiyasını və MDB-nin sülhyaratma qüvvələrini ittiham etdi. Elə həmin axşam Girovların müdabiləsi və itmiş insanların tapılması üzrə Komissiya Murtaz Kiriyanın və Cokola Xardzianinin meyitlərini abxaz ərazisindən birbaşa İncuri körpüsünə gətirdi. Təşkilatın fəaliyyətdə olan digər başçısı Vladimir Doborcinidze Abxaziya ərazisində girov saxlanan başqa bir şəxsi - Tbilisi sakini Nuqzar Kurtsidzeni gətirdi, o, borclarını ödəməkdən yaxa qurtarmaq üçün şəhərdən qaçmışdı və azadlıq axtarışında ikən Abxaziya ərazisinə gəlib çıxmışdı. Məlumat yayıldı ki...

...avqustda Qali rayonundakı Çuburxinyi kəndində bütün girovlar amansızlıqla qətlə yetiriləblər. (Meyitləri İncuri körpüsündə tapılmış Xardziani və Kiriya da həmin girovların arasında idilər). Abxaz tərəfindən etibarlı mənbə də əmindir ki, Oçamçiri rayonunda separatçılar günahsız gürcü oğlanlarını xüsusi olaraq qazılmış quyulara atırlar.

Güman edilir ki, onların əlləri və ayaqları bağlanılır, onlara ağır işgəncələr verilərək quyuya atılır və sonra orada basdırılırlar.

Murtaz Kiriyanın qardaşının, Lefsayanın və Arkaniyanın taleyi hələ də adyın deyil. Şübhə yoxdur ki, artıq onlar sağ deyillər.

İstənilən halda, hamı bu barədə susmağı üstün tutur. Dördtərəfli danışıqlar dalana dirənir. Gürcü tərəfinin qəzəb doğuran bu faktlar barədə öz hiddətini ifadə etməsi və abxaz tərəfinin özünü müdafiə edərək baş verən hər şeydə gürcü partizanlarını ittiham etməsi istisna olmaqla, bu danışıqlarda heç nə edilmir.

Çuburxinyi görüşlərində abxaz tərəfinin müdafiəçiləri BMT missiyasının və MDB-nin sülh yaratma qüvvələrinin nümayəndələridir.

Ötən cümə axşamı keçirilən müntəzəm görüşdə gürcü tərəfi heç də az əhəmiyyət daşımayan və abxaz gömrükxanasında vergi artımı adlandırılan məsələyə aidiyyəti olan başqa bir məsələni qətiyyətlə qaldırdı.

Abxazlar gömrükxana adlandırılan yerdə yeni tariflər tətbiq etməklə faktiki olaraq gürcülərə "öz ərazilərində" öz torpaqlarına və evlərinə gəlməyi qadağan ediblər. Abxaziyanın, konkret olaraq Qali rayonunun sakini sərhədi keçmək, habelə gömrükxana adlandırılan yerdən keçmək üçün 100 rus rublu ödəməlidir (biz yalnız bir nəfərin gömrükxanadan keçməsindən danışıyıq). Heç kim bu məbləği ödəyə bilməyəcək, çünki ailənin bir üzvünə bir gündə bir neçə dəfə gömrükxanalardan keçmək lazım gələ bilər, ailənin bir neçə üzvündən isə danışmağa dəyməz. Gürcü tərəfinin nümayəndələrinin bildirdiyinə görə, bu, gürcü əhalisinin Abxaziya qayıtmasına mane olmaq üçün abxaz tərəfinin oyunlarından biridir. Abxazların bildirdiyinə görə, bu addım casusluq etmək və informasiya ötürmək məqsədilə Abxaziya ərazisinə daxil olan gürcülərin sayını azaltmağa kömək edəcəkdir. Bununla agentlərin qarşısının alınacağına inanmaq çətindir, çünki bu işlə məşğul olan insanlar çasusluq barədə

◀ Bu iki cümlə bir-birinə ziddir. Əgər onların taleyi naməlumdursa, onların sağ olmadıqları qəti şəkildə necə məlum ola bilər?

◀ Jurnalist gərginliklərə görə partizanların günahkar olduqlarına inanırmı? Belə görünür ki, inanmır. Görünür, onun nöqtəyi-nəzəri belədir ki, hətta partizanlar münaqişədə iştirak etsələr belə, onların rolunu araşdırmağa dəyməz, çünki onlar vəziyyətin indiki qədər pisləşməsində rol oynamayıblar.

◀ Yenə də eyni sual: bu informasiyanın mənbəyi kimdir? Görünür, danışıqlarda gürcü tərəfinin həmvətənləri olan jurnalistlər öz həmvətənlərinə rəğbətlə yanaşaraq münaqişə və müzakirələr barədə yalnız gürcü tərəfinin məlumatlarını yayırlar. Bundan başqa, görünür, jurnalist abxazların nöqtəyi-nəzərini yalnız gürcü tərəfindən eşidirlər. Bəlkə də abxazlar öz davranışlarını daha ətraflı izah edə bilərlər. Jurnalist məsələyə aydınlıq gətirmək üçün onlarla söhbət etməyə cəhd göstərməli idi.

◀ Yenə də eyni məsələ: bu ittiham, belə görünür ki, gürcü tərəfini mübahisəyə görə hər hansı məsuliyyətdən kənara çəkir. Jurnalist casusluğun baş verdiyini inkar etmir, sadəcə abxazların bu barədə narahatlığını əsassız sayaraq rədd edir. Eləcə də, bu məsələ barədə şərh verən abxazlar kimdir? Abxaz nöqtəyi-nəzərini bildirmək üçün jurnalistin mənbəyi olmalıdır.

sifariş verən şəxslərdən istənilən halda bu məqsəd üçün pul əldə edəcəklər.

Nəhayət, bu addım evlərinə baş çəkmək istəyən adi insanlara mənfi təsir göstərəcəkdir. Bu, onların özlərini və ailələrini (təəssüf ki, onlar qaçqındırlar) saxlamaları üçün yeganə yoldur. Gürcü tərəfi növbəti cümə axşamı Çuburxinyidəki görüşdə yenə də bu və digər mühüm və zəruri məsələləri qaldıracaqdır. Onların özlərinin qeyd etdiyi kimi, onlar bunu problemin tam həll olunmasına qədər təxirə salmayacaqlar. Hərçənd ki, Çuburxinyidə ən azı bizim xeyrimizə nəyinsə həll olunacağına inanmaq çətindir.

◀ Bu sonuncu cümlə və "bizim" sözündən istifadə olunması yenə də belə bir faktı vurğulayır ki, bu parça müxtəlif nöqtəyi-nəzərlərdən deyil, yalnız bir nöqtəyi-nəzərdən yazılıb. İttihamların yeknəsək şəkildə sadalanması, şübhəsiz ki, gürcü auditoriyasının mövcud qərəzli mövqeyini möhkəmləndirəcəkdir. Lakin jurnalistin qərəzliliyi o qədər aydındır ki, digər oxucular məlumatın obyektivliyinə çətin ki inansınlar. Ağır ittihamlar onsuz da gərgin olan vəziyyəti bir qədər də qızıqdıran yazıdan daha çox, ciddi jurnalist araşdırması əsasında daha yaxşı yoxlanıla bilərdi.

"Tavisupali Qazeti", Tbilisi, Gürcüstan,
28 oktyabr - 3 noyabr 2003

Bu məlumat mübahisələri sakitləşdirməkdən daha çox qızıqsıran qızğın ritorikanın nümunəsidir. Jurnalist hər iki tərəfdən birbaşa izahat almadan mahiyyət etibarını ilə hökumətə qarşı QAT-ın (Qarabağ Azadlıq Təşkilatının) mövqeyində durur. Ermənistan və ermənilər barəsində "təcavüzkar" və "terrorçu" terminlərindən istifadə edilməsi Azərbaycanda geniş yayılan əqidələri əks etdirməklə yanaşı, eyni zamanda bu əqidələri təsdiq etməyə xidmət edir. İstənilən halda, hökumət, şübhəsiz ki, belə ittihamlara cavab vermək hüququna malik olmalıdır.

Qarabağ Azadlıq Təşkilatı ermənilərin ölkəmizə gəlişinə etiraz edir

Qarabağ Azadlıq Təşkilatı Qara Dəniz Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olan ölkələrin xarici işlər nazirləri şurasının iclasında iştirak etmək üçün təcavüzkar Ermənistan-dan olan nümayəndə heyətinin dəvət olunmasına etiraz etdi. İclasın 31 oktyabr 2003-cü ildə Bakıda keçirilməsi planlaşdırılır.

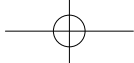
QAT (Qarabağ Azadlıq Təşkilatı) bildirdi ki, hökumət bu addımı ilə bizim əzabkeş soydaşlarımızı alçaltdı, terrorçu ermənilərlə dostluq və qardaşlıq münasibətləri qurmaq üçün şərait yaratdı və bununla da, bizim işğal olunmuş ərazilərimizin unudulması barədə hökm çıxartdı. Qarabağ Azadlıq Təşkilatı hesab edir ki, bu cür hərəkətlər Azərbaycan xalqının maraqlarına ziddir. QAT iqtidardan ilk növbədə Xarici İşlər Nazirliyindən erməni nümayəndə heyətinin Bakıya gəlişinin qarşısını almaq üçün təcili və qətiyyətli tədbirlər həyata keçirilməsini tələb edib. Əks halda, baş verəcək hadisələrin məsuliyyətinin həmin qurumun daşımaları əldugunu vurğulayıb.

QAT tələb etdi ki, hökumət Ermənistan nümayəndə heyətinin Bakıya gəlməsinin qarşısını almaq üçün dərhal Xarici İşlər Nazirliyinə təcili və qəti tədbirlər görmək barədə göstəriş versin. Təşkilat vurğuladı ki, əks təqdirdə mümkün hadisələrə görə məsuliyyət adı çəkilən nazirliyin üzərinə düşəcəkdir.

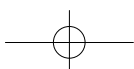
"Azadlıq" qəzeti, Bakı, Azərbaycan, 28 oktyabr 2003

◀ Bunlar hökumət tərəfindən cavablandırılmalı olan ciddi ittihamlardır. Buna qətiyyət heç kimin cəhd göstərməməsindən aydın olur ki, bu məlumatda QAT-ın nöqtəyi-nəzəri müdafiə edilir. Bəlkə də bu, qəsdən edilir, lakin xəbərlərə bu cür yanaşma vəziyyəti həll etməyə və ya onun həllinə çalışmağa o qədər də xidmət etmir. Jurnalist sadəcə QAT-ın fikirlərinin carçısı kimi hərəkət etməməlidir.

◀ Bu, şantaj növü kimi zorakılıq hədəsindən istifadə etmək deməkdir. QAT dinc etiraz hüququnu özündə saxlamalıdır, lakin onun hərəkəti insanların zorakı davranışa cəlb olunmasını nəzərdə tutursa, o, bu hərəkətinə görə məsuliyyət daşmalıdır.

4. Din

Din

Etnik mənsubiyyət kimi dini fərqlər də bütün dünyada böyük münaqişələrə səbəb olub. Həqiqətən də, dinlə etnik mənsubiyyət arasında fərq qoymaq çox çətinidir. Çünki əksər hallarda bir-biri ilə münaqişə aparan etnik qruplar müxtəlif dinə mənsub olurlar. Məsələn, Kosovoda serb və albanlar arasında yaşanan gərginliklər etnik mənsubiyyətə, yoxsa dinə əsaslanır? Bunları bir-birindən ayırmaq xüsusi məharət tələb edir. Şübhəsiz, sualların cavabında hər iki faktor rol oynayır. Lakin, eyni sualı Dağlıq Qarabağ məsələsinə də aid etmək olar.

Eyni sözləri antisemitizmlə bağlı da demək mümkündür. Yəhudilərə qarşı ədavət etnik və dini komponentləri aydın şəkildə özündə ehtiva edir. Yəhudilər çox vaxt danqar buruna və şübhəli yollarla pul qazanma bacarığına sahib olan, fiziki və şəxsi stereotiplərlə müəyyənləşdirilən yad bir xalq kimi nəzərdən keçirilir. Eyni zamanda, anti-semitlər də həmişə yəhudilərin dininə rişxəndlə yanaşır, onların dini inancları haqda yalan şayiələr yayırlar. Belə şayiələrdən birində deyilirdi ki, guya yəhudilər xristian körpələri qurban verirlər.

Son illər dinlərlə bağlı münasibətə görə Cənub-Şərqi Avropadakı vəziyyət daha da mürəkkəbləşib. Bir tərəfdən bu bölgədəki qapalı cəmiyyətlərə daxil olan dini qruplar arasında uzun müddət ərzində formalaşan qarşılıqlı anlaşmanı qoruyub saxlamaq üçün mübarizə aparılması, digər tərəfdən isə Qərbdən gələn missionerlərin insanları digər dini təriqətlərə cəlb etməsi yaranmış vəziyyəti daha da gərginləşdirir.

Aşağıda diqqətinizə çatdırdığımız tövsiyələr məsələyə dini münaqişə kontekstindən yox, dözümlülük kimi yanaşmaqda sizə yardımçı olacaq:

* Materialdakı boşluqları müəyyənləşdirmək üçün ilk olaraq işlədiyiniz mətbu orqanın yaşadığınız şəhər və ya regionda dini fərq məsələlərinə necə yanaşdığına nəzər yetirin. Burada aparıcı dinə mənsub olmayanların baxışlarından bəhs edən hər hansı bir materiala rast gəlmisinizmi? Digər dinlərdən bəhs edən yazı obyektiv və tarazlı şəkildə təqdim olunub, yoxsa həqiqətə uyğun olmayan, əbədiləşdirilən stereotiplərdən ibarətdir?

* Bu mövzuda yazarkən digər dini qruplara aid insanları təsvir etmək üçün istifadə etdiyiniz dilə ciddi fikir verin. Siz bəzi sözləri təhrikə yol açan hesab etməsəniz də, haqqında yazdığımız qrupun üzvləri üçün bu, alçaldıcı ola bilər. Sözlərin təh-

qiredici olub-olmadığından əmin deyilsinizsə, yazı yazmazdan öncə bunu araşdırın.

* Yaşadığınız regionda yenidən meydana gələn dinlər haqqında mümkün qədər çox məlumat toplayın. Bir gününüzü Mormon missionerləri və ya İehovanın Şahidləri ilə keçirin. Onların söhbət etdikləri və öz dinlərinə yönəltməyə çalışdıqları insanlara hansı təsir göstərdiyini müşahidə edin. Ancaq unutmayın ki, onlar haqqında dəqiq, anlayışlı və qərəzsiz məlumat vermək üçün bu adamların inanclarını paylaşmalı deyilsiniz.

* Yaşadığınız regionda dinə nəzarət edən qanunlardan yazın. Dövlət əsas dinə imtiyaz verməklə digər dinlərin hüququnu tapdalayır mı? Qanunda bütün dinlərin bərabər hüquqlu olduğu qeyd olunubsa, onda səlahiyyətli orqanlar qanuna əməl edirlərmi, yoxsa hələ də öz dini ənənələrinə sadıq qalırlar?

* Digər dindən olanlar haqqında ümumi stereotipləri təkrarlamamaq üçün diqqətli olun. Çünki əksər hallarda yalançı "ekspertlər" öz bəyanatlarını faktlarla əsaslandırmağa ehtiyacı duymadan digər dini ənənələr haqqında istədikləri şəkildə danışirlar. Bəzən jurnalistlər də bu cür yanlış fikirləri paylaşırlar. Halbuki, onlar qarşı tərəfə xatırlada bilirlər ki, bu cür bəyanatları araşdırma aparmadan qəbul edə bilməzlər.

* Yaşadığınız ərazidə yerləşən universitetlərdə dini kafedranın fəaliyyət göstərib-göstərmədiyini araşdırın. Əgər varsa, potensial mənbə kimi həmin kafedranın professorları ilə əlaqə yaradın. Əgər onlar həqiqətən də bir neçə din üzrə ixtisaslaşmışlarsa, onda dinlərarası əlaqələr haqqında çətin suallarınıza yaxşı cavab verə bilirlər.

* Dini mövzularla bağlı fikirlərini yalnız Quran, İncil və digər müqəddəs kitablardan sitat gətirməklə əsaslandıran insanlardan çəkinin. Bir neçə əsr öncə yazılan sözlərin şərhində məntiqəuyğun fərqlər, eyni zamanda bir-birindən fərqli xristian təriqətləri və İslam ənənələri mövcuddur. Əgər dövlət siyasətini açıqlayan siyasətçi dini mətnəndən istifadə etmək istəyirsə, digərlərinin bu mətni necə şərh etdiyini araşdırın, həmin siyasətçiyə bu barədə çətin suallar verin.

* Digər ictimai, siyasi və iqtisadi hadisələr kontekstində dini suallar hazırlayın. Məsələn, müəyyən dini qrup üzvləri arasında işsizlik özünü güclü şəkildə büruzə verirsə, bu, onların ənənəvi iş sahəsində əks oluna bilər. Əgər hansısa yeni din özünə çoxlu davamçı cəlb edirsə, onda abələ sual qoyun: bu din həmin insanlara çatışmayan nəyi təklif edir?

* Standart stereotiplərin reallığı əks etdirib-etdirmədiyini, ümumiyyətlə bunun səbəblərini araşdıran məqalələr yazın. Məsələn, bu bir həqiqətdir ki, digər peşələr yəhudilər üçün əlçatmaz olduğundan, tarix boyu onların əksəriyyəti əsasən sələmçi kimi çalışıblar. Bu fakt şübhəsiz, yəhudilərin tamahkar olması, ən azından pulla ağıllı davranışları barədə təsəvvürü əsaslandırma bilər.

* Digər dini bayramları öz bayramınız kimi işıqlandırın. Məsələn, yəhudilərin, yaxud xristianların pasxa naharında, yaxud yəhudilərin Hanuka bayramına həsr olunan messada iştirak edin. Müqəddəs Ramazan ayında bir gününüzü oruc tutan müsəlmanlarla keçirin.

* Dini qrupun bir üzvü ilə bütövlükdə onların hamısının nümayəndəsi kimi davranmayın. Yalnız bir buddistin üzvü günəşə tərəf meditasiya etməsi heç də onların hamısının bunu eyni şəkildə etməsi demək deyil. Hər kəs bir fərddir və ona öz fərdi rəy və fikirlərini ifadə etmək imkanı verilməlidir. Hər kəs öz inancına bir qədər fərqli şəkildə yanaşa bilər.

* Müxtəlif inanlı insanlardan müsahibə götürərkən özünüzü elə aparmayın ki, guya bu adamların həyatları dinlə başlayıb dinlə də qurtarır. Onlara başqa mövzular haqqında da suallar verin. Sizin həyatınızda inancınızla bağlı olmayan ehtiyaclarınız, maraqlarınız, problemləriniz və sevincləriniz olduğu kimi, onlarda da belədir. Müsahibələrinizdən ailələri, maraqları, peşələri və həyatlarının digər aspektləri haqqında soruşun. Əlbəttə, bunların hamısını yazıya salmağınıza ehtiyac yoxdur. Amma bu, sizin həmin insanların baxışları haqqında geniş anlayış əldə etməyinizə yardımçı olacaq.

Alternativ hərbi xidmət Azərbaycana nə verə bilər?

Yeni dini təriqətlər, laqeyd gənclər, rüşvət mənbəyi və düşmənlərə fürsət
Heç kəs inkar etmir ki, Azərbaycan özünün həssas dövrünü yaşayır. Özümüzdən
asılı olmayan səbəblərdən bölgədəki ziddiyyətli geosiyasi və hərbi proseslərin
mərkəzində dayanırıq. Müstəqillik əldə ediləndən bir an da olsa, təhlükəsizliyi
yaddan çıxarmaq olmayıb.

İşgal altında torpaqlarımızın qalmasıyla yanaşı başqa aspektlərdə təhlükələri
dərindən görmək üçün səfərbər olmaq lazım gəlir. Deyək ki, enerji məsələləri ilə bağlı
məsələlərin necə gərgin keçdiyini hamı bilir. Qida, ekoloji təhlükəsizliyin təmin
olunması zərurətlərini də başa düşürük.

Son vaxtlar bu məsələlər daha aktuallaşıb. Ermənistanın inadından dönmə-
məsi, danışıqları faktiki olaraq pozması müharibə ehtimalını xeyli artırmaqdadır.
Böyük qonşu dövlətlər də Azərbaycana təhlükəsizliyin təmini ilə bağlı müəyyən
işarələr verməkdədir. Bütün bunlar Azərbaycan üçün müəyyən şəraitlərin ödə-
nməsini tələb edir. Elə ona görə də alternativ hərbi xidmət barədə sözləşmələrin
yayılması insanı çox düşündürür. Bu qanunun humanistliyi ilə ölkəmizin qısa
qeyd etdiyimiz problemlərini tərəzini ayrı-ayrı gözlərinə qoyduqda tarazlıq pozul-
ur. Aydın görünür ki, bir çox suallar meydana çıxır. Alternativ hərbi xidmət tari-
ximizin bu mərhələsində bizə lazımdır mı?

Alternativ hərbi xidmət vətəndaşa maliyyə qarşılığında fərqli xidmət etmək
şansı verir. Deyək ki, kimsə hər hansı din, ideoloji və ya başqa bir səbəbdən mün-
təzəm orduda xidmət etmək istəmirsə, ona alternativ hərbi xidmət təklif edilir.
Onu işlə təmin edirlər, müəyyən imtiyazlar verirlər, ancaq elə şərtlər qoyurlar ki,
o xidməti ilərdəyə bağlanırsın. Azərbaycanda dini missionerlərin və bir çox harın-
ların özlərini necə aparması prizmasından bu imkana baxanda vəziyyəti yaxşı gör-
mürük.

Dəfələrlə KİV-də məlumat gedib ki, xristian dini missionerlər hətta sərhəd
bölgələrində təbliğat aparırlar ki, ermənilərlə müharibə etməyin. Onlar min cür
bəhanələr, izahlar gətirir, bizim "qardaş" olduğumuzu sübut etmək istəyirlər.
Bundan başqa həmin təriqətlərə üzv olanların Azərbaycanlılara olan münasibəti
rahatsızlıq doğurur. Onlar azərbaycanlı olsalar da, yad kimi düşünülür və şəxsi
maraqlardan kənara çıxırlar. Bu adamlar üçün vətən, millət anlayışı yoxdur. Bu-
nu açıq deyirlər. Fərdiyyəçiliyi ifrat formada qabardırlar. Krişnaçı, baptist, advin-
tist və s. Azərbaycana xidmət anlayışından uzaqdırlar. Alternativ hərbi xidmət
bunları birdəfəlik itirməyimiz və parazit kimi cəmiyyətə çəxalmaq şansı vermə-
yimiz demək deyil? Şübhə etmirik ki, elə o deməkdir!

Müsəlman təriqətləri də cəmiyyəti az parçalayırlar. Vəhabi ideologiyasını
"əsis düşmüş" azərbaycanlı "kafir orduda " xidmət edəcək, sizcə? Əksəriyyətet-

məyəcək. Vəhabiliyin hansı sürətlə yayılığını bir də xatırlasaq, alternativ hərbi xidmətdə minlərlə gəncin baş gırlədiyi qənaətini alarıq. Üstəlik, bu, başqa gəncləri də eyni yolla hərəkət etməyə sövq edəcək. Sırr deyil ki, bir çoxları elə bu fürsəti gözləyir. Həm də alternativ hərbi xidmət bu adamların müəssisələrdə işlə təmin olunmasını nəzərdə tutduğundan, faktiki olaraq laqeydliyi ümumsosial mühitdə "yetişdirmək" işinə oxşayır. Bu cür adamları islah etmək əvəzinə cəmiyyətin ayrı-ayrı şəbəkələrinə atıb, onların daha çox yayılmasına şərait yaratmış oluruq. Özü də öz əlimizlə.

Nəhayət, bir faktı mütləq vurğulamaq lazımdır. Bilirik ki, xeyli adam uşaqlarını hərbi xidmətdən yayındırmaq üçün çox müxtəlif üsullarla ali məktəblərə yerləşdirirlər. Onlar rüşvət verir, xərcə düşür, ancaq uşaqlarının orduya getməsinə qarşısını alırlar. Bunun bir çox səbəbləri var, indi onun konkretliklərinə varmırıq. Ancaq xüsusilə özəl ali məktəblərə baş çəksəniz, nə qədər uşağın bu məqsədlə orada veylləndiyini görərsiniz. Xüsusilə Rusiya ali məktəblərini filiallarında bu, kütləvi haldır. Hətta asgərlikdən saxlamaq şərtini bir çox valideynlər prestij sayırlar. Alternativ hərbi xidmət məsələsi ortaya çıxan kimi bu biveclərin axını dəyişəcək. İndi də eyni canfəşanlıqla xərc çəkib uşağını alternativ xidmətə qoyacaq. Qoyacaq ki, həm hərbi xidmət etdiyi görüntüsü yaratsın, həm də 4-5 il ali məktəblərin dəhlizlərində sürünməkdən canını qurtarsın.

Alternativ hərbi xidmətdə maraqlı olan ən təhlükəli təbəqə isə harınların övladlarıdır. Onlar "bir gülləyəyə iki dovşan vuracaqlar" - həm uşağını "hərbi xidmət"ə (alternativə) göndərəcək, həm də işlə təmin edəcək. Azərbaycan reallıqları bunun belə olacağına şübhə yeri qoymur. Bakının meri açıq rüşvət aldığı telenkərdə deyirsə, bunların "alternativ xidməti"nin mənası tam aydın olur.

Beləliklə, alternativ xidmət Azərbaycana nə verir?

Birincisi, dini missionerlərin cəmiyyəti daha dərinədən parçalamaq üçün əlavə stimullar. Onlar bundan mütləq yararlanacaqlar.

İkincisi, xarici qüvvələrə Azərbaycan gənclərində döyüş ruhunu azaltmaq, cəmiyyətdə laqeydlik sindromunu gücləndirmək üçün əlavə fürsətlər. Bunun təsir kanalları çox müxtəlifdir və onlar daha da fəallaşacaq.

Üçüncüsü, bəzi valideynlər (harınlar və biveclər "çörəkpuşu" adamları) uşaqlarını həqiqi hərbi xidmətdən yayındırmaq üçün əlavə bəhanə əldə edəcəklər. Paralel olaraq, kimlər üçünsə yeni rüşvət mənbəyi yaranacaq. Onlar zəli kimi cəmiyyəti sümürəcəklər.

Alternativ xidmətin ola bilsin, demokratiya baxımından müsbət mənalarda var. Ancaq Azərbaycan üçün indi o, uçırma aparıcı yoldur. Bir şeyi unutmayaq ki, ən gözəl ideyalar belə, vaxtında tətbiq edilməyəndə çox pis nəticələr verir! Biz ki, bunu bilirik, onda niyə başımızı aparıb daşa çıxırıq?!

Şahin Məhəmmədovlu

Bu qısa məqalə ölkə üçün yeni olan dini əqidələrin üzvlərinə qarşı mənfi münasibətlər baxımından regional mediadakı bir çox məqalələr üçün səjiyyəvidir. "Təriqət" sözü müəyyən dillərdə alçalıcı söz deyil, lakin erməni dilində məhz belədir. Bir dinin tərəfdarlarını təriqət üzvləri (mənfi mənada) hesab etmək, eyni zamanda əsas dini əqidəyə qulluq edənlərin "normal" insanlar olduğunu hesab etmək, əlbəttə ki, ayırı-seçkilikdir. Obektiv olaraq bir dini əqidəni digər əqidələrdən daha düzgün və ya etibarlı edən heç nə yoxdur; son nəticədə ateistlər deyə bilərlər ki, bütün dindarlar aldanırlar. Nəticə etibarlı ilə "pentekostlar", "İyeqova şahidləri" və digər kiçik protestant təriqətlərinin üzvləri də Amerikanın dini mənzərəsinin tərkib hissəsi sayıla bilərlər. Bəzi insanlar onları qeyri-normal və əqidələrini qeyri-adi hesab edə bilər, lakin bu, təriqətlər haqqında məqalələrin təsvir etdiyi kimi, onların öz dini seçim etmək iqtidarında olmaması ilə eyni şey deyil.

Xüsusi mərkəz yaratmaq tələbatı

Bu fikir onu nəzərdə tutur ki, yalnız hakim din normal və ya düzgün həyat tərzini sayıla bilər. Bunu ruhani düşüncəyə bilər, lakin, görünür, hər hansı başqa nöqtəyi-nəzəri deyil, yalnız bu fikri təqdim etməklə qəzet də bu baxışı müdafiə edir. Bəlkə də bu təriqət üzvləri ilə həqiqi söhbəti işıqlandırmaq və onların digər dini qruplara üzvlükdən nə qazandıqlarını aşkar etmək olardı.

"Moskvada keçmiş təriqət üzvləri üçün ruhi reabilitasiya mərkəzi yaradılıb. Məndə olan məlumatlara əsasən, keçmiş pentekostların normal həyata qayıtması olduqca çətinidir - bu, davamlı səylər tələb edir. Bizdə belə mərkəz yoxdur, lakin onu yaratmağa ehtiyac vardır, çünki ruhi deformasiyaya uğramış keçmiş təriqət üzvləri Ermənistanda çoxdur, onların hansı təriqətə mənsub olduqları əhəmiyyət daşımır.

Bu, yəqin ki, dövlət və kilsənin birgə həll etməli olduqları problemdir, çünki burada təkjə həkimlərin və psixoloqların səyləri tələb olunmur, həm də ruhanilərin...

...bu jür insanları adi həyata qaytarmalarına ehtiyaj vardır." - Bu, ruhani Gevond Mayilyanın ifadə etdiyi möhkəm əqidədir.

◀ Belə mərkəz konkret olaraq nə ilə məşğul olacaqdır? Reabilitasiya proqramı nədən ibarət ola bilər? Mərkəzə gəlməyə insanlar məcbur ediləcəklər, yoxsa yalnız təriqətini tərk etmək istəyənlər oraya gələ biləcəklər?

Ruhaninin başqa ruhanilərə yoldan sapmış insanları "xilas etməyə" qatılmaları üçün mürəjət etməsini başa düşmək olar, lakin bu, öz mənafeyinə xidmət etməkdir. Amma bu məsələni jəmiyyətdəki hakim mövqeyini itirdiyinə görə kilsənin narahatlığının və təşvişinin sübutu kimi, başqa sözlə, ilahiyyət məsələsindən daha çox, hakimiyyət məsələsi kimi araşdırmaq oxujuların maraqlarına xidmət etmiş olardı.

"Hayots Aşxarh" qəzeti, Yerevan, Ermənistan,
20 sentyabr 2003

Bu məqalə iki dinin bütün ənənələrini təhqir edir və bunu onlardan hər hansı birinin üzvü ilə müsahibə aparmadan edir. Bu məlumatın da mənbəyi olduqca qeyri-müəyyəndir. Görünür, informasiyanın çox hissəsi polisdən daxil olub, lakin hər halda bu məsələ qaranlıq qalır, çünki jurnalist məqalə üçün materialın kim tərəfindən təqdim edildiyini birbaşa bildirmir. Aydınır ki, digər dini baxışların mövcudluğu bir çox dindarlar üçün narahatlıq doğuran haldır, lakin xəbərləri çatdıran bu cür məlumatların qarşılıqlı anlaşma ilə və müxtəlifliklərə hörmətlə yanaşma ilə heç bir əlaqəsi yoxdur.

Gürcüstanda "İyeqova şahidləri" ABŞ Konqresindəki erməni lobbisi tərəfindən dəstəklənir

Məqalədəki informasiya bu başlığı heç cür təsdiq etmir. Jurnalist erməni lobbisi və ya Amerika Konqressi haqqında heç nə demir.

"İyeqova şahidləri"nin ədəbiyyatı doğrudanmı Gürcüstan qanunvericiliyinə əsasən qanunsuzdur? Burada konkret olaraq hansı cinayət əməli vardır? Yoxsa o, polisən şişirdilmiş ehtimallarına əsasən qanunsuz adlandırılır?

Bütün bunlar doğrudanmı polisən məlumatlarına əsaslanır? Əgər belədirsə, jurnalist məlumatı açıqlayan şəxsin adını və vəzifəsini dəqiq bildirməlidir. Əks təqdirdə, biz düşünə bilərik ki, bu, ikinci və ya üçüncü şəxsin vasitəsilə alınmış məlumatdır, bunun isə şayiədən o qədər də fərqi yoxdur.

bu, materialın aşkar edildiyi evin sakinləri olan "İyeqova şahidləri" ilə polis tərəfindən müsahibə aparılmasını bildirirmi? Bu məsələ tam aydın deyil.

Bu sitat haradan götürülüb? Hansısa məramnamədəmi? Məktubdanmı? Bu sitat kontekstdən kənardır. Bəs bu məlumatı jurnalistə kim verib? Bu, polisdirmi? Biz məlumatın nə dərəcədə etibarlı olduğunu qiymətləndirə bilməliyik. Hətta o, qanuni olsa belə, jurnalist hesab edir ki, dini təşkilatın öz missionerlərinə insanların dinini dəyişməklə məşğul olmağı məsələhət görməsində nəsə bədxah bir şey vardır. Lakin missionerlərin məşğul olmaları iş məhz budur.

"Ənənəvi" anlayışı, əlbəttə ki, nisbi anlayışdır. Dini əqidələr yalnız ona görə qeyri-ənənəvidir ki, əvvəllər konkret cəmiyyətdə mövcud olmayıblar. Lakin onlar dünyanın müxtəlif hissələrində uzun müddətdən bəri bərqərar olmuş dini əqidə sistemləridir ki, orada həmin əqidələr geniş yayılıb.

Qori polisləri "İyeqova şahidləri"nin evlərindən birində maraqlı dəlil tapıb, orada qanunsuz ədəbiyyatla yanaşı...

...onlar Gürcüstanın xəritəsini aşkar edə biliblər, Gürcüstandakı bütün pravoslav kilsələri orada işarə ilə nişanlanmışdı. Bu kağızlar toplusunda onlar həmin kilsələrə basqın edilməsinin və onların dağıdılmasının təxmini tarixlərini də tapıblar. Qoridə başqa bir xəritə də tapılıb ki, orada Gürcüstanın ən yoxsul kənd əhalisinin təsviri, kəndlər üzrə onların sayı və adları verilir.

Sonradan "İyeqova şahidləri" ilə müsahibə zamanı...

...bu sirlə xəritələrin məqsədi bəlli oldu. Gürcüstanda "İyeqova şahidləri" Birləşmiş Ştatlardakı baş ofislərin birindən tapşırıq alıblar ki, Gürcüstanda təriqətə mümkün qədər çoxlu üzv cəlb etsinlər. "İri şəhər və qəsəbələrdə işləmək sizin üçün çətin ola bilər, lakin həvəsdən düşməyin. Gürcüstanın kənd yerlərində iş aparın, orada əhali dərin sosial və iqtisadi ehtiyac içərisindədir. Belə yerlərin hər birində məşhur ailənin və nəslin üzvü ilə iş aparmaqdan başlayın, sonradan onlar özləri dini əqidəni yaymaq üçün iş aparacaqlar".

"İyeqova şahidləri" ilə vəhəbilik arasında nə kim əlaqə vardır?

Bu gün ilahiyatçılar "İyeqova şahidləri" və vəhəbilik kimi qeyri-ənənəvi dini əqidələrdə

Bu qeyd olduqca qeyri-müəyyəndir. O, nəyi bildirir? Həmin xüsusi təşkilatlar hansılardır? Vatikan və ya Rusiya pravoslav kilsəsi "xüsusi qapalı təşkilatlar" sayıla bilərmi?

Bu dini əqidələr əslində 10 ildən xeyli artıqdır ki, mövcuddurlar. Lakin keçmiş Sovet İttifaqı ölkələri bir-biri ilə rəqabət aparən dini əqidələrlə həqiqətən son illərdə tanış olublar.

Bu statistik rəqəmlər, onların dəqiqliyini qiymətləndirə bilmək üçün heç bir məlumat verilmədən, bizə təqdim olunur. Bu kontekstdə "qeyri-ciddi" sözünün nəyi bildirməsi məlum olmur, lakin bu dini əqidələrin ardıcıllarının çox olmadığına bıxmayaraq, onların Birləşmiş Ştatlarda ciddi qəbul edilmədiyini söyləmək də düzgün olmazdı.

"Yeni" nisbi termindir. Hər iki dini əqidə yüz ildən artıqdır ki, mövcuddur.

Bu ittihamlar hər hansı sübutla təsdiq olunmur. Onlar cinayət məəcəllələrini necə pozurlar? Jurnalist hansı zorakılıq hərəkətlərini nəzərdə tutur? Adətən onların hərəkətləri insanların qapısını döyməkdən və onlarla söhbət etməkdən ibarətdir. Əgər onlar həqiqətən insanların evlərinə soxulmaqla məşğul olurlarsa, jurnalist bu barədə müəyyən sübutlar təqdim etməlidir.

Vəhabilik haqqında bu informasiya hansı mənbədən alınıb? Polisdənmi? Din üzrə ekspertdənmi? Şəxsi birləşmədənmi? Vəhabiliyi səciyyələndirmək üçün jurnalistin dediklərinin çoxu heç də tənqidçi məqsədlər kimi səslənmir. Dinlərin çoxu öz dindarlarına öyrədirlər ki, onların dini universaldır və yeganə həqiqi dindir. Onların çoxu dindarlara ölümdən sonra əbədi həyatdan danışirlar. Silahlar və zorakılıq barədə iddialar jurnalistin sözlərindən savayı hər hansı başqa sübutlarla təsdiq olunmur, bu isə belə ittihamlar üçün kifayət deyil.

böyük təhlükə görürlər.

Onların ikisi də xüsusi qapalı təşkilatlar tərəfindən idarə olunur.

Bu dini əqidələr 10 il əvvəl fəaliyyətə başlayıblar və bütün dünyanı bürüyüblər.

On il əvvəl dünya əhalisinin, o cümlədən Birləşmiş Ştatların əhalisinin 100%-i "İyeqova şahidləri" barədə qeyri-jiddi insan qrupu kimi düşünürdüsə, indi yalnız əhalinin 70%-i analoji nöqtəyi-nəzərə şərikdir.

Mənşəyi xristianlıqdan gələn "İyeqova şahidləri" təriqəti və müsəlman köklərinə malik vəhabilik xüsusi qapalı təşkilatlar tərəfindən yaradılmış yeni dini əqidələrdir.

Onların hər ikisi geniş əhali kütlələrini sıralarına cəlb etmək üçün yaradılmışdır və yüksək dərəcədə aqressivliklə səciyyələnirlər. "İyeqova şahidləri" öz məqsədlərinə çatmaq üçün zorakılıqdan istifadə etdiklərinə görə bütün dünyada Cinayət Məcəlləsinin əsas pozucuları sayılırlar. Onların qanunsuz ədəbiyyatı yaymaq üçün vətəndaşların evlərinə daxil olmaq məqsədilə etdikləri zorakılıq hərəkətləri də Cinayət Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

Vəhabiliyə gəldikdə, onun ardıcılları iddia edirlər ki, o, insanları Quranın ilkin əsasları ətrafında daha sıx birləşdirir, hazırda həmin əsaslar müsəlman cəmiyyətində unudulub. Vəhabilər müsəlmanları "pis dindarlar" hesab edirlər. Vəhabilər xanların və ya hər hansı əmlak və ya pul sahibi olmağın əleyhinədirlər. Onlar hər bir dindarı əmin edirlər ki, onların dini universaldır. Xan və ya şeyx dindar vəhabidən yüksəkdə sayılır. Vəhabilik həmçinin qədim müsəlman ailə ənənələrini sadələşdirirlər. Məsələn, ənənəvi müsəlman ailəsində bütün ailə yatmağa getməmiş ən cavan arvad yatağına gedə bilməz, lakin vəhabilik iddia edir ki, arvad yalnız öz əri qarşısında cavabdehdir. Kişiyə gəldikdə, vəha-

bilik belə bir fikrin daşıyıcısıdır ki, hökmranlıq yalnız fərdi igidlik və silahlar vasitəsilə mümkündür. Qapalı tipli xüsusi təşkilatlar (təriqəti idarə edən təşkilatlar) hər bir vəhabinin kifayət qədər pula və silaha malik olmasını təmin etməyə çalışırlar. Onlar hər gün zorakılıqla, qan tökməklə və vuruşmaqla məşğul olmağa çağırırlar. Döyüş meydanının qəhrəmanına "cəsur ürək" titulu verilir və ona o dünyada əbədi həyat və bu dünyada şərəfli həyat bəxş edilir.

Qafqaz regionunda bu dini əqidələrin hər ikisi son 7-10 ildə fəaliyyətə başlayıb. Bu təriqətlər əməkdaşlıq şəraitində işləyirlər və onların əsas məqsədi regionu nəzarət altına almaqdır.

"İyeqova şahidləri" Gurbüstanda olduqca fəal olduqları halda, vəhabilik Pankisi dərəsində və Abxaziyada fəaldır. Səudiyyə Ərəbistanından olan bu tip qapalı təşkilatların əsas məqsədi dünya neftinə sahib olmaqdır.

Qafqazda nəzarətə kim yiyələnəcək?

Hər iki təriqət əhali üzərində dini nəzarəti ələ almaq üçün Qafqazda fəal işləyir və bu məsələdə onlar bir-birinə mane olmurlar. Masonların əsas məqsədi elitaya, məsələn, siyasətçilərə, alimlərə və incəsənət adamlarına nəzarət etmək idisə, vəhabiliyin və "İyeqova şahidləri"nin əsas məqsədi geniş kütlələrə nəzarət etməkdir.

Təriqət üzvləri hesab edirlər ki, protestantlıq və katoliklik Avropada necə populyardırsa, bu dinlər də tezliklə elə populyar olacaqlar. Qərbi Avropanın bir çox ölkələrində protestantlığa uzun müddət təriqət kimi baxılırdı, lakin indi o, dövlət dini sayılır.

Beləliklə, vəhabiliyin və ya "İyeqova şahidləri" təriqətinin 50 ildən sonra dövlət dini elan edilməsinə nə mane ola bilər?

"Corcian Tayms", Tbilisi, Gürcüstan,
22-29 avqust 2002

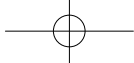
◀ Onların öz söylərini koordinasiya etmələrinə dair hansı sübutları var? Regionu "nəzarət altına almaq" dedikdə jurnalist nəyi nəzərdə tutur? Siyasi nəzarəti? Yoxsa sadəcə dini nəzarəti?

◀ Jurnalistin dedikləri o deməkdirmi ki, neft ticarətinə nəzarət etmək məqsədilə yerli sakinləri vəhabiliyyə cəlb etmək üçün Səudiyyə Ərəbistanı öz vətəndaşlarını göndərir?

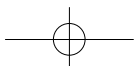
◀ Bu məqsəd hər hansı digər dinlərin, o cümlədən ehkamçı dinlərin məqsədindən fərqlidir?

◀ Bu, pisdirmi? Nəyə görə dövlət dini hər hansı başqa dindən yaxşı və ya pis olmalıdır? Jurnalist bu barədə heç bir izahat vermir, sanki dinlərin hazırkı vəziyyəti (status-kvo) qaçılmaz olaraq ən doğru haldır.

◀ İnsanların onlar üçün ən münasib olan dini əqidəni seçmələrinə imkan verməkdə bir yanlış şeymi var? Əgər onlar hər hansı başqa dini əqidəni qəbul edərlərsə, bu, aydın şəkildə göstərir ki, ehkamçı din onların ruhi və emosional tələblərinə cavab vermir və digər dini əqidələrə ittiham yağdırmaqdan, bunun niyə belə olduğunu araşdırmaq lazımdır.

5. GENDER

Cənubi Qafqazdakı cəmiyyətlər son 10 ildə dəyişdiyinə görə qadınların rolu da dəyişib. Lakin qadınlara həsr olunan son dövrlərin bəzi jurnallarını və digər nəşrlərini qiymətləndirsəniz, belə düşünə bilərsiniz ki, onları yalnız geyim, kosmetika, bəzək əşyaları və kulinariya maraqlandırır. Əlbəttə, ötən on ildə hamı kimi onların məruz qaldıqları məhrumiyyətlərdən sonra müxtəlif çeşidli mallar arasından seçim etmək imkanının cəlbədicisi olduğunu başa düşmək olar, lakin qadınların çoxunun, şübhəsiz ki, daha geniş maraqları vardır.

Əgər qadın evdarlıq və dəb ilahəsi kimi təsvir olunmasaydı, çox güman ki, o, mətbuatda fahişə, yaxud digər qurban kimi qələmə veriləcəkdə. Fahişəliyin və qadınlarla qanunsuz ticarətin çox ciddi problem olmasına baxmayaraq, onların da həyatlarını kişiləki kimi bütün çəllərləri ilə işıqlandırmaq zəruridir. Aşağıda sizə bu sahədə yardımçı olacaq bəzi məsləhətləri təqdim edirik:

* Qadınlar yalnız qadın problemləri barədə yazılan məqalələrdə əks olunmamlıdır. Onları mümkün qədər mənbə kimi yazılarınıza daxil etməyə çalışın. Əgər siz rəssamlıq mövzusunda toxunursunuzsa, bir-iki qadın rəssam tapıb danışdırın. Əgər yaşadığınız şəhər və ya regionda gedən siyasi müzakirədən bəhs edirsinizsə, qadın siyasətçidən sitat gətirməyə çalışın. Əsas məsələ yazıda qadınlardan sünni şəkildə bəhs etmək deyil. Əsas odur ki, bir çox məsələlərin perspektivlərini ifadə etmək üçün onlara imkan verilməsinin əhəmiyyətini dəyərləndirəsiniz.

* Fikir söylərkən, yaxud yazı yazarkən müntəzəm olaraq müraciət etdiyiniz daimi mənbə və aidiyyətli şəxslərin siyahısını nəzərdən keçirin. Əgər siyahıda kişilər üstünlük təşkil edərsə, bu siyahını genişləndirmək üçün şüurlu addımlar atın. Kişilərin təhsil, iş, siyasi və mədəni həyatın bir çox sahələrində daha üstün şəkildə təmsil edilməyə meylli olmalarına baxmayaraq, sizə lazım olan sahədə qadın nümayəndə tapmaq düşündüyünüzədən də asan ola bilər.

* Qadınları kişiləri təsvir etdiyiniz kimi təsvir edin. Əgər siz kişi iş adamının geyim və saç düzümündən bəhs etməirsinizsə, yazıya dəxli olmadığı üçün qadın iş adamının da geyim və saç düzümünü təsvir etməyin. Bir çox assosiasiyaları ehtiva edən və hər kəs tərəfindən müxtəlif cür şərh edilən qeyri-müəyyən "qadın" kəlməsindən qaçın.

Nəzərdə tutduğunuzu ifadə etmək üçün təfərrüatlardan yararlanın. Onun yerləşməsi zərirdirmi? Nitqi rəvandırımı?

* Qadınların rolu haqqında fərziyyələr irəli sürərkən ehtiyatlı olun. Çox vaxt jurnalistlər cəmiyyətin qadın və kişi stereotipləri haqqında görüşlərini bölüşür, şüursuz şəkildə bu fikirləri bir qədər də şişirdirlər. Qadınların heç də hamısının maraqları dəb və yeməklə məhdudlaşmır. Qadınların əksəriyyəti cəmiyyətin müəkkəb siyasi və ictimai problemləri ilə yaxından maraqlanır. Bəziləri isə başladığı işlərdə böyük uğurlar əldə edir. Qadınların necə olması barədə mövcud ümumi təsəvvürə zidd həyat yaşayan qadın cinsinin nümayəndələrini axtarıb tapmağa çalışın.

* Qadın təşkilatlarının üzvləri ilə görüşüb onları narahat edən məsələlər barədə məlumat əldə edin. Bu məsələlər arasında qadınların mühüm hesab etdiyi, lakin nə sizin, nə də redaktorlarınızın xəbərdar olmadığı məsələlər ola bilər. Onları məcbur edin ki, maraqlı yenilik olan kimi sizinlə əlaqə saxlasınlar. Buna baxmayaraq, onların dediyini son söz kimi qəbul etməyin və bütün qadın təşkilatlarının eyni söz söyləyəcəyini güman etməyin. Çox güman ki, digərlərinin rəyləri bunlardan fərqlənəcək və siz də həmin fikirləri materialınızda nəzərə almalısınız.

* Qərbdə geniş şəkildə işıqlandırılan, amma keçmiş sovet məkanında kifayət qədər diqqət yetirilməyən məsələlərdən - məişət zorakılığı və seksual təcavüzdən yazmağa çalışın. Bunların ikisi də qanun və KİV-in kifayət qədər diqqət göstərmədiyi son dərəcə ciddi problemlərdir. Məişət zorakılığı qadınların ciddi xəsarət alması ilə zədələnsə də, çox vaxt bu halları cinayət yox, şəxsi ailə problemi kimi qiymətləndirirlər. Yaşadığınız şəhər və ya regionda bu məsələyə necə münasibət göstərildiyini araşdırın. Qanun qadınları ərlərinin kötəyindən qoruyurmu? Buna polis və başqa səlahiyyətli orqanlar necə cavab verirlər? Orada qadın və uşaqların yardım üçün müraciət edə biləcəyi sığınacaqlar varmı?

* Qərbdə çox böyük diqqət çəkən digər məsələ isə iş yerində cinsi təcavüzdür. Bəzi insanların məsələni bayağılaşdırmasına baxmayaraq, fakt budur ki, bütün cəmiyyətlərdə qadınlar bəzən kişi həmkarları və rəhbərləri tərəfindən maaş və ya vəzifədə yüksəliş əvəzində, yaxud da işdən çıxarma hədələri ilə cinsi əlaqəyə girmə tələbləri ilə üzləşirlər. Bəzən cinsi əlaqə ilə bağlı tələb vulqar, təhqiramiz və ədəbsiz seksual dildə qadına ünvanlanır ki, bu da iş yerinin çox iyrenc bir məkana çevrilməsinə səbəb olur. Yaşadığınız regionda bu məsələni əks etdirən hansı qanunların mövcud olduğunu araşdırın. Problem nə dərəcədə ciddidir? Qadınlar buna qarşı necə mübarizə aparırlar?

* Qadınların KİV-də təsvirinə gəlincə, fahişəlik problemi mühüm məsələlərdən birinə çevrilir. Əlbəttə, mövzunu işıqlandırmaq zəruridir. Lakin bu zaman qadın-

ların bu yola düşməsinin yeganə səbəbinin güzəran olması haqqında mövcud höküm müvəqqəti bir kənara qoyun. Əgər qadın fahişəlik yolunu seçibsə və bu işə başlaması üçün ona heç bir təzyiq göstərilməyibsə belə, dünyaya onun gözləri ilə baxmağa çalışın. Və stereotiplərdən kənarlaşmağa cəhd göstərin. Fahişələrin heç də hamısı narkoman və pis ana olmur.

* Bəzi ölkələrdə fahişələr "şəhvət işçisi" terminini özlərinə qarşı daha az təhqirədirici xitab forması kimi qəbul ediblər. Onların bu ifadəyə üstünlük verməsinin səbəblərini soruşun və bu dəyişikliyin hansı mənə daşması barədə bir məqalə yazın. Fahişələr, yaxud şəhvət işçiləri öz təşkilat və assosiasiyalarını yaratmağa çalışırlarmı? Onlar səhhətlərinin qayğısına qaldıqlarını təbliğ edir, yaxud özlərini HIV virusundan və cinsi yolla keçən digər xəstəliklərdən necə qorumaq haqqında informasiya yaymağa çalışırlarmı?

* Son illər qadın ticarəti mühüm problemlərdən birinə çevrilib. Yaşadığımız regionda vəziyyəti araşdırın. Həmin qadınlar haradan gəlir? Onları tovlayıb vətənlərindən çıxarmaq və başqa ölkədə qalmağa vadar etmək necə mümkün olur? Məsələ ilə məşğul olan qeyri-hökumət təşkilatları ilə danışaraq bu cür vəziyyətlərə düşən qadınlarla əlaqə saxlamaqda sizə yardım etmələrini istəyin.

Küçə qadınları müxtəlif zöhrəvi xəstəliklərin daşıyıcılarıdır.

MDB-də əxlaqsız qadınlar arasında QİÇS-in yayılma səviyyəsinə görə "lider" mövqə Rusiyanın Sankt-Peterburq və Yekaterenburq şəhərlərinə mıxsusdur.

Rusiyanın 4 şəhəri və MDB-nin iki ölkəsindəki QİÇS xəstələri və bu virusa yoluxmuş şəxslər arasında aparılmış genişmiqyaslı rəy sorğusunun nəticələri belə diqtə edir("Mednews")

Sorgunu keçirmiş qrupun rəhbəri Qalina Fedotovanın dediyinə görə, Rusiyanın Moskva, Sankt-Peterburq, Yekaterenburq və Tomsk şəhərlərində, həmçinin Azərbaycan və Moldovada əxlaqsızlıqla məşgul olan qadınlar arasında anketlər paylanıb, onlar QİÇS-testlərə məruz qalıb, alınan cavablar və bu qadınlar arasında seçilmiş şəxslərin müayinələrinin nəticələri təhlil olunub.

Əxlaqsız qadınlar arasında QİÇS virusunun yayılması səviyyəsinə görə sorğunun "lider"i Sankt-Peterburq olub. Burada vücudlarıyla alver edən və testdən keçirilən küçə qadınlarının 48 faizində ölümcül virus aşkarlanıb, Azərbaycanda bu rəqəm 13 faiz, Moldovada 28 faizdir.

◀ Bu məqalədə mahiyyət ebtibarı ilə qadınlar qeyri-sabit və aqressiv təsvir edilirlər. Məqalədə bütün qadınlara qarşı siyasi ittiham irəli sürülməsə də, konkret qadın qrupuna anlaşıla bilməyən düşüncə tərzinə malik ağılsız insanlar yığnağı kimi münasibət bəslənir. Hətta onların baxışları həddən artıq ifrat olsa belə, bu qadınların öz sözləri ilə desək, onların nə düşündüyünü və niyə belə düşündüyünü eşitmək faydalı olardı.

Zviadçı qadınlar "Burcanadze-demokratlar" blokuna hücum edirlər

Seçkiqabağı qantökmə artıq başlayıb. Bolnisi hadisəsi bu fəaliyyətin başlanmasının əlamətidir. Bu qanlı toqquşmadan bir neçə gün sonra başqa bir savaş bu saatlarda Tbilisidə baş verib.

Seçkilər yenə də münaqişəyə səbəb oldu. Son toqquşmanın çox mühüm və maraqlı aspekti bu idi ki, həmin vaxt kişilər və qadınlar bir-biri ilə mübahisə edirdilər. Təbiidir ki, onlar fərqli siyasi maraqları təmsil edirdilər.

Paytaxtın İsanı rayonundan olan parlament üzvlüyünə namizədin adı çəkiləndən sonra çaxnaşma və hay-küy səsləri ucaldı. "Burcanadze-demokratlar" blokunun bu rayondan olan namizədi David Çinçadzedir, o, 1999-2003-cü illərdə parlament üzvü idi və mühafizəkarları təmsil edirdi.

◀ Əvvəlki savaşın indiki ilə nə kimi əlaqəsi vardır? Bunun qısaca təsvir edilməsi indiki insidentin kontekstini müəyyən qədər çatdırmağa kömək etmək baxımından faydalı olardı.

◀ Nəyə görə "təbiidir"? Jurnalist kişilərin və qadınların həmişə fərqli nöqtəyi-nəzərdə olduqlarını nəzərdə tutur?

◀ Bu, çox yaygın ifadədir. Onlar necə görünürdülər? Onların üzvlərinin ifadəsi necə idi? Müəyyən təfsilatlar hadisənin mənzərəsini yaratmağa kömək etmiş oladı.

Onun namizədliyi rayonun dövlət oqanlarındakı mərasimdə irəli sürülmüşdü. Bir neçə yüz insan Çinçadzeni görmək və eşitmək üçün mərasimə gəlmişdi. Onların çoxu kişilər idi. Çinçadzenin nümayəndələri və tərəfdarları üçün bədbəxtlikdən onlarla qadın binanın qarşısına toplandı. Şahidlərin bildirdiyinə görə, bu qadınların niyyətinin yaxşı olmadığını başa düşmək üçün onlara birjə dəfə baxmaq kifayət idi.

Bundan hər hansı pis nəticə çıxarmayın. Bu qadınlar sadəcə mərasimi dağıtmaq üçün gəliblər.

Qadınlar kişilərə doğru getdilər və öz siyasi arqumentlərini bildirdilər. Gürcüstanda yaşayan insanlar siyasət barədə hər şeyə çox emosional yanaşmağa meyillidirlər və siyasətçi barədə bircə söz kiminləsə mübahisənin başlanması üçün kifayətdir. Çinçadzenin tərəfdarları düşünürdülər ki, xanımlarla mazaqlaşma hissəsinə müqavimət göstərə bildikləri kimi, bu meylə də müqavimət göstərə biləcəklər. Lakin bunun arxasınca qızgın debatlar başladı. Bu, kişilərin buraxdığı səhv idi. Onların etdiyi ikinci şey siyasi debatlarla başlamaq oldu və qadınlar qeyi-insani çığır-bağıra başladılar. Bu hay-küy zamanı aydın oldu ki, bu qadınlar keçmiş prezident Zviad Qamsaxurdiyanın tərəfdarlarıdır.

Bu qadın qrupu çaxnaşma salmaqda çox böyük təcrübəyə malikdir. Son on il ərzində onlar müntəzəm olaraq yarıhərbçi qruplarla və xüsusi polis bölmələri ilə çaxnaşmaya giriblər.

Buna görə də, Çinçadzenin tərəfdarlarına müqavimət göstərmək də onlar üçün çətin deyil. Əvvəlcə kişilər geri çəkildilər, lakin qadınlar onlara yüngülcə əl-qol atmağa başladığıqda kişilər söyüşdən istifadə etməyə məcbur oldular.

Qarşı tərəf bunu cavabsız qoymadı. Buranın qadınları pis sözlər işlətməkdə olduqca mahirdirlər.

Sonda Çinçadzenin namizədliyinin irəli sürülməsi mərasimi ləğv olundu. Hay-küyə qulaq asan kişilər savaşı meydanını tərk etməyə başladılar və keçmiş prezidentin tərəfdarları: "yalnız Qamsaxurdiya geri qaytmış olsaydı, bu ölkə xilas ola bilirdi" - deyərək ara-sıra qışqıraraq onların ardınca dağılıdılar.

"Burcanadze-demokratlar" bloku bu insidentə çox da fikir vermədi. Onlar qorxub dağılışan kişilərin məsələsi-

◀ Etirazını bildirən qadınlar barədə jurnalistin kinayə ilə danışması belə bir mənə daşıyır ki, onların deyərək biləcəyi heç bir şey dinlənilməyə layiq deyil. Əgər onlar bu qədər qəzəblidirlərsə, onların hansısa səbəbləri olmalıdır. Təəssüf ki, biz bunu heç vaxt öyrənə bilmərik.

◀ Burada qadınların qeyri-insani davranması təsvir edilir və bu davranış onların siyasi əqidələri ilə əlaqələndirilir. Bu bəsit müqayisə onların müzakirə etdiyi siyasi məsələnin üzərinə heç də işıq salmır. Onlar on ildən artıq bundan əvvəl ölmüş Qamsaxurdiyanın tərəfdarları olduğuna görə, bu, məsələnin məğzini anlamaq üçün müəyyən ipucu verir. Onlar Qamsaxurdiya barəsində nə düşünürlər? Nəyə görə onlar düşünürlər ki, indi o, ölkəyə faydalı olardı? Müxbir bu suallara cavab verməyə heç bir cəhd göstərmir.

◀ Bu, o deməkdir ki, siyasi baxışları qanunsuz elan edildikdən əvvəl onlar bu üsulla əl atıblar? Savaşın səbəbkarları həmişə onları olmur?

◀ Qadınların hamısı kişilərə əl-qol atırdımı? Yoxsa yalnız onlardan biri bunu etməyə başlamışdı? Bu ittihamın mənbəyi kimdir? Müxbirin həqiqətən hadisə yerində olub-olmaması naməlum olaraq qalır.

◀ Kişilər qadınların davranışı ucbatından söyüşlər işlətməyə "məcbur olan" tərəf kimi təsvir edilir. Lakin burada jurnalistin qadınları pis sözlər söyləməkdə "mahir" olan şəxslər kimi göstərməsi onları təhqir etmək deməkdir. Nə üçün "pis sözlərdən" istifadə etmək kişilər üçün təbii olduğu halda qadınlar üçün belə deyil?

ni qaldırmaq itədilər, lakin onlar ijtimaiyyətə necə deyə bilərdilər ki, bir neçə qadın onların tərəfdarlarını qorxudub?

Çinçadzenin seçicilərlə görüşünə mane olan qadınların kimin maraqlarına xidmət etməsi barədə söz-söhbətlər Çinçadzenin seçki qərargahında davam edir. İsanidə Çinçadzedən başqa daha iki namizəd var, hərçənd ki, zviadçı qadınlar nə Giya Karkaraşvilinin, nə də Vladimir Bakradzenin tərəfdarı deyillər. Beləliklə, onların rəqib namizədlərin maraqları naminə belə hərəket etmələri istisna oluna bilər. Görünür, bu qadınlar sadəcə könüllülərdir və bu hadisəni siyasi gərginlik yaratmaq üçün təşkil ediblər.

Onların əhval-ruhiyyəsindən və səslərinin tonundan görünürdü ki, onlar başqa yerlərdə də analoji aksiyalar təşkil edə bilərlər. Bunu üçün onlara digər namizədlərin irəli sürüldüyü məkan və tarixi bilmək kifayətdir.

◀ Qorxan kişiler məsələsi necə qaldırıldı? Konkret olaraq kim onları qorxaqlıqda təsirləndirdi?

◀ Bu hərəketin möhkəm siyasi əqidələrdən irəli gəlməsi fikri yenə də rədd edilir. Sadəcə juranlistin həmin əqidələrlə razı olmaması qadınların onları ifadə etmək hüququna malik olmaması demək deyil.

"Axali Taoba" qəzeti, Tbilisi, Gürcüstan, 1 oktyabr 2003

Bu məqalə qadınların cəmiyyətdə və siyasi həyatda oynamalı olduqları rol barədə bir-birinə zidd olan iki nöqteyi-nəzəri verməklə jurnalistikanın əsas tələblərindən birini həyata keçirir. Prezidentin sözlərinə Ruzan Xaçatryanın cavab verməsinə şərait yaratmaqla jurnalist oxuculara imkanı verir ki, bu iki nöqteyi-nəzərdən hansına üstünlük verdikləri barədə özləri düşünsünlər. Lakin prezidentə və ya çox güman ki, onun ofisindən olan hər hansı şəxsə imkan vermək yaxşı olardı ki, Ruzan Xaçatryanın söylədiyi fikirləri, xüsusən onun administrasiyasının konstitusiyanı pozması və qanuni olmaması barədə ittihamı daha da əsaslandırılmış şəkildə təkzib etsinlər. Əgər onun ofisindən heç kim cavab vermək istəməsəydi, bunu məqalədə qeyd etmək olardı ki, oxucular heç olmasa belə cəhdin edildiyini bilsinlər.

Biz növbəti 8 martı ailələrimizlə keçirəcəyik

Yerevan Dövlət Universitetində prezidentin tələbələrlə görüşündə...

...martın 8-də qadınların etiraz mitinqi keçirmələri faktına necə yanaşdığı barədə suala cavab olaraq, Robert Koçaryan bildirdi: "Bizim düşüncəmizə görə 8 mart qadın mehribanlığının, həssaslığının və ailənin bayramıdır. Şəxsən mən həmin gün onların niyə bu cür aqressiv mitinq keçirmələrini başa düşmürəm".

Biz "Ardarutyun" birliyinin media ilə əlaqələr üzrə nümayəndəsi, 8 mart mitinqində iştirak etmiş Ruzan Xaçatryandan prezidentin söylədiyi fikir barədə mülahizələrini oxucularımızla bölüşdürməsinə xahiş etdik. "Burada maraqlı məqamı müşahidə etmək olar" - deyə o, qeyd etdi. "Cənab Koçaryan ona çoxlu zərər vurmuş bu günlərdə müstəsna dərəcədə səmimi olub. Bəlkə o, "həmin gün onların niyə bu cür aqressiv mitinq keçirmələrini başa düşmədiyini" söyləyərkən bu fikrin mənasını anlamır? Adamın ağına təbii olaraq belə bir fikir gəlir: "aqressiv mitinqlər" üçün hansı gün əlverişlidir? Bəlkə o, bunu bizə deyə bilər. Yalnız mehriban ailə əlaqələrini itirmiş qadınların mitinqə çıxdığını düşünməyin özü böyük səhvdir. Çünki həmin gün orada olanlar təkcə öz ailələri üçün deyil, həm də ölkələri və xalqları üçün narahat olan qadınlar idi. Biz həmçinin cənab Koçaryanı əmin etmək istəyirik ki, növbəti 8 martı ailələrimizlə keçirəcəyik, çünki Ermənistanda konstitusiya hüququ bərpa olunacaq və qanuni hökumət təşkil ediləcəkdir.

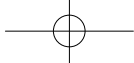
◀ Bu görüş konkret olaraq nə vaxt keçirilib?

◀ Jurnalist prezidentlə tələbələrin görüşündə olmuşdu-mu? Əgər olmuşdusa, tələbələr prezidentin bu fikrinə necə reaksiya verdilər? Onlar növbəti suallarını verdi-lərmi? Onun söylədiyi fikir qadınların roluna açıq-aşkar stereotip baxışın ifadəsidir. O, ümumiyyətlə mitinqin nə üçün aqressiv olduğu barədə izahat vermişdi-mi? Əgər vermişdisə, o, məqaləyə daxil edilməli idi. Əgər jurnalist görüşdə deyildisə, sitatı təqdim edən mənbəni (rəsmi sənədi və ya hökumət sözcüsünü) göstərmək vacib idi ki, oxucu sitatdakı fikrin faktiki olaraq prezidentin dediklərinin dəqiq ifadəsi olduğuna əsaslı inam hiss edə bilsin.

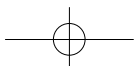
◀ 8 mart mitinqi barədə müəyyən ümumi məlumatlar vermək də faydalı olardı. Onu kim təşkil edib? Orada neçə nəfər iştirak edib? Bu, birdəfəlik aksiya idi, yoxsa eyni qruplar tərəfindən təşkil edilən silsilə nümayişlərin tərkib hissəsi idi?

Xaçatryanın bəyanatı çox aydın ifadə edilib, lakin onu daha geniş kontekstdə vermək olardı. Başqa sözlə, 8 mart mitinqi və onun siyasi təsirləri barədə daha çox təfsilatlar onun əhəmiyyətini və mənasını dərk etməkdə oxucuya kömək etmiş olardı.

"İravunq" qəzeti, İrəvan, Ermənistan,
12 mart 2004

6. Fiziki və əqli qücuru olanlar

İstər fiziki, istərsə də əqli cəhətdən əlil insanlara çox vaxt KİV tərəfindən laqeyd münasibət göstərilir. Laqeyd münasibət göstərməyəndə isə bu adamlara ya istehza, ya da mərhəmət hissi ilə yanaşırlar. Müxbirlər çox vaxt əlillərin özləri ilə kəlmə kəsmədən onların problemlərini həkimlərlə, aidiyyətli dövlət orqanları və digər şəxslərlə müzakirə edirlər. Buna görə də əlilliyi olan insanların vəziyyətləri ilə bağlı onların özlərinin hissləri, düşüncələri haqda müxbirlərdə çox cüzi məlumat olur.

Bu, müsahib kimi əlil insan tapmağın çox çətin olması ilə əlaqədar ola bilər. Şizofreniya, o cümlədən digər əqli məhdudiyətlərdən əziyyət çəkən, əqli inkişafdan geri qalan insanların ailələri onlardan utandıqlarına, yaxud da onları ictimai ayrışdırılıqdan qorumaq istədiklərinə görə uzun müddət gizli şəkildə evdə saxlayıblar. Əl-ayağını itirmiş, yaxud beyin iflici, skleroz və başqa fiziki məhdudiyətlərdən əziyyət çəkən insanların təhsil, iş yeri, eləcə də küçə və ictimai binalar kimi fiziki infrastrukturla müəssərliklə bağlı ehtiyacları ödəmək üçün cüzi cəhdlər göstərdiyindən, eyni vəziyyət bu insanlara da aiddir.

Bəzən əlil insanlar həm də ümumilikdə cəmiyyətin mənfi münasibət göstərdiyi hansısa ictimai qrupun üzvü olurlar. Belə olan halda daha ciddi problemlər meydana gəlir. QİÇS-ə yoluxanlar, narkomanlar, fahişələr və homoseksuallar çox vaxt cəmiyyətin tam üzvləri kimi qəbul edilmir və onlara çox böyük təhlükə kimi yanaşırlar.

Əmək qabiliyyətindən məhrum insanlardan bəhs edərkən aşağıdakı tövsiyələrdən yararlanmaq lazımdır:

* Birincisi, onlar haqqında mütləq yazın. Və yazı hazırlarkən onlarla söhbət edin. Başqalarının bu insanlar haqqında həttə rəğbətlə söylədiyi sözlər yazınızın yalnız girişi olmalıdır. Əlil insanlarla özünüz əlaqə saxlayın və digərlərinin dediklərinin onların fikirləri ilə uyğun gəlib-gəlmədiyini soruşun. Əgər eşitdikləriniz əvvəlki fikirləri təkzib edirsə, həkim və ya özlərini ekspert hesab edən şəxslərin yanına qayıdıb onları yenidən sorğu-suala tutun.

* Əlil insanları yalnız öz məhdudiyətləri kontekstində işıqlandırmayın. Hər kəsin olduğu kimi əlillərin də öz maraqları, peşələri və ailələri var. Əgər siz əlilliyinə baxmayaraq, rəssam, siyasətçi və ya peşəkar idmançı kimi uğur qazanan in-

sanlara rast gəlirsinizsə, bu, sizin üçün yaxşı bir tarixçə olardı. Vaxtınızın bir hissəsini bu insanlarla keçirib uğura gedən yolda hansı çətinlikləri dəf etdiklərinizi araşdırın. Eyni vəziyyətə düşən insanlara kömək etmək üçün onlardan məsləhət alın.

* Yazınızın dilinə diqqət yetirin. Hər bir dildə əlil insanları ifadə etmək üçün çeşidli sözlər mövcuddur. Siz müəyyən söz və ya ifadənin mənfi çalarının olmadığını düşünə bilərsiniz. Lakin bu barədə qərarı siz verməməlisiniz. Əgər bu insanlar başqa sözlərlə təsvir olunmağa üstünlük verdiklərini deyirlərsə, onların xahişlərini mütləq nəzərə almalısınız.

* Jurnalistlərin əlil insanlarla bağlı işıqlandırdıqları mühüm aspektlərdən biri də onların müyəssərliyi ilə bağlıdır. Mühüm ictimai işlərdə əlilliyi olanların iştirakına şərait yaratmağa cəhd göstərilib-göstərilmədiyi barədə yazı yazın. Əgər belə deyilsə, səbəbini araşdırın. Bu, maliyyə probleminə, siyasi əzmin yoxluğuna, dərin kök salmış yanlış rəyə, yoxsa digər səbəblərə görə belədir? Hansı təhsil və peşə imkanları əlil insanlar üçün əlçatan və ya əlçatmazdır?

* Əlilliyi olan insanların təşkilatlanıb-təşkilatlanmadıqlarını, yaxud öz hüquqlarını müdafiə etmək üçün başqa qeyri-hökumət təşkilatları ilə çalışıb-çalışmadıqlarını və ümumiyyətlə bunların səbəblərini araşdırın. Məsələn, bir sıra Şərqi Avropa ölkələrində immun çatışmazlığı və QİÇS-ə yoluxan xəstələr həm bir-birini dəstəkləmək, həm də öz ehtiyaclarını hökumətə və cəmiyyətə çatdırmaq məqsədilə xüsusi assosiasiyalar yaradıblar. Bəzi ərazilərdə əqli və fiziki cəhətdən əlil insanlar effektiv müalicə üçün onlara daha geniş imkan verilməsini tələb edirlər. Yaşadığınız regionda bu sahədəki vəziyyəti araşdırın.

* Bəhs etdiyiniz mövzudan xəbərdar olun. Məsələn, əgər siz HIV viruslu xəstələrdən bəhs edirsinizsə, HIV viruslu və QİÇS xəstələri arasındakı fərqi anladığınızdan əmin olun. HIV-in hansı yolla keçib-keçmədiyi barədə anlayışa sahib olun. Jurnalistlərin insanları hərtərəfli məlumatlandırmaq imkanı var. Lakin onlar həm də insanlara yanlış məlumat çatdırılmamasına görə böyük məsuliyyət də daşıyırlar.

* Əlilliyi olan insanlara qayğı ilə yanaşmaqla onlara qarşı mərhəmətli olmaq arasında böyük fərq var. Əgər onlara qayğı ilə yanaşırsınızsa, deməli, siz onlara bir fərd kimi hörmət edirsiniz. Çünki onlarla söhbət edir, onlara vaxt ayırır və həyatlarını özünüz müşahidə edirsiniz. Onları yazıq kimi təsvir edirsinizsə, bu, sizin və ya başqalarının həmin insanların ehtiyaclarını guya onların özlərindən yaxşı bildiyinizi ifadə edir. Əgər siz əlillər haqqında sağlam insanların sözlərinə əsasən fikir formalaşdırmısınızsa, çox güman ki, bu, mərhəmət hissidir. Belə olan halda siz hələ bu məsələləri işıqlandıрмаğa hazır deyilsiniz.

* Əliliyi olan insanlar çox vaxt cəmiyyətdən gizli saxlandıqlarından onlardan müsahibə götürmək çətin ola bilər. İşə başlamağın ən yaxşı yolu bu insanları təmsil edən qrup və QHT-lərlə əlaqə saxlamaqdır. Həmin insanların narahatlıqları barədə ümumi anlayış yaratmaq üçün təşkilatçılarla söhbət edin və onlardan sizi bəzi üzvləri ilə tanış etmələrini istəyin. Siz qrupla əlaqəsi olmayan, lakin fərqli perspektivli və daha açıq fikirli ola bilən insanlarla da söhbət aparmalısınız.

* Stereotiplər bəzən həqiqəti əks etdirir. Fiziki cəhətdən əlil olan insanlar arasında çoxlu dilənçi və evsiz ola bilər. Lakin bu, çox güman ki, cəmiyyətin onların seçim hüququnu tanımamasından irəli gəlir. Narkomanların HIV virusuna yoluxma riski daha yüksək ola bilər, lakin bu, çox güman ki, onların infeksiyadan qorunmaq barədə anlayışa malik olmamasından və ya təmiz iynə əldə edə bilməməsindən irəli gəlir. Bu tip əlaqələndirmə səbəblərinin kökü cəmiyyətin içində yadır və insanları günahlandırmaq heç də jurnalistin vəzifəsi deyil.

Bu məqalə fiziki qüsuru olanların nöqteyi-nəzərini təqdim etməklə yanaşı, onlara təklif olunan köməyə qarşı naşükür olduqları təəssüratını da yaradır. Bu təəssüratı məqalənin başlığı möhkəmləndirir, orada diqqət yalnız onların şikayətlənməsi faktına yönəldilir. Məqalənin yaratdığı ümumi təəssürat bundan ibarətdir ki, bu insanlar onlara hər cür yardım etmək istəyən cəmiyyətdən mümkün olan hər şeyi almaq üçün tamahkarlıqla nalə çəkirlər. Məqalədə həm də Artik meri ilə yerli əlillər arasında siyasi toqquşma ətraflı təsvir edilir, amma əlillərin həyatlarında rastlaşdıqları bu böyük çətinliklərin doğurduğu faktiki əzablara işıq sala bilən məlumat az verilir.

Əlillər şikayət edirlər

"Astgik" əlillər birliyi "Əlillərin hüquqlarını qoruyaq və onlara kömək edək" mövzusunda ilk tədbirini keçirdi. "Astgik"ın prezidenti Levon Nersesyan və ER-in Dağlıq Qaradağın müxtəlif bölgə və icmaları arasında paylanmaq üçün "Əlil arabaları Fondu" (Wheelchair Fund) Amerika təşkilatından hər birinin qiyməti 150 ABŞ dolları olan 240 əlil arabasını qəbul etdi. Əlil arabalarının verilməsinə görə cavabdehlik daşıyan birinci şəxs Artik meri Hmacak Abramyan idi, buna görə də, Artikin 17 sakini birinci olaraq yeni əlil arabası almalı idilər.

Əlillərlə işi asanlaşdırmaq və onlara maliyyəyə yardımı göstərmək üçün Levon Nersesyan əlil uşaqlar üçün yerli valideynlər təşkilatı yaratmağı təklif etdi. Valideynlər təşkilatının sədrini seçmək üçün toplaşdıqda, H. Abramyan bu vəzifəyə ən münasib namizədi - Narine Zakaryanı həvəslə onlara təqdim etdi. Baxmayaraq ki, bu 20 yaşlı təcrübəsiz qız kompüterdən istifadə edə bilmədiyini, məktəbdə ona ingilis dilinin deyil, alman dilinin tədris olunduğunu səmimiyyətlə söyləməyə çalışdı, mer ən yaxşı dostunun qızı olan və şəhər bələdiyyə şurasının üzvü olan bu sadələvh qızı əmin etməyə çalışdı ki, "sən heç nə etməyəcəksən, sən bir az kompüterdən istifadə etməyi bacarırsan, onu ikicə aya tam öyrənərsən".

Əlil arabalarını paylamaq vaxtı çatdıqda, Artik şəhər meydanına toplaşmış əlil uşaqların valideynləri əlil arabalarının ölçülərindən və

Jurnalist merə qarşı açıq-aydın tənqidi yanaşır, lakin hələ də məsələyə dair faktları təqdim etməyə ehtiyac duyulur. Nə üçün mer sədrin seçilməsində ümumiyyətlə hər hansı rola malik olmalıdır? Jurnalist də daxil olmaqla, iştirakçılardan kimsə ondan soruşubmu ki, nə üçün yaxın dostunun qızı bu rolu öz üzərinə götürməlidir? Əgər soruşubsa, bu, məqaləyə daxil edilməlidir. Əgər soruşmayıbsa, nə üçün soruşmayıb?

Onların şikayətləri nə dərəcədə qanuni idi? Meydana nə qədər insan toplaşmışdı? Onların neçəsi şikayət edirdi? Əlil arabalarını bəyənən kimsə vardı mı? Əgər şikayətlər haqlı idisə, görünür, onlar pulgir talançılara o qədər də bənzəmir dilər. Bu yazının üslubu elə təəssürat yaradır ki, onlar ümumiyyətlə heç nəyə layiq deyillər.

narahatlığından şikayət etdilər və əlil arabası əvəzinə 150 dollar pul istədilər.

Lakin "Astgik" prezidenti təşkilatın fəaliyyəti barədə təvazökarlıqla məlumat verərək izah etdi ki, onlar nəqd pul paylaya bilməzlər, çünki artıq onlar əlil arabalarını alıblar və onları buraya yığıblar. Sonra əlil arabası almalı olan şəxslərin siyahısından Arayik Pampalyanın adı oxundu, əlil uşaq anası olan bu qadın nəinki əlil arabasını almaqdan imtina etdi, həm də uca səslə bəyan etdi ki, bu cür təşkilatların onlara köməklik göstərmək üçün bacardıklarını etdiklərinə baxmayaraq, mən əlillərə heç bir yardım göstərmir: "Mən sizin əlillərə heç bir iş görmək istəmirəm. Bu məni maraqlandırmır" - deyərək onları təhqir edir və rədd edir.

Az sonra merlə dul qadın arasında mübahisə qızışdı. Onlardan biri qışqırdı: "Burada heç kim mənə kömək etmədi, mənim əlil uşağım acdır, biz ancaq ayda 3. 600 dramla yaşayırıq", digəri isə cavab verdi: "Siz yalan deyirsiniz, sizə ar olsun, mən neçə dəfə sizə kömək etmişəm. Hər şey şifahi edilib, mən ərizələri yığıb saxlamıram".

Təəssüf ki, biz köhnə əlil arabasını yenisi ilə dəyişdirməyə əlil uşağı inandıra bilmədik.

Mən xeyriyyəçiliyə görə minnətdaram, lakin bu hədiyyəni istəmirəm. Mən əlil arabası əvəzinə pul istəyirəm ki, ərzaq və ev alım".

Vəziyyətin qeyri-adi şəkil aldığı görünür, mer ev üçün kirayə haqqı qismində 5. 000 dram ödəməyi təklif etdi, lakin sonra qadının aqressiv mövqeyindən qəzəblənərək vədini yerinə yetirməkdən imtina etdi. Nəhayət, H. Abramyanın başına "parlaq" fikir gəldi və o, təklif etdi: "Yaxşı, səni "İş əvəzinə yardım" proqramında qeydə aldırıq, mən işləri elə quraram ki, siz işə getmədən hər gün 1. 000 dram alarsınız". Əlil uşaq qorxdu ki, möcüzə baş verməz və mer vədini yerinə yetirməz. Bununla belə, "Astgik" əlillər birliyi Artıqdəki missiyasını başa vurdu

"Aravot" qəzeti, İrəvan, Ermənistan, 17 iyun 2004

Müxtəlifliyin mətbuatda işıqlandırılması haqda vəsait

◀ Jurnalist ittihamın doğruluğunu və ya dəqiqliyini müəyyən etsəydi, bu, oxucuya kömək etmiş olardı. Əks təqdirdə bu, iki nəfər arasında qalmaqla kimi görünür və oxucular onlardan hansına inanmaq barədə hər hansı rəyə malik deyillər.

◀ Bu, elə səslənir ki, sanki jurnalist əlil arabasını götürməyə uşağı inandırmaqda iştirak edib. Doğurdanmı belə olub? Əgər belə olubsa, bu, o deməkdir ki, jurnalist arabanın əvəzinə pul tələb olunmasına haqq qazandırmağın mümkün olmadığını hesab edir? Jurnalist əmindirmi ki, yeni arabaları qəbul etmək olar? Jurnalist məqalədə məlumat verilən situasiyada hansına rol oynamağımı?

◀ Bu son cümlə dolaşıqdır. Birlik öz missiyasını necə başa vurdu? O, qalan 239 əlil arabasının paylanması həyata keçirdimi? Əgər bunu etdisə, qalan iştirakçıların mövqeyi nədən ibarət idi? Diqqəti yalnız merlə bir ailə arasındakı mübahisəyə yönəltməklə jurnalist oxucunu bütün hadisə barədə və digər şəxslərin reaksiyaları və həmin reaksiyaların səciyyəvi cəhətləri barədə daha çox öyrənmək imkanından məhrum etdi.

Bu təhlil psixiatriya xəstəxanasında yanğın əhvalatı haqqında məqalənin başlığında olduqca hissiyyatsız ifadədən istifadə edilməsinə aiddir. "Bişmiş dəlilər" başlığı nəinki ruhi xəstəlikdən əziyyət çəkən şəxslər barəsindəki stereotiplərin ifadəsi idi, həm də texniki baxımdan qeyri-dəqiq idi, çünki heç kim alovdan xəsarət almamışdı.

Bişmiş dəlilər

Naşir başlığa görə üzr istəyir

Kiçik formatlı şəhər qəzetinin naşiri psixiatriya xəstəxanasında bu yaxınlarda baş vermiş yanğın haqqında çərşənbə axşamı qəzetdə getmiş məqalənin başlığına görə yazılı şəkildə üzr istədi.

Trenton əhvalatı - Trenton psixiatriya xəstəxanasında iyulun 9-da baş vermiş yanğın barədə məqalə "Bişmiş dəlilər" başlığı altında çap olundu. Binada heç bir pasiyent yox idi və heç kim xəsarət almadı. Redaktor səhifəsində naşir Devid B. Bonfild bunu "ruhi xəstələrin vəziyyətinə etinasız yanaşan kobud, düşüncəsiz başlıq" adlandırdı. "Üstəlik, bu, qeyri-dəqiq idi".

Bonfild qeyd etdi ki, 47. 526 tirajlı bu gündəlik qəzetin oxucularının şikayət zənglərinin və redaktora məktublarının ardı-arası kəsilmirdi.

"Bu qəzet həmişə güclülərə qarşı gücsüzləri müdafiə etməsi ilə fəxr edib - bu iş üslubu ona Nyu Cersidəki siyasi korrupsiya ətrafındakı "savaşlarda" "Pulitser Prayz" (Pulitzer Prize) mükafatını qazandırır. Belə olan halda bu, bizə təəccüblü görünməməlidir ki, bizim oxucular (bizim əleyhimizə çıxaraq) gücsüzləri müdafiə edirlər və qoy belə olsun. Biz buna nail olmuşuq. Hamı hiddətlidir" - deyə Bonfild yazırdı.

Hadisəyə görə üzr istəyərkən naşir nə dərəcədə təhqiramiz ifadədən istifadə edildiyini etiraf etdi və ruhi xəstələri təmsil edən oxucuların və təşkilatların şikayətlərinə dərhal cavab verdi. Onun hərəkəti sübut edir ki, media təşkilatları zaman-zaman ictimaiyyətin təzyiqinə cavab verməlidirlər və rəylərindəki səhvlərə görə onların məsuliyyət daşması vacibdir.

O dedi ki, qəzet "sadəcə təkcə ruhi xəstələrin əzablarına qarşı daha həssas olmaqla deyil, həm də onların maraqlarının qatı müdafiəçisi olmaqla öz işində düzəlişlər etməyə çalışacaqdır".

Başlığın müəllifi Toni Persiçilli başlığın dərc edildiyinin ertəsi günü üzr istəmişdi. İcmalçı və redaktor yazırdı ki, başlıq qeyri-dəqiq və hissiyatsızdır və müəllif tam məsuliyyət daşıyır.

Lakin "Filadelfiya İnkvayərer" in məlumatına görə, Ruhi Xəstələr üçün Milli Alyans ötən həftə bildirdi ki, Persiçillinin üzrxahlığı kifayət deyil. Həmin qrup dedi ki, başlıq "son dövrün tarixində institusional qərəzliliyin və ayrı-seçkiliyin ən pis nümunələrindən biridir" və "qəti, təsirli tədbirlər" görməyə çağırırdı.

"Assoşieyted Press", Trenton, Nyu Cersi,
Birləşmiş Ştatlar, 23 iyul 2002

◀ Bu tip hadisəyə diqqətin cəlb edilməsi son nəticədə bütün tərəflərə fayda gətirdi. O, müxtəlifliyə aid məsələlərin işıqlandırılmasında media təşkilatını daha məsuliyyətli olmağa məcbur etdi, bu isə öz növbəsində mühüm sosial məsələlər barədə mümkün qədər qərəzsiz məlumat almaqda ictimaiyyətə kömək etdi.

◀ Qeyr-hökumət təşkilatları qeyri-həssas işıqlandırmaya aid misallara nəzarət etməli, xəbərlər şəbəkələrinin fəaliyyətlərinə təzyiq göstərərək ictimaiyyəti belə məsələlərə diqqət yetirməyə həvəsləndirməlidir. Müxbirlər və redaktorlar etiraf etməlidirlər ki, belə qruplar hər cür azlıq icmalarının işıqlandırılmasına aid misilsiz məlumat və məsələlərə mənbəyi ola bilərlər.

Bu məqalədə əlil uşaqları müntəzəm dərslərə cəlb etmək üzrə yenilikçi cəhdlər təqdim olunur. Orada problemin həm müsbət, həm də mənfi tərəfləri verilir. Məsələyə ən çox aidiyyəti olan şəxslərlə, yəni ruhi və ya fiziki cəhətdən əlil uşaqların valideynləri ilə, eləcə də uşaqların özləri ilə müsahibələr və ya onların bildirdiyi fikirlər yazını daha inandırıcı edə bilərdi. Bir çox müxbirlər hətta ağır dərəcə əlil insanlarla informativ söhbətlər aparmağın əslində mümkün olduğunu dərk etmirlər, halbuki onlar unikal və gözlənilməz nöqtəyi-nəzərlər irəli sürə bilərlər. Üstəlik, əlil olmayan uşaqların valideynlərinin və uşaqların özlərinin bu ideyaya reaksiyasını qiymətləndirmək üçün onların daha çox fikirlərini məqaləyə daxil etmək yaxşı olardı.

Bundan əlavə, jurnalist əlil uşaqların müxtəlif kateqoriyaları arasında aydın fərq qoymur. Ruhi cəhətdən qeyr-sabit olan uşaq ruhi xəstə ilə eyni deyil və kiçik fiziki qüsuru və ya dayaq-hərəkət sistemində çatışmazlığı olan uşağın tamamilə başqa problemləri vardır. Əgər Gürcüstan cəmiyyəti belə uşaqların hamısı ilə eyni tərzdə rəftar edirsə, jurnalist bu məqamı qeyd etməlidir.

Bu iş qayğı tələb edir

Son vaxtlar fiziki və ya ruhi cəhətdən əlil uşaqların sağlam uşaqlarla birlikdə təhsil almaqlarını nəzərdə tutan birgə tədris barədə söhbətlər güclənib. Məlumat verilir ki, belə metodlar artıq uzun müddətdir ki, xaricdə istifadə olunur. Qeyd etməyə dəyər ki, bir çox xarici ölkələrdə əqli qabiliyyətləri fərqli olan uşaqlar arasında dostluq sinif otaqlarında deyil, eksperimental məktəb fərmalarında başlayır.

Biz Gürcüstanda bu problemin həllini hər hansı yolla sadələşdirmək qərarına gəldik.

Bu yeniliyin Gürcüstanda nə dərəcədə səmərəli olacağını görmək maraqlı olar; əqli qabiliyyətləri fərqli olan uşaqların bir-birinə uyğunlaşması mümkün ola bilərmi? Arxangel Mixail Ruhani Pedaqoji Məktəbinə gedənlər adı uşaqlara bənzəmir və bunun səbəbi sadədir: onlar məntiqi düşüncəyə qadir deyillər və gözləri ilə görmədikləri şeyləri qavraya bilmirlər.

Yuxarıda adı çəkilən məktəbin müəllimlərindən biri olan xanım Lali Tsertsvadze bizə dedi ki, xaricdə yalnız əqli inkişafdan orta dərəcədə geri qalan uşaqlar sağlam uşaqlarla birlikdə təhsil ala bilərlər.

◀ Bu informasiyanın mənbəyi kimdir? Bu, bəzi yerlərdə doğru ola bilər, lakin Qərbdə məktəblərin bu cür inteqrasiyasının adi hal olduğu şübhəli görünür.

◀ Onların əlilliyi konkret olaraq nədədir? Bu, əqli qüsurdur, yoxsa təhsil almaq qabiliyyətinin itməsinin bir formasıdır? Belə əlillər barədə danışarkən mümkün qədər konkret olmaq daha yaxşıdır.

◀ Bu qeyd heç də "xaricdəki" reallığın dəqiq ifadəsi deyil. Jurnalist müəllimdən xahiş etməli idi ki, nəyi nəzərdə tutduğunu daha konkret söyləsin və onun dediklərini hökmən həqiqət kimi qəbul etməməli idi.

Bu məsələ ilə bağlı Gürcüstanda biz hər şeydən əvvəl cəmiyyəti və sonra müəllimləri bu yeniliyə hazırlamalıyıq. Əks təqdirdə, be-yin iflicindən və ya yüngül fiziki iflicdən əziyyət çəkən və əlil arabalarında oturan uşaqlar ənənəvi məktəblərə aparıldıqda hətta daha da narahat ola bilərlər. Təkcə onlara lağ edilməsi deyil, onlara yönələn qəmgin baxışlar da buna səbəb ola bilər. 3 yaşla 7 yaş arasında uşaqlar bir-birini yamsılamağı öyrənirər. Buna görə də, fiziki və ya ruhi cəhətdən əlil uşaqlar məhz bu yaşda normal həmyaşlıları ilə ünsiyyətdə olmağa uyğunlaşmalıdırlar. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, bir çox hallarda valideynlər xəstə uşaqlarını qapalı mühitdə saxlamaqla səhvə yol verirlər.

Bu cür müdafiəsiz uşaqların cəmiyyətlə daha çox ünsiyyətdə olmağa ehtiyacı vardır. Yuxarıda adı çəkilən məktəbin müəllimi Maya Xundadze artıq bu cür inteqrasiyaya cəhd göstərib. O, öz uşağını ruhi çatışmazlığı olan şagirdlərlə birlikdə oxutdurmağa çalışıb. Həqiqətən, əvvəlcə uşaq yeni tanışlarının fərqli davranış tərzindən və yüksək həssaslığından çəkinmişdi, amma indi onlar yaxşı yola gedirlər.

Mixail Asatiani adına Psixiatriya İnstitutunun direktoru David Zurabaşvili bizə dedi ki, əqli inkişafdan geri qalma ağırlıq dərəcəsinə görə fərqlənir. Adekvat təhsil proqramı və psixiatriyanın razılığı olmadan belə uşaqların sağlam uşaqlarla birgə təhsilinə haqq qazandırılı bilməz. Zurabaşvili əqli inkişafdan geri qalmayan, lakin fiziki qüsurları olan yeniyetmələrin birgə təhsil prosesinə qatılmasını mümkün sayır. Əqli inkişafdan geri qalan uşaqların yeni materialın öhdəsindən gəlməsi üçün daha çox vaxt tələb olunur, bu isə adi şagirdlərin təhsil prosesinin ləngiməsinə səbəb ola bilər. Məktəblərdə müəyyən balans da gözləmək lazımdır: məsələn, hər 10 sağlam uşağa fiziki və ya əqli qüsuru olan bir uşaq.

◀ Jurnalistdə belə hallar barədə hər hansı statistik rəqəmlər və ya informasiya varmı ki, valideynlər əlil uşaqlarının başqaları ilə ünsiyyətdə olmalarına icazə vermirlər və ya onları qapalı mühitdə saxlayırlar? Bu, Gürcüstanda geniş yayılmış problemdirmi?

◀ Müəllimin uşağı ilə jurnalistin söhbət etməsi maraqlı olardı.

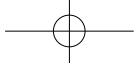
◀ Məgər Gürcüstan təhsil sistemi kəkələyən və ya ola bilsin ki axsayan uşaqları sinifdəki digər uşaqlardan ayırır?

Pedaqoji Elmi Tədqiqat İnstitutunun direktoru Levan Çikvanaya belə şagirdlərin birgə təhsilinin həm müsbət, həm də mənfi tərəflərini görür. O, hesab edir ki, kiçik qüsurları olan (kəkələyən, axsayan) uşaqların...

...sağlam həmyaşdrları ilə birgə təhsili mümkündür, lakin eyni zamanda o, müəllimlərə çox diqqətli olmağı məsləhət görür, çünki xəstə, fiziki komplekslərdən əziyyət çəkən uşaqlar sinfin ahəngini poza bilərlər. Nəhayət, birgə təhsil metodu, güman ki, yeniyetmələr arasında dözümlülüyün inkişafına şərait yarada bilər, lakin başqa bir məsələ barəsində də düşünmək lazımdır: bizim sağlam uşaqlarımız təhsilə "can yandırmırlar" və əqli qüsurları olan uşaqlarla birlikdə təhsil alarkən onların normal təhsilini tam təmin etmək mümkün olacaqmı?

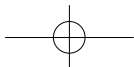
"Epoka" qəzeti, Tbilisi, Gürcüstan, *** (tarix)

◀ Bu son qeyd həmin təhsilin bəlkə də yaxşı fikir olmadığı barədə jurnalistin xəbərdarlığına bənzəyir. Lakin "sağlam" adlandırılan uşaqlar yaxşı oxumurlarsa, məqalədə qeyd edildiyi kimi, bu problemə görə əlil uşaqları ittiham etmək ədalətlidirmi?

###PAGE BREAK###

The number of AIDS patients is on the rise in Azerbaijan
This problem is taking on a threatening scale

Bu, əlil insanlar barədə xeyirxah və xoş məramlı məqalədir. Lakin mühüm məsələ bundan ibarətdir ki, o, əlil insanların nəzərdən kənar qalması fikrini tənqid etsə də, özü həmin fikri möhkəmləndirir. Bu, sosial azlıqlar, xüsusən nəzərdən kənar qalanlar haqqındakı məsələlərə aid məqalələrin ümumi problemi. İnsanlar, o cümlədən jurnalistlər onlara diqqət yetirməməyə o qədər öyrəşiblər ki, hətta onlar barəsində yazdıqda da özləri ilə söhbət də etmirlər. Bu məqalədə əlillər məqalənin subyektlərindən daha çox, obyektlərinə çevrilirlər. Bəlkə də onların nümayəndəsi Sadıqov əlildir, lakin jurnalist bu barədə bizə heç nə demir. Əgər o, əlildirsə, onun özünün konkret əhvalatını eşitmək maraqlı olardı: öz əlilliyi barədə nə düşünür, həyatında onun öhdəsindən necə gəlir və ya necə olub ki, o, ictimai fəaliyyətlə məşğul olmağa başlayıb?

Əlil arabası teatrda

Bu, cəfəngiyyat deyil, sivilizasiya əlamətidir

"İnkişaf etmiş sosializm" dövründə insanlar əlil arabasında olan, əl ağacı ilə gəzən və ya protez ayağı olan şəxsə diqqət yetirmirdilər. Ona görə yox ki, bu mənzərə onların əhvalatını pozacaqdı, çünki əlil arabasında olan şəxs nəsə adi bir şey idi. Əlil insanlar çətin ki, iri addımlarla işıqlı kommunist gələcəyinə doğru adımlayan sovet xalqı ilə ayaqlaşa bilərdilər. Digər tərəfdən, biz əlil insanları küçələrdə və ictimai yerlərdə çətin ki, görə bilərdik və buna görə də, sadəlövhçəsinə onların çox olmadığını düşünürdük.

Lakin "dəmir pərdə"nin o tayından nadir hallarda bizə çatan kinofilmlər və sənədli filmlər göstərirdi ki, "onların" əlil insanları çoxdur. Onlar küçələrdə, ictimai nəqliyyatda, mağazalarda - qısaca desək, hər yerdə var idilər. Biz hələ də öz həyat şəraitimizdə yaşayaraq "onlardan" çox-çox yaxşı yaşadığımızı düşünürdük.

Lakin yenidənqurma və ondan sonrakı hadisələr hər şeyi alt-üst etdi. Əlil insanlar "yer altından" çıxdılar. Məlum oldu ki, bu problem "onlarda" deyil, bizdədir, sivil tərzdə düşünmək istəməyən, daha çox mağara adamları kimi düşünən "onlar" deyil, biz imişik. Bu, heç olmasa bizə imkan verdi ki, ehtiyacı olan insanları görək və onlara kömək edək.

Hazırda Azərbaycanda 25. 000-dən artıq əlil insan var.

◀ Bu cür statistikamı təqdim edərkən mənbəni göstərmək lazımdır. Bu rəqəm haradan götürülüb: hökumətdən, yoxsa əlillərin özlərindən; və o, konkret olaraq kimləri əhatə edir? Bunlar həm fiziki, həm də ruhi çətinləşməli olan insanlardır, yoxsa sadəcə fiziki qüsuru olanlardır?

Cəmiyyətin şəhər idarə heyətinin sədri Əsgər Sadıqov dedi ki, təşkilat 1989-cu ildə yaradılıb və Belarus, Ukrayna və Qazaxıstandan sonra SSRİ-də dördüncü idi.

Bundan əvvəl respublikada cəmi iki cəmiyyət vardı: korlar və karlar cəmiyyətləri.

Əlil insanlar həmin vaxt tam güzəştlərə malik idilər, 1996-cı ildə onlar ləğv olundu.

O vaxt onlar əvvəlcə bunu real həyatın faciəsi hesab etdilər, hərçənd ki, özləri bu real həyata sağlam insanlardan heç də az can atmamışdılar (hətta bəzən onlardan da artıq can atmışdılar).

Ölkədə əlil insanların cəmi 17 təşkilatı vardır. Cəmiyyətin əsas məqsədi əlil insanların problemlərini həll etməkdir.

Əlil insanların cəmiyyət üçün yük olması fikri çox mübahisəlidir. Kor bəxtin yan keçdiyi insanların çoxu artıq həyatda öz yerlərini tapıblar və yalnız onların təhsilinə daha artıq diqqət yetirməyə ehtiyac var. Əlil insanlara uşaqlıqdan kömək etməklə biz onların cəmiyyətə uyğunlaşmasına və hər hansı başqa şəxs kimi yaxşılığın əvəzini cəmiyyətə qaytarmasına imkan yaratmış oluruq.

Fiziki qüsurlarına baxmayaraq, əlil insanlar keyfiyyətli təhsil almaq istəyirlər. Onların buna hüququ vardır (Konstitusiyaya əsasən). Lakin əslində onlar çoxlu problemlər və maneələri ilə rastlaşırlar.

Sadıqov dedi: "Bir dəfə bir gənc bir neçə il dalbadal Qazax rayonundan şəhərə gəlmiş, lakin Bakı Dövlət Universitetinə daxil ola bilməmişdi. Onun bütün fənlərdən yaxşı qiymətləri vardı, lakin gənc yazıdan "qeyrikafi" almışdı. O, Əlillər Cəmiyyətinə müraciət edikdən sonra məlum oldu ki, onun əlində anadangəlmə qüsurlar vardır və qələmi əlinə götürməkdə çətinlik çəkir. Cəmiyyət ona kömək etməyi qərara alaraq Təhsil Nazirinə məktub yazdı, nazir isə gəncin təkrarən testdən keçməsinə izacə verdi. Tahir Dəmirçiyev universitetə qəbul olundu. İndi o, Suraxanı rayon məktəbində müəllimdir və rayon əlillər cəmiyyətinin sədridir. Lakin onun hələ də problemləri vardır: o, fiziki qüsurlarına görə işdən azad edilib və Tahir iş bərpa olunmaq üçün məhkəməyə üz tutub".

◀ Bu cəmiyyətin tam adı nədir? Bu, aşağıda adı çəkilən Əlillər Cəmiyyətidirmi, onun adı ilk dəfə çəkilərkən tam şəkildə yazılmalıdır.

◀ Burada söhbət hansı güzəştlərdən gedir? Onlar necə və nə üçün ləğv olundu?

◀ Konstitusiyaya onlara konkret olaraq nəyi təmin edir? Necə olur ki, bu təminatlar yerinə yetirilmir?

Sadıqov dedi ki, bir çox hallarda əlil insanlara iş verilmir və onlar qanuni hüquqlarını bərpa etmək üçün məhkəmələrə müraciət etməli olurlar.

Milli Məclisin 25 avqust 1992-ci il tarixli qərarına əsasən, "ölkənin sağlam vətəndaşları kimi əlillər də sosial, iqtisadi, mülki və əmək hüquqlarına malikdirlər". Sadıqov dedi ki, "əlavə olaraq onların hər birinin çoxlu sosial problemləri vardır ki, hətta sağlam adamlar da onları həll etməkdə çətinlik çəkirlər. Müxtəlif səviyyələrdən olan vəzifəli şəxslər nəhəng gündəlik problemlər yükü, vəzifələrinin prioritetliyi və heç vaxt qurtarmayan işləri ucubətindən əlil arabasındakı insanlarla çətin ki, təmasda ola bilərlər. Lakin əgər əlil insanlar zəif səsə evə, əlil arabasına (hələ xüsusi nəqliyyatı demirik) ehtiyacları olduğunu deyirlərsə, biz onlara kömək etməliyik. Vəzifəli şəxslər deyirlər ki, bizim həll edilməli başqa problemlərimiz var və bu bəhanə bizim əlaqələrimizdə bir qaydaya çevrilib".

Sadıqov dedi ki, "Azərbaycan Əlillər Cəmiyyətinin tarixi ərzində yalnız bir dəfə - Filarmoniyanın zalı bərpa olunarkən məsləhətləşmək üçün onlara müraciət edilib. Əlil insanlar üçün avadanlıqlar konsert zalına, qarberoba, tualet otağına və sairəyə qoyulub. Teatrda əlil arabasında olan şəxs sivil münasibətlərin əlamətidir".

Əlil arabalarının alınması bu gün böyük problemlər yaratmayan yeganə məsələdir. Sadıqov dedi ki, bir arabanı almaq üçün əlli şəxs Dövlət Tibb Komissiyasından arayış almalı və onu rayon sosial təminat şöbəsinə təqdim etməlidir, şöbə həmin şəxsi qeydiyyatı alacaqdır.

"Bu yaxınlarda Əlillər Cəmiyyətinin Binəqədi şöbəsinin sədri Əsgər Əhmədli həmin rayondakı çörəkbişirmə sexi ilə, hər gün iki ailəyə iki çörək verilməsi barədə razılıq əldə etdi. Aydındır ki, bu, dəryada bir damladır, lakin hər halda bu da bir şeydir...".

Sadıqov xatırlatdı ki, Hacıbala Abutalıbov (o, sonradan Süraxanı rayon icra hakimiyyətinin başçısı oldu) bir neçə dəfə əlil insanların problemlərinə həsr olunmuş həftə təşkil edib. Əlil insanların işlədiyi müəssisələrin başçıları onlara güzəştlər verir, onların dərəcəsini artırır və iş şəraitini yaxşılaşdırırdılar.

◀ Bu, inandırıcı məqalədir. Jurnalist ikinci şəxsin bu fikirlərinə istinad etməkdənsə birbaşa Tahirə söhbət etsəydi, daha yaxşı olardı.

◀ Buna nümunə varmı? Bu halda da həmin şəxslər barəsində başqasından eşitməkdənsə onlarla birbaşa söhbət etmək daha yaxşı olardı.

◀ Yaradılmış şərait konkret olaraq nədən ibarətdir: bəlkə dəhlizlər genişləndirilib, tualet qapılarına dəstəklər qoyulub? Bəzi təfəsilatlar məsələnin aydın mənzərəsini yaratmış oladı.

◀ Nəyə əsasən? Sadəcə onların əlil olduqlarına görəmi?

Lakin bu gün belə şeylər yoxdur.

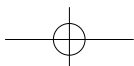
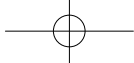
Sadiqov dedi ki, qanuna əsasən, birinci və ikinci qrup əlillər əmək haqlarının 25 faizi qədər, üçüncü qrup əlillər isə 15-20 faizi qədər əlavə məvacib almalıdırlar. "Lakin Xətai rayonunda məktəblərdə işləyən əlillər əmək haqqına əlavəni almamışdılar. Onlar yalnız bürokratik prosedurlardan keçdikdən sonra ədalətə nail ola bildilər".

Azərbaycan Əlillər cəmiyyətinin şəhər idarə heyətinin (o, 11 rayonu əhatə edir) yerləşdiyi bina acınacaqlı vəziyyətdədir. O, Səbail rayon icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyəti daxilindədir. Lakin nə çoxsaylı məktublar, nə də şikayətlər kömək etməyib.

Sadiqov dedi ki, nə iş adamları, nə də dövlət orqanları əlil insanlara kömək etməyə tələsmirlər. "Beynəlxalq Əlillər Günü 3 dekabrda qeyd edilir. Bir qayda olaraq, insanlar yalnız həmin gün bizi yada salırlar. Rayon icra orqanları rayon cəmiyyətlərindən beş-altı nəfəri nahara dəvət edirlər. Bəzən onların hər birinə 20-30 min manat verirlər. Cəmiyyətin bu təbəqəsinə dövlət orqanlarının diqqəti bununla bitir. Lakin biz istəyirik ki, onlar bizi həmin tarixdən əvvəl və sonra da yada salsınlar" - Sadiqov sözlərini belə yekunlaşdırdı.

"Zerkalo" qəzeti, Bakı, Azərbaycan, 31 oktyabr 2003

◀ Deyilənlər nə vaxt baş verib: Sovet dövründə, yoxsa beş il bundan əvvəl? Bunu bilmək oxucuya kömək etmiş olardı.

7. AZTƏMİNATLI TƏBƏQƏLƏR

Aztəminatlı təbəqələr

Kommunist cəmiyyətlərində narkomanlar, dustaqlar, evsizlər və işsizlər kimi sosial cəhətdən aztəminatlı qruplar ya rəsmən mövcud olmayıb, ya da dövlət düşmənləri kimi nəzərdən keçirilib. Belə qəbul olunmuşdu ki, guya bu qrupların mətbuatda işıqlandırılması onların mövcudluğunu qanuniləşdirə, ağır vəziyyətlərinə görə insanlarda onlara qarşı arzuolunmaz rəğbət hissi yarada bilər. Ona görə də bu qrupların həyatı, narahatlıqları və problemlərinin KİV tərəfindən araşdırılmasına icazə verilməyib.

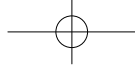
Lakin zaman keçdikcə aydın oldu ki, bu cür qrupların mövcudluğunun inkar edilməsi cəmiyyətə ciddi ziyan vurur. Kapitalizmə xas edilən ictimai xəstəliklərə tutulmayacağını düşünən hər bir cəmiyyət sonradan aşkarladı ki, özünü bilməməzliyə vurmaq mürəkkəb problemləri yox etmir. Doğrudan da, aztəminatlı vətəndaşların sayının durmadan artması tamamilə əks bir fikri ortaya qoydu: bir şeyin mövcudluğunu inkar etmək nəticədə vəziyyəti daha da mürəkkəbləşdirir.

Aztəminatlı təbəqələrin mediada işıqlandırılmasına yardımçı olajaq bəzi tövsiyələrlə tanış olun:

* Yaşadığınız şəhər və ya regionda mövcud olan aztəminatlı qrupları müəyyənləşdirin. Yaxınlıqdakı fabrik bağlandığına görə işsizlik problemi yaşanır mı? Münaqişə ilə əlaqədar əmlakları dağıldığından, yaxud başqa səbəbdən xeyli evsiz varmı? Regional müharibə veteranları necə, varmı? Bəs narkomanlar? O zaman mətbu orqanlarınızın bu qrupları işıqlandırıb-ışıqlandırmadığını araşdırın, yazını qiymətləndirib hansı boşluqların qaldığını müəyyənləşdirin.

* Haqqında yazdığımız işsizlər, narkomanlar, müharibə iştirakçıları və digər qruplardan mütləq müsahibə götürün. Adətən aztəminatlı qrup üzvlərini KİV-də yalnız cinayətlə əlaqədar işıqlandırır, çox vaxt digər hallarda onlardan müsahibə götürmürlər. Bəzən isə hüquq-mühafizə orqanları və digər "ekspertlər" bu qruplara qarşı rəsmi surtdə ittiham irəli sürülməzdən əvvəl onların taleyi haqda söz deyirlər. Jurnalistlər isə həmin orqanların təqdim etdiyi stereotipləri paylaşdığından, məlumatı necə varsa, eləcə də oxuculara çatdırırlar.

* Missiyaları işsizlərə, narkomanlara, evsizlərə və sosial imtiyazlardan məhrum olunmuş digər qrup üzvlərinə yardım göstərməkdən ibarət olan QHT-lərlə əlaqə saxlayın. Etibarlı mənbə kimi qəbul edilən bu insanların sayını artırın. Onları süjet üçün ideyalarla bağlı sizə zəng vurmağa sövq edin. Onlardan üzərində işlədik-

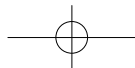
ləri ən mühüm məsələlər barədə soruşun. Bu insanlardan dəstəklədikləri qrup üzvləri ilə yaxından tanış olmağınız üçün sizə vaxt ayırmalarını xahiş edin.

* İşsizlərdən, narkomanlardan və başqa qruplardan müsahibə götürərkən yalnız həmin mövzu ilə bağlı verdiyiniz suallarla məhdudlaşmayın. Onların həyatları haqqında hərtərəfli məlumat almağa, ən çox arzuladıqları şeyin nə olduğunu müəyyənləşdirməyə çalışın. Onlardan maraqları, hobbiləri, ailə üzvləri və sevdikləri heyvanlar haqqında soruşun. Bu qəbildən suallar sizin onların dərdlərinə şərik olmağınıza, bu insanlara yalnız çatışmazlıq və yararsızlıq prizmasından yanaşmamağınıza imkan verəcək. Onları sadəcə sosial imtiyazlardan məhrum olunmuş qrup nümayəndəsi kimi yox, zəngin tarixçəyə və mürəkkəb daxili dünyaya malik real fərd kimi əks etdirməyə cəhd göstərin.

* İctimai bəlaları kontekstdə əks etdirin. Əgər narkomaniya son dövrlər mühüm problemə çevrilibsə, buna səbəb olan faktorları araşdırın. Buna səbəb iqtisadi tənəzzüldürmü? Yoxsa narkotik maddələrin müyəssərliyi? İşsizlərin sayı durmadan artırsa, bunun səbəblərini öyrənin. Yerli fabriklər bağlanırmı? İxracatla bağlı tənəzzül yaşanmır ki? Əgər siz həbsdə yatmış və yenidən cinayət törədən canilərdən yazırsınızsa, keçmiş dustaqlar üçün iş tapmağın nə qədər asan və ya çətin olduğunu araşdırın. Hadisələrin mənzərəsinin bütünlüklə təqdim olunması hər zaman digər insanların düşdüyü vəziyyəti anlamaqda oxuculara yardım edər.

* Çox çətin və ya qeyri-adi işi görməyi bacaran bir qrup üzvünün tərcümeyi-halını təqdim edin. Hansısa sahədə iş tapa bilməyən biri özünü digər sahədə sınaqaraq uğur qazanıbmi? Narkotik maddələrdən əl çəkən biri eyni vəziyyətə düşən digər insanlara kömək etmək üçün təşkilat yaradıbmı? Keçmiş dustaq tamamilə islah olunaraq rəssam kimi tanınıbmı?

* Vaxtınızı haqqında yazdığınız insanlarla keçirmək nə qədər mühüm olsa da, onların söylədikləri hər şeyi olduğu kimi qəbul etməməlisiniz. Şübhəsiz ki, bu insanlardan çoxlu sayda kədərli hekayətlər eşidəcəksiniz. Lakin həmin hekayətlərin hər birindəki hadisənin səhihliyini sübut etməyə nə kimi bu məlumatı yalnız mənbənizə istinadla verməlisiniz. Məsələn, əgər narkoman yalnız həftədə bir dəfə narkotiklərdən yararlandığını deyirsə, bu məlumatın gerçəkliyindən tam əmin olmadığınıza görə informasiyanı "o, həftədə bir dəfə narkotiklərdən istifadə etdiyini deyir" şəklində verməlisiniz. Əgər işsiz bir şəxs müraciət etdiyi on işdən rədd cavabı aldığını deyirsə, bunun doğru olub-olmadığını bilmədiyinizə görə "o, on işdən rədd cavabı aldığını deyir" yazmalısınız.

Parlament ətrafındakı dilənçilər barəsində olan bu məqalədə qarışıq mənzərə təqdim edilir. Tamamilə mənfi təəssürat oyadan bir çox bu kimi məqalələrdən fərqli olaraq, bu məqaləyə heç olmasa dilənçilərin özlərindən alınan məlumat daxil edilib. Beləliklə, məqalə onların acınacaqlı vəziyyətini ən azı oxucular üçün başa düşülən edir. İşsiz ananın uşaqlarına lazımı qayğı göstərə bilmək üçün kifayət qədər pul əldə etməkdən ötrü dilənçisini asanlıqla başa düşmək olar. Eləcə də məqalə dilənçiləri hamılıqla tənqid etməkdən daha çox, onların özləri arasındakı fərqləri təsvir edir.

Dilənçilər parlament darvazaları qarşısında Gevorik hələ də ən yaxşıdır

ABŞ-dan və bir çox başqa ölkələrdən fərqli olaraq, Ermənistanda heç kim əhalidəki pulun dəqiq miqdarını bilmir və qalan incanlara nicbətən kimdə daha çox pul olduğu da aydın deyil.

Lakin cəmiyyətdə dərin kök salmış bir inam var ki, aramızdakı ən zəngin adamlar yüksək rütbəli rəsmilər, məşhur sahibkarlar və siyasi xadimlərdir. Ermənistanda əhalinin bir qrupu bu şəxslərdən pul almaqda ixtisaslaşıb. Milli Məclisin (MM) üç günlük sessiyalarında yüksək rütbəli rəsmilər, məşhur deputatlar, sahibkarlar bu insanlar üçün əlçatan olurlar, çünki onlar binaya girir və oradan çıxırlar. Dünən Milli Məclisin müntəzəm üç günlük sessiyası müddətində MM-in Dəmirçiyan girişində belə dilənçilərdən yalnız dörd nəfər vardı. Məşhur "HHŞ Gevorik" bir tərəfdə dayanmışdı. Onun dövlət rəsmilərindən və siyasi xadimlərdən pul almaq təcrübəsi böyükdür, HHŞ hakimiyyətdə olduğu günlərdən bəri o, bunu təcrübədə sınaıb.

Başqalarından fərqli olaraq, Gevorik yalnız siyasi xadimləri və tanınmış adamları hədəfə alır, yəni yalnız məşhur şəxslərdən pul alır. O, MM-in girişi qarşısına toplaşan digər dilənçilərə nifrət edir, bunun cavabında sonuncular da öz növbələrində ona nifrət edirlər.

Bu nifrət tam əsaslıdır. "Mən pul verən adamları görəndə kimi tanıyıram. Mən yalnız pul verənlərə yaxınlaşıram, pul verməyənləri isə rahat buraxıram, halbuki bu dilənçilər

Bu, qəribə fikirdir. Bu, heç də dəqiq fakt deyil ki, ABŞ-da və digər ölkələrdə insanlar əhalidə nə qədər pul olduğunu dəqiq bilirlər. Jurnalist nəyin əsasında bunu iddia edir?

O, doğrudanmı məşhurdur? Jurnalist bununla konkret olaraq nəyi nəzərdə tutur? O, sadəcə o biri dilənçilər arasında məşhurdur, yoxsa siyasətçilər arasında da məşhurdur? O, siyasi aktivist kimi məşhur idimi? O, doğrudanmı ən effektiv dilənçidir, yoxsa bu, sadəcə onun lovğalığıdır? Müəyyən məlumatlar bu kontekstdə faydalı olardı.

boynunda qalstuk olan hər kəsdən pul istəyirlər. Pul verməyənlər binaya daxil olur, şikayətlənir və polisə kütləni dağıtmaq barədə göstəriş verirlər. Onları narahat edən dilənçilərin kimliyinin fərqi yoxdur", - deyər Gevorik izah edir və elan edir ki, indi o, qalan dilənçiləri dağıtmağı polisdən xahiş edəcəkdir.

Gevorik öz gəlirini müzakirə etməyə həvəs götürmür. Lakin o, bildirir ki, digərləri üç günlük sessiyanın hər günündə 100 ABŞ dolları qazanırlar. "Bəlkə sən 200 qazanırsan?" Mənim bu sualına Gevorik istehzalı təbəssümlə cavab verir: "Əgər qazandıqlarımın hamısı bundan ibarət olsaydı, mən heç buraya gələrdimmi?".

O biri dilənçilər deyirlər ki, bu rəqəmlər sadəcə nağıldır. Artaşat rayonu Noraşen kəndinin sakini Gülnara Poqosyan deyir ki, onun iki oğlu əlildir və o, dilənçilik etməklə özünü və uşaqlarını yemək və dərmanlarla təmin edir. "Əgər mən belə böyük məbləğdə pul qazansaydım aptekə 24.000 dram borcum olardı mı?" - deyər xanım Güli bildirir.

Buna baxmayaraq, o, həmişə ona kömək edən deputatlardan razı qaldığını ifadə edir. O, deyir: "Hər kəs öz istədiyi kimi hərəkət edir. Kimsə cibindən pul çıxarır, 5.000 dram məbləğində əskinasları kənara ayırır və minlik verir, bir başqası 1.000 dramlıq əskinası kənara ayırır və yüzlik verir". Bununla belə, o, deputatların böyük məbləğlər verdiyi halları xatırlayır. Xanım Güli deyir: "Məsələn, bizim seçki dairəsindən olan deputat Manvel Qazaryan keçən dekabr o qədər çox pul verdi ki, onunla üç ay dolandıq. Yeni il günündə mən nəvələrimə dedim ki, yeməkdən qabaq Manvel dayı üçün İsayə dua etsinlər.

Nyu Yorkda yaşayan digər bir dilənçi deyir ki, Ruben Ayrapetyan bir dəfə üç dilənçinin hər birinə 10.000 dram vermişdi. Həmin dilənçi deyir: "Başqaları çox pul verəndə həmişə onun dilənçilər arasında bölüşdürülməsini təklif edir, bununla da mübahisələr üçün səbəb yaratmış olurlar". O, keçmiş və indiki MM-i müqayisə edərək deyir ki, əvvəlki MM-də varlı adamlar az olsa da onlar daha çox pul verirdilər.

Ümumiyyətlə, dilənçilər onlara pul verməkdən imtina edənlərin adlarını açıqlamaqdan qorxurlar. "Əgər onlar pul verməkdən imtina edərlərsə, qoy heç olmasa bizə mane ol-

Juranilst qadın adının bizə çox tanış olan formasından istifadə edib. İngiltərədə, məsələn, Elizabet Smidtən müsahibə alınarsa, bu zaman ona xanım Liz deyər müraciət olunur. Erməni orijinalında bu, bir qədər təkəbbürlü ifadədir.

Bu, effektiv və təsirli təsvirdir. Əlbəttə, oxucu xanım Guliyə qarşı rəğbət hiss edir və onun dilənçisinin səbəblərini anlayır. O, sadəcə tüfeyli kimi təsvir edilməyib. Yerli deputat barədə təfəsilat gözəl üsuldur.

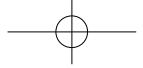
Məgər bunu onların hamısı xorla söyləyirlər? Birdən artıq şəxsdən dediklərini dırnaq işarəsinin içərisinə almaqdansa, ayrıca bir şəxsdən sitat vermək daha yaxşı olardı.

masınlar. Biz şikayət etsək, onlar da bizdən şikayət edəcəklər.

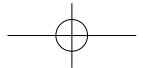
Onlar ən çox polisdən və (bizim üçün qəribə olsa da) Gevorikdən qorxurlar. Arabir polis Milli Məclisin Dəmirçiyana girişi qarşısındakı dilənçilər kütləsini dağıtmağa çalışır. Polisdən fərqli olaraq, Gevorik dilənçiləri qorxutmaq vasitəsilə bunu edir. Onlar deyirlər ki, Gevorik MM-in girişi önünə gəlməsə, həmin gün orada dilənçilərin sayı artar, çünki Gevorkun təpiyindən yaxa qurtaran dilənçi hələ yoxdur. Bu hərəkətinə görə polisin nə üçün onu cəzalandırmadığı barədə sualımıza cavab olaraq onlar ümitsizliklə çiyinlərini çəkirlər. Onlar bilirlər ki, Gevork onlardan fərqli olaraq dollarlar qazanır və hakimiyyətdə olanlar və polis arasında onun sponsorları var.

Dilənçilər, demək olar ki, heç vaxt müxalifətdən pul istəmirlər. Dilənçilər deyirlər: "Biz bilirik ki, onların pulu yoxdur". Onlar siyasi rəğbətləri barədə müzakirə aparmadan qorxurlar, çünki bu, pul verən, eləcə də pul verməkdən imtina edən deputatların əhval-ruhiyyəsinə təsir edə bilər. Yeri gəlmişkən, dünən biz İrəvan küçələrində bir neçə dilənçidən soruşduq ki, onlardan hər hansı birinin nə vaxtsa 10.000 dramı olubmu? Dilənçilərdən biri dedi: "Onlar 10 dramı da həvəssiz verirlər, 10.000 dramdan isə heç danışmağa dəyməz. İndiyədək bizə verilən ən böyük məbləğ 500 dramdır". Başqa bir dilənçinin bəxti kifayət qədər gətirmişdi, o, bir neçə dəfə 1.000 dram almışdı, lakin 10.000 dramlıq əskinası heç xəyalına da gətirmirdi.

"Haykakan Camanak" qəzeti, İrəvan, Ermənistan,
11 may 2004

8. AHILLAR VƏ TƏQAÜDÇÜLƏR

Ahıllar və təqaüdçülər

K eçmiş sovet məkanında ahılların çoxu ümitsiz vəziyyətdədir. Əvvəllər bu insanların təqaüdləri minimum yaşayış səviyyəsini təmin etməyə bəs edirdi. Lakin ictimai və iqtisadi dəyişikliklər bir çoxlarını əlavə qazanc mənbəyi axtarmağa vadar etdi. İnflyasiya bu təbəqənin alıcılıq imkanlarını o dərəcədə məhdudlaşdırdı ki, onların bəziləri hətta küçələrdə dilənçilik etməyə məcbur oldular.

Ahılların acınacaqlı vəziyyəti hamıya məlum olsa da, jurnalistlər bu məsələyə az-az toxunurlar. Süjetlərdə yaşlı insanlar demək olar ki, həmişə hazırkı vəziyyətdən şikayətlənən, beli bükük, köhnə şal bağlamış qarılar kimi təsvir olunurlar. Şəraitin passiv qurbanı obrazından fərqli olaraq, qocaların kamil, cəlbədicə və öz hüquqlarının müdafiəsində duran şəxs obrazı KİV-də çox nadir hallarda yer alır.

Yaşlı insanların daha fərqli obrazını yaratmaq üçün aşağıdakı tövsiyələrdən yararlanın:

* Yaşadığınız şəhər və ya regionda yaşlılara yardım əlini uzadan təşkilatların mövcud olub-olmadığını araşdırın. Bu təşkilatlarla qocaların üzləşdiyi problemlər haqqında söhbət aparın. Yaşlıların baş çəkdiyi ictimai mərkəz və ya parklarda olun. Onlardan üzləşdikləri problemlər haqqında soruşun. Siz bu problemlər haqqında hər şeyi bildiyinizi düşünə bilərsiniz. Lakin məsələyə daha çox vaxt ayırırsınız, öyrəndikləriniz sizi təəccübləndirə bilər.

* Əlbəttə, maliyyə problemləri mühüm mövzu olsa da araşdırma üçün yeganə aspekt deyil. Məsələn, siz diqqəti qocaların üzləşdiyi səhiyyə problemlərinə yönəldə bilərsiniz. Hansı xəstəliklər yaşlılar arasında daha çox yayılıb və müalicə üçün onlar hara müraciət edə bilərlər? Klinika və xəstəxanalarda qocalarla necə rəftar olunur? İqtisadi problemlər zəif qidalanmaya səbəb olurmu?

* Son on ildə yaşlılarla övladları və onların nəvələri arasındakı münasibətlərdə böyük dəyişikliklər gözə çarpır. Daha gözəl həyat axtarışında olan xeyli gənc öz valideynlərini tərk edir. Bəzi hallarda ailələr müharibədə bir-birindən ayrı düşüb, yaxud son illər baş verən çevrilişlər nəticəsində düçar olduqları çarəsiz xəstəliklə mübarizə aparırlar. Bu məsələləri araşdırıb bir məqalə yazın. İqtisadi və ictimai dəyişikliklərin ailə dinamikasına necə təsir göstərdiyini öyrənin.

* Bir gününüzü küçədə dilənçilik edən bir və ya bir neçə qoca ilə keçirib bu barədə yazı yazın. Digər insanlar buna necə reaksiya verir? Bəs yaşlıların özləri gör-

dükləri işlə bağlı nə düşünürlər? Onlar bu yolla gündə nə qədər qazanırlar? Qazandıqlarını necə sərf etməyi düşünürlər? Bəs diləndikləri tin-küçəni necə seçirlər?

* Küçədə ticarətlə məşğul olan - şokolad, ətir və s. satan yaşlı kişi və ya qadınla bağlı da eyni müşahidələri aparın. Vəziyyətin iqtisadi tərəfini araşdırın. Onlar malları haradan alır? Buna nə qədər xərc çəkirlər? Bəs ticarətdən nə qədər qazanırlar? Səlahiyyətli orqanlarla onlar arasında hansı problemlər yaşanır?

* Qeyri-adi işlər görənlər yaşlı insanlardan yazın. Yaşadığımız ərazidə təqaüd yaşında olan, amma hələ də işləyən tanınmış aktyor varmı? Bəs vəkil, həkim və digər peşə sahibləri necə? Maraqlı hobbilərə və qeyri-adi bacarığa malik, idman və digər fiziki fəaliyyət forması ilə məşğul olan istər məşhur, istərsə adi ahıl tapmağa çalışın. Xüsusi maraqlarının olması onların özlərini gənc hiss etmələrinə və həyata maraqlarını artırmağa yardım göstərirmi?

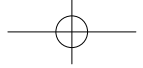
* "Yaş ayrışçılığı" məsələsini araşdırıb bir yazı yazın. Yaşlı insanlara qarşı ayrışçılığı Qərbdə ahılların həyatlarının bir çox aspektlərində özünü büruzə verən və getdikcə daha da böyüyən mühüm problem kimi gözdən keçirin. Yaşadığınız regionda bu məsələ ilə bağlı fərqli anlayış mövcuddurmu? Məsələn, yaşlı insanlar iş yerlərində, yaxud həyat fəaliyyətlərinin digər sahələrində ayrışçılıqla üzləşirlərmi?

Yaşı 60-dan yuxarı olanlar üçün yarım səs

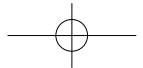
Liberal Alyansın (LA) nümayəndələri Vesna Peroviç və Labud Sljukiç təklif etdilər ki, Çernoqoriyanın gələcəyi barədə referendumda yaşı 60-dan yuxarı olan əhali yalnız "yarım səsə" malik olmalıdır. Podqoritsa mediası bu gün məlumat verir ki, LA nümayəndələri deyiblər ki, 20 və 60 yaşlılar Çernoqoriyanın gələcəyi barədə qərarlar verməkdə eyni çəkiyə malik ola bilməzlər.

◀ 20 yaşlıların daha çox səs hüququna malik olmalarının məntiqi nədən ibarətdir? Sadəcə ona görə ki, irəlidə onları hələ uzun həyat gözləyir? 20 yaşlılar həm də 40 yaşlılara nisbətən daha çox səs hüququna malik olmalıdırlarmı? Bəs 50 yaşlılara nisbətən? Bəlkə bu planı təklif edənlər düşünürlər ki, 80 yaşlıların ümumiyyətlə səs hüququ olmamalıdır?

"Danas/Beta", Belqrad, 20 dekabr 2000

9. QAÇQIN VƏ KÖÇKÜNLƏR

Qaçqınlar və köçkünlər

Son on ildə Cənub-Şərqi Avropanı bürüyən müharibələr nəhəng qaçqın dalğası yaradıb. Onların bəziləri sərhədləri keçib başqa ölkələrdə acınacaqlı şəraitdə yaşayır, bir qismi isə evsiz-eşiksiz qalaraq özbaşına həyat sürən köçkün statusu alıb. Vətəndaşlara edilən hücumlara, yayılan kütləvi xəstəliklərə baxmayaraq, bəziləri nisbətən yüngül üsul hesab olunan mühacirət yolu ilə öz ailələrini bir yerdə saxlaya biliblər. Lakin bu yolda valideynlərini, həyat yoldaşları və uşaqlarını itirənlər də var.

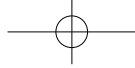
Bu qədər qaçqın və köçkünlərin olması onların yaşadıkları yerlərdə ciddi ictimai, iqtisadi və siyasi dəyişikliklərə gətirib çıxarır. Bir çox ölkələrdə yerli əhəlinin özü uzun müddət yeni və sərt şəraitə uyğunlaşmaq üçün mübarizə aparır. Bu zaman gəlmələrin varlığına etiraz edənlər də tapılır. Məşhurlaşmaq istəyən siyasətçilər də çox vaxt yerli əhali arasında qaçqın və köçkünlərə qarşı narazılıq yaranmasının səbəbkarı olurlar.

Jurnalistlər bu gərgin vəziyyətin mülayimləşdirilməsinə yardımçı ola, bu məsələdə mühüm rol oynaya bilirlər. Aşağıdakı tövsiyələrə əməl etməklə buna nail olmaq olar:

* İşlədiyiniz mətbu orqanının qaçqın məsələsinə necə yanaşdığını qiymətləndirib buraxılan boşluqları müəyyənəldirin. Məsələn, qaçqınlar yalnız cinayətlə əlaqədar süjetlərdəmi öz əksini tapır? Yaxud, siz onların özlərinə yardımçı olmaq və ya həyatlarını yaxşılaşdırmaq məqsədilə əl atdıqları vasitələrdən bəhs etməsinizmi?

Siyasətçi və ya yerli sakinlərin qaçqın problemi haqqında şikayətlərindən yazarkən qaçqınların özlərini də dinləmişinizmi?

* Qaçqınlar haqqında əksər süjetlərin cinayətlə əlaqədar olması çox labüddür. Düzdür, cinayət problem xarakteri daşıya bilər, lakin bu məsələnin konteksti haqqında yazmağınız daha mühümdür. Qaçqınlar arasında işsizlik problemi öz əksini necə tapır? Onlar hansı əziyyətlərə qatlaşırlar? Neçə uşaq saxlayırlar? Əlbəttə, bütün bunlar onların cinayətkar fəaliyyətlərinə bəraət qazandırmamalıdır. Lakin buna baxmayaraq, siz onları belə yaşamağa vadar edən səbəbləri əks etdirməyə çalışmalısınız.

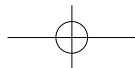
* Vaxtınızı yaşadığınız ərazidəki qaçqın düşərgəsində, yaxud qaçqınların qanunsuz məskunlaşdıqları evlərdə keçirib bacardığınız qədər daha çox insanla ünsiyyətdə olun. Gördükləriniz haqqında məqalə yazın. Onlar hansı şəraitdə yaşayırlar? Hansı evlərdə məskunlaşıblar? Suları varmı? Uşaqlarının istədikləri məktəbə getmək imkanları varmı? Hansı ərzaq məhsulları ilə qidalanırlar?

* Qaçqınlarla işləyən və onların maraqlarını təmsil edən istər yerli, istərsə də beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqə saxlayın. Onların qaçqınlara kömək məqsədilə hansı işləri gördüklərini araşdırın. Onlardan yaşadığınız ərazidəki qaçqınların hazırda üzləşdikləri əsas problemlər haqqında soruşun. Qaçqınların həyatı barədə dolğun təsəvvür əldə edə bilməyiniz üçün sizi bir qaçqın ailəsi ilə görüşdurmələrini istəyin.

* Çətinlikləri dəf etməyə müvəffəq olan bir və ya bir neçə qaçqın tapmağa çalışın. Onlar iş tapmağa necə nail olublar? Bəs ev? Qida? Uşaqlarının təhsil alması necə mümkün oldu? Onlardan çətinliklərə necə sinə gərdikləri barədə və başqa ailələr üçün tövsiyə verə bilib-bilməyəcəklərini soruşun.

* Eyni vəziyyətdə olan başqa insanların həyatını yaxşılaşdırmağa çalışan qaçqının taleyindən yazın. Kimsə bu ərazidə məktəb tikibmi? Əgər tikibsə, sinif otağında bir gün keçirib həmin günü təsvir edin. Qaçqınlara iş tapmaqda yardımçı olan bir insan varmı? Müharibə və ya dövlət çevrilişi zamanı izini itirdikləri qohumlarını tapmaqda qaçqınlara yardımçı olan bir insan varmı?

* Cəmiyyətə yenidən inteqrasiya olunarkən qaçqınların üzləşdikləri psixoloji və səhhətlə bağlı digər problemləri işıqlandırın. Posttpavmatik stress və digər emosional problemlərdən əziyyət çəkən qaçqınların sayını həkimlərdən öyrənin. Öyrənin görün xüsusilə qaçqınlar arasında geniş yayılmış xəstəliklər varmı və rəsmilər bu problemlə bağlı hansı tədbirləri görür, hansılarını görmürlər?

Bu məqalədə köçkünlərə onların layiq olduqları hörmət və rəğbətlə yanaşılır. Bir çox məqalələrdən fərqli olaraq, burada mənfi münasibətdən və şikayətlərdən daha çox, onların vəziyyətini həqiqətən yaxşılaşdırmaq üçün atılan müsbət addımlar da müzakirə olunur. Lakin bununla belə, Azərbaycanda köçkünlərin vəziyyəti barədə konkret təfsilatlar məqalədə çox da verilmir. Eləcə də, trening layihəsi barədə çoxlu təfsilatlar (məsələn, nə qədər vəsait sərf edilməsi və əlillərin buna necə reaksiya verməsi) verilmir. Orada köçkünlərdən hər hansı biri ilə heç bir müsahibə olmadığına görə ilk növbədə onların həyatının necə olması barədə həqiqi mənzərə oxucuya çatdırılır.

Köçkünlər hüquqi yardımla təmin olunmalıdırlar

Bəşəriyyət 21-ci əsrə elmi və texnoloji tərəqqinin zirvəsində daxil oldu. Lakin bu gün, orta əsrlərdə olduğu kimi, insanlar hələ də "taundan" danışirlər. Mənəviyyat sahəsinə təsir göstərən bu xəstəlik hələ də mövcuddur və onu sağaltmaq olmur. Müasir dövrdə bu tibbi termindən insan cəmiyyətinə təsir göstərən terrorizm, millətçilik, irqi və dini dözümsüzlük virusları qrupunu təsvir etmək üçün istifadə edilə bilər. Dözümsüzlük qəzəbə, qisasçılığa səbəb olur və dəhşətli hərbi maşınına işə salır, insanları əsgərlərə çevrilməyə vadar edir, onları yaşamaq hüququndan, başları üzərindəki damdan və yaşayış vasitələrindən məhrum edir. Terror qurbanları özlərini faydasız cəmiyyətdən təcrid olunmuş insanlar kimi görürlər. Qaçqınların taleyi belədir.

Üçüncü minilliyin başlanğıcında dünya ictimaiyyətinin üzləşdiyi global problemlərdən biri qaçqınlar və köçkünlər problemdir. Təəssüf ki, bizim ölkəmiz qaçqınların sayına görə hələ də dünyada liderdir. Ümumi götürsək, bu gün Azərbaycanda Ermənistandan və ölkənin işğal olunmuş ərazilərindən olan milyondan artıq qaçqın və köçkün var.

Hökumət 21-ci əsrin bu taununa qarşı mübarizə aparmaq üçün istifadə edilə bilən və

Azərbaycan Gənc Hüquqşünaslar Birliyi "Köçkünlər üçün hüquqi trening" adlı layihə həyata keçirir.

Bu giriş abzasında bir qədər şişirdilmiş ritorika olsa da, orada dünyanın problemlərinə görə birbaşa "dözümsüzlük" ittiham edilir, ola bilsin ki, bu ittihamların hədəfi yaxşı seçilib. Özü də burada jurnalist bir etnik və ya dini qrupun əleyihə olaraq digərinin tərəfini tutmur. O, sadəcə "dözümlülüyün" tərəfindədir.

Yaxşı olardı ki, jurnalist hökumətin nə etməli olduğunu konkret desin, sonra isə hökumətdən etməli olduğu şeyi nə üçün etmədiyi barədə hesabat istəsin. Hökumət proqramlar tərtib etməlidirmi? Evlər tikməlidirmi? İnsanlara iş tapmalıdırmı? O, nə etməlidir?

edilməli olan vasitələrə malikdir. Bu məqsədlə o, sadəcə kömək üçün müraciət edən insanlara qulaq asmalı, onlara rəğbətlə yanaşmağa başlamalıdır. Əlbəttə, kiməsə maliyyə yardımı göstərilə, kiməsə onlara həyatda öz yerini tutmaqda kömək edilə bilər. Lakin bununla belə, yardım çağırışları səhrada səslənən çağırış olaraq qalır. Bunun bizim cəmiyyətimizdə baş verdiyini inkar edənlər sadəcə yalançılardır.

Müasir taunla mübarizəyə görə məsuliyyətin böyük payı maarifçiliyin üzərinə düşür.

Məsələn, hüquqları dəfələrlə pozulmuş bir çox əlillər öz hüquqlarından tamamilə xəbərsizdirlər. Bununla bağlı Azərbaycan Gənc Hüquqşünaslar Birliyi bu ilin oktyabrının əvvəlində "Əlillər üçün hüquqi treninq" adlı layihənin icrasına başlayıb. Bu layihə Niderland Qaçqınlar Şurasının maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilir. Onun əsas məqsədi didərgin düşən, hüquqi yardımdan məhrum olan yüz minlərlə insana yardım etməkdən ibarətdir ki, onlar öz hüquqlarını müdafiə edə bilsinlər.

Gənc Hüquqşünaslar Birliyinin mətbuat katibi Nigar Məlikova dedi ki, layihə üç ay ərzində yerinə yetiriləcəkdir. Layihə çərçivəsində birliyin ekspertləri qaçqın qəsəbələrində artıq bir neçə treninq kurslar keçiblər.

Ümumiyyətlə, Məlikova dedi ki, treninq Birləşmiş Millətlər Təşkilatının sənədləri əsasında keçirilib, buraya qaçqınların və köçkünlərin hüquqlarının müdafiəsinə dair konvensiyalar və müqavilələr daxildir.

Treninq zamanı qaçqınlar bu kateqoriyaya aid insanların hüquqlarını tənzimləyən mövcud Azərbaycan qanunları ilə də tanış olublar: bunlar münasib yaşayış standartları, təhsil hüququ, yaxın qohumlar barədə məlumat almaq hüququ, pulsuz tibbi yardım hüququ, şəxsiyyət sənədlərinə malik olmaq hüququ, məcburi miqrasiyadan müdafiə hüququ, ölkəyə pulsuz

Bu, mübahisəli fikirdir. Əlbəttə, o, qaçqınların və məcburi köçkünlərin öz hüquqlarını bilmələrinə kömək edir. Lakin öz hüquqlarını bilmək onları əldə etməyə nail olmaqla eyni şey deyil. Bu daha çox sizin hüquqlarınızın nə dərəcədə pozulduğunu bilmək üçün vasitədir.

Burada həmin proqramın nədən ibarət olduğunu daha ətraflı izah etmək yaxşı olardı. O, əlilləri necə maarifləndirəcək: məşğələ və seminarlar vasitəsilə, yoxsa reklam kampaniyası vasitəsilə? Buna nə qədər pul sərf olunacaq? Ümumiyyətlə əlillər üçün hər hansı hüquqi müdafiə vasitələri varmı?

Bu kursların müddəti nə qədərdir? Onlara hansı mövzular daxildir? Bu qədər çoxlu qaçqın olduğu halda layihə üç ay ərzində necə başa çatdırıla bilər? Layihənin davamı olaraq hansı tədbirlər həyata keçiriləcəkdir? Didərgin düşmüş insanların buna münasibəti necədir? Yəqin ki, jurnalist seminarlardan birinə baş çəkməli və onun barəsində məlumat verməli idi.

Birinci mərhələ nədən ibarət idi? O, yuxarıda qeyd edilən üç ayı əhatə edirmi, yoxsa hələ ikinci mərhələ də var? Layihə barədə təfəsilatlar dolaşıqdır.

giriş və pulsuz çıxış hüququ və s. -dən ibarətdir.

Lakin Məlikova dedi ki, bir qayda olaraq, hökumət orqanları əlillərin hüquqları, imtiyazları və s. barədə onlarda olan bütün informasiyanı əlillərə vermirlər. Layihəyə gəldikdə, onun birinci mərhələsi artıq başa çatıb.

"Zerkalo" qəzeti, Bakı, Azərbaycan, 24 oktyabr 2003

Bu jurnalist şübhəsiz belə düşünür ki, Azərbaycandakı evlərinə qayıdan hər hansı erməni öz soydaşlarına xəyanət etmiş olur. Görünür, o, həm də hesab edir ki, Ermənistan hökumətini tənqid etmək yolverilməzdir. Məqalə iki erməninin söylədiklərinin mahiyyətini araşdırmaqdan daha çox, guya onlarda vətənpərvərliyin olmadığına görə onlara hücum edir. Mətbuat konfransında onlar konkret olaraq nə deyiblər? Onların tənqidləri nə dərəcədə doğrudur? Bunu bilmək oxucuya yardımçı olardı. Bunun əvəzinə jurnalist iki nəfəri sadəcə təhqir edir.

Ermənilərin köməyi ilə antierməni oyunları

Azərbaycan mətbuatı bu günlərdə erməni immiqrantları Roman Teryan və Artur Apresyanın Bakıda təşkil etdikləri mətbuat konfransı barədə məlumatlarla doludur. Qonşu ölkənin kütləvi informasiya vasitələri bu mövzunu açıq-aşkar məmnunluqla işıqlandırır. Bu təbiidir, çünki iki erməni Bakıya ancaq öz vətənlərini tənqid etmək üçün gəlib. Roman Teryan və Artur Apresyan Bakıdan mühacirət edən və 10 ildən artıq Ermənistanda yaşayan real insanlardır.

Ermənistən hökuməti yanında Miqrasiya və Qaçqınlar Agentliyinin başçısı Qagik Yeqanyan bizə bu barədə məlumat verdi. Roman Teryan İrəvanda, Koryun 23 ünvanında yaşayıb və dükanda işləyib. Qagik Yeqanyanın deyinə görə, narazı qaçqınların çoxu onun agentliyinə üz tutaraq vətən xainlərinin hərəkətlərindən hiddətləndiklərini bildiriblər. Yeri gəlmişkən, Roman Teryanın keçmiş arvadı Aida da agentliyə gəlib. O, qeyd edib ki, keçmiş ərinin hərəkətlərindən sonra ondan haqlı olaraq boşandığını başa düşüb. O, yalnız buna təəssüflənir ki, onun iki keçmiş ərinin soyadını daşıyır.

Hətta dərin təhlil aparmadan aydındır ki, bu, bizim qonşularımızın işidir. Məqsəd Ermənistanı yenə də gözdən salmaqdır, guya biz korrupsiya və qanunsuzluq içərisində batırıq, Azərbaycan isə o qədər demokratikdir ki, hətta əzabkeş erməniləri Bakıda qəbul etməyə

Jurnalist Aida ilə birbaşa danışımı, yoxsa bu, sadəcə ona Yeqanyan tərəfindən verilmiş məlumatdır? İkinci şəxsin vasitəsilə alınmış informasiya, xüsusən də kiminsə öz nöqteyi-nəzərini möhkəmləndirmək üçün istifadə etdiyi belə informasiya etibarlı hesab oluna bilməz. Jurnalist bunları həmin qadından eşitməyibsə, məqaləyə daxil eməməli idi.

Ola bilər ki, onlara nəşə vəd edilib və ya edilməyib, lakin jurnalist ermənilərin bəyanatlarını araşdırmaq və onların həqiqət olub-olmadığını müəyyən etmək üçün səmimi cəhdlər göstərməlidir. Sübutlar olmadan sadəcə həmin iki nəfəri və Azərbaycan hökumətini tənqid etmək vəziyyətə aydınlıq gətirən heç bir şey vermir.

hazırdır. Təəssüf ki, hal-hazırda beynəlxalq ictimaiyyət bizim həmvətənlərimiz tərəfindən aldadılır, güman ki, Azərbaycanın hakimiyyət orqanları onlara nəşə vəd ediblər.

Bu, Azərbaycanın ardıcıl oyunlarından biridir, bu, həтта dərin təhlil aparılmadan da aydındır. Bizdən tələb olunan yalnız bir neçə məntiqi sual verməkdən və onlara cavab tapmağa çalışmaqdan ibarətdir. Birinci və əsas sual budur: "Ermənilər Azərbaycana necə gedib çıxıblar?". Aydın ki, Azərbaycanın hakimiyyət orqanlarının köməyi olmadan onlar bunu edə bilməzdilər. Sadəcə ermənilər NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramı çərçivəsində hərbi təlimdə iştirak etməyə hazırlaşarkən Azərbaycanın sonuncu hay-küyünü yada salın.

Xüsusən nəzərə alsaq ki, Azərbaycanda qaçqınlar çadırlarda, açıq səma altında yaşayırlar, aydın idi ki, bu ik nəfər Ermənistanda qaçqınların ağır sosial şəraitindən şikayət etmək üçün Bakıya gəliblər. Onlar şübhəsiz ki, yanlış ünvana şikayət ediblər. Həmvətənlərimiz siyasi məsələləri də qaldırdılar. Onlar dedilər ki, Robert Koçaryana nifrət edirlər və hesab edirlər ki, Stepan Dəmirçiyana ölkə prezidenti olmalıdır.

Roman Teryan və Artur Apresyan nə gözləyirlər? Bəlkə də onlar ümid edirlər ki, belə böyük hay-küydən sonra ən azı hər hansı zəngin ölkə tərəfindən qaçqın hesab ediləcəklər? Bəlkə də onlarla yaxşı rəftar edildiyi təqdirdə həmvətənlərimiz Bakıda qalmaq niyyətindədirlər. Ermənistan Miqrasiya və Qaçqınlar Agentliyində şəxsi işlərindəki sənədlərdə Apresyan və Teryan Bakıda dörd otaqlı mənzillərini itirdiklərini bildiriblər.

Ola bilsin ki, onlar itirdiklərini qaytarmaq istəyirlər. Lakin onlara ehtiyatlı olmaq lazım gələcək, çünki amansızlıqla qətlə yetirilmək təhlükəsi həmişə qalır.

"AGZ" qəzeti, İrəvan, Ermənistan, 16 aprel 2004

Müxtəlifliyin mətbuatda işıqlandırılması haqda vəsait

◀ Ermənilərin ölkə prezidentini tənqid etmələri mümkün deyilmi? Bu, özlüyündə kimisə qeyri-vətənpərvər edirmi?

Aydındır ki, Azərbaycanda nəyə görə Robert Koçaryanı sevmirlər, lakin qeyd etməliyik kimi, həmvətənləri Stepan Dəmirçiyana heç də yaxşılıq etmiş olmadılar.

◀ İnsanlar haqqında şəxsi məlumatların olduğu materialları onları istəyən hər kəsə verilirmi? Bir adam kiminsə xoşlamadığı bir hərəkəti edirsə, bu, o demək deyil ki, onun haqqıdakı şəxsi məlumatlar kiməsə verilə bilər. Jurnalist göstərməlidir ki, bu məlumatı haradan bilir. Onu agentliyin başçısı Yeqanyandan alıbmı? İnsanlar haqqında şəxsi məlumatların olduğu materiallardan hansısa məlumatı, özü də, güman ki, konfidensial məlumatı jurnalistlərə vermək agentliyə qadağan olunubmu?

◀ Bu xəbərdarlıq elə səslənir ki, sanki jurnalist həqiqətən kiminsə onları qətlə yetirəcəyinə ümid edir. Vəziyyət barədə jurnalistin şəxsi hissləri necə olursa olsun, onun belə ehtimallar irəli sürməsi təhrikedici və etkadan kənar haldır.

Bu qısa məqalə polis rəisinə özünü müdafiə etmək şansı verir, lakin qarşı tərəfə eyni şans vermür. Məqaləyə əsas məsələnin (polis qaçqınlara qarşı haqsız davranması) müzakirəsindən başlamaqdansa, həm başlıqda, həm də birinci abzasda diqqət rəisin təkzibinə yönəldilir, bu isə pis rəftara məruz qalanların əleyhinə olaraq rəisin dediyi fikirlərin vurulanmasına xidmət edir.

Polis kistlilərin və çeçen qaçqınlarının köçürülməsi faktını təkzib edir

Kaxeti rayonunun polis rəisi Zurab Tuşuri polis tərəfindən Kist sakinlərinə və Pankisi dərəsində yaşayan çeçen qaçqınlarına qarşı qanunsuz hərəkətlər törədildiyi barədə qeyri-hökumət təşkilatlarının ittihamlarını qəti şəkildə təkzib edir.

Qeyd etməyə dəyər ki, əhali özü də polis bu hərəkətləri törətməkdə ittiham edir, üstəlik, əhalinin bəzi nümayəndələri polis etdiyi bu hərəkətlərə etiraz olaraq aclıq aksiyasında iştirak edirlər.

Tuşuri əmindir ki, QHT sektorunun və əhalinin ittihamı özlüyündə mənasızdır, əgər həmin hərəkətlər həqiqətən baş versəydi, o halda onlar aclıq aksiyasına başlamazdan əvvəl kömək üçün müəyyən orqanlara (hökumət orqanına və ya idarəsinə) müraciət edə bilərdilər.

Kaxeti rayon polisinin rəisi iddia edir ki, "son altı ay ərzində yalnız altı qaçqın həbs edilib. Son iki həftədə iki maşın oğurluğu hadisəsi baş verib və polis dərədə axtarış aparmasaydı istintaqı həyata keçirmək mümkün olmazdı".

O, Pankisi dərəsində xüsusi əməliyyatların aparıldığını inkar etmir, lakin eyni zamanda belə bir faktı qeyd edir ki, polis qanuni hərəkət edib və buna görə də, QHT sektorunun və əhalinin ittihamları əsassızdır.

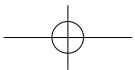
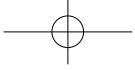
"24 saat" gündəlik qəzetində dərc olunmuş "Media Nyus"un (yeni agentlik) məqaləsi, Tbilisi, Gürcüstan, 11 may 2004

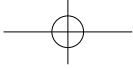
Burada hansı qanunsuz hərəkətlərdən söhbət gedir? Başlıqda qaçqınların köçürülməsi qeyd olunur, lakin ittihamların nədən ibarət olması hələ də qaranlıq qalır.

Yaxşı olardı ki, məqaləyə ittihamları irəli sürənlərin müəyyən sitatları və ya məlumatları daxil edilsin. Bu, polis söylədikləri ilə pis rəftara məruz qaldığını iddia edən əhalinin dediklərini tutuşdurmağa və beləliklə balans gözləməyə kömək edərdi. Əks təqdirdə, sakinlər nəzərdən kənar qalır və onların nöqtəyi-nəzərini oxucu tərəfindən başa düşülməsi çətin olur.

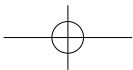
Bu arqument çox da inandırıcı deyil. Bir hökumət orqanı tərəfindən pis rəftara məruz qalmış əhalinin digər hökumət orqanına şikayət etməsini gözləmək tam ağılabatan deyil. Üstəlik, bəlkə də onlar bunu etmişdilər, cavabında isə heç bir tədbir görülməmişdi. Görünür, jurnalist Tuşurinin dediyi fikirləri dəyrləndirmədən qəbul edir.

Qaçqınların pis rəftara məruz qalmalarının konkret olaraq nədən ibarət olduğu barədə təfsilatları və polis bunu edib-etmədiyini məqaləyə daxil etmək oxucuya kömək etmiş olardı.

10. CİNSİ ORİENTASIYA

Cinsi oriyentasiya

Son illər Cənubi-Qafqaz ölkələrində cinsi azlıqlar özünü daha çox büruzə verir. Onlar təşkilatlanaraq jurnalistləri məcbur edir ki, qeyri-ənənəvi cinsi oriyentasiyalı insanların - maviilər, lesbianlar və biseksualların - qaldırdığı mürəkkəb suallara cavab axtarsınlar. Lakin əksər müxbirlər və media qurumları hələ də belə fərdlərə diqqətə, anlayışa və əsas insan hüquqlarına layiq olmayan, cinsi cəhətdən pozğun cəmiyyət tullantıları kimi yanaşır.

Cinsi azlıqları işıqlandırarkən aşağıdakı məsləhətlər sizə yardımçı olar:

* Dilə ciddi fikir verin. Əksər müxbirlər cinsi azlıqları təsvir edərkən "pederast" və "pozğun əyyaşlar" kimi təhqiramiz sözlərdən istifadə edirlər. Hər dilin öz spesifik xüsusiyyətləri var. Məsələn, ingilis dilində "gey", "lesbian" və "biseksual" sözləri neqativ mənə daşımayan neytral terminlərdir. Siz də öz dilinizdə işlədilən neytral terminlərdən istifadə edin.

* Transvestitlərlə transseksuallar tamamilə fərqli anlayışlardır. Transvestitlər - qarşı cinsin geyimlərinə üstünlük verən şəxslərdir. Transseksuallar isə orqanizmləri cinsi özəlliklərinə uyğun gəlməyən insanlardır, başqa sözlə, anatomik baxımdan kişi olub özlərini qadın və ya zahirən qadın olub özlərini kişi kimi hiss edənlərdir. Transseksuallar fiziki baxımdan öz cinslərini dəyişmək üçün baha və ağırlı cərrahiyyə əməliyyatına gedib-gətməməyi özləri seçirlər.

* Cinsi azlıqlardan yazarkən onların bəziləri ilə söhbət aparmağınız böyük əhəmiyyət kəsb edir. Başqa insanlar kimi homoseksual, lesbian və digər cinsi azlıqların da ümidləri, arzuları və narahatlıqları var. Başqaları kimi onların da peşələri, maraqları və ailələri var. Bu insanlarla ünsiyyət qurmadan onların həyatları, yaxud kim olduqları haqqında anlayışınızın olduğunu zənn etməyin.

* Bir çox insanlar cinsi azlıqlara qarşı sərt münasibət göstərir. Homoseksual və lesbianlardan danışarkən bəzi səlahiyyətli orqan təmsilçilərinin, siyasətçilərin, məmurların və başqa şəxslərin təhqiramiz terminlər işlətməsi sizin bir jurnalist kimi yazınızda belə dilə müraciət etməyinizə heç bir əsas vermir. Lazım gəldikdə, onların sözlərini başqa şəkildə ifadə edin. Əgər onlardan sitat gətirmək istəyirsinizsə, cinsi azlıqların belə dili təhriqedicə və araqızışdırıcı hesab etdiyini də xəbərlətməlisiniz.

* Cinsi azlıqların uşaqları öz sıralarına cəlb etdiyini, HIV virusunu məqsədli şəkildə yaydığını və cəmiyyətə zərər verəcək digər hərəkətlər etdiyini iddia edən həkim və tədqiqatçıların rəylərini dərhal qəbul etməməlisiniz. Məsələn, əgər kimsə sizə homoseksualların 50%-nin gənclərə sataşdığını deyirsə, onların bu statistik məlumatı haradan əldə etdiyini soruşun. Özlərini ekspert adlandıran şəxslər yalan məlumatlardan və təhrif olunmuş faktlardan istifadə edərək ictimai fikri cinsi azlıqlara qarşı yönəltməyə çalışırlar.

* Cinsi azlıqlar haqqında süjetlərin əksəriyyəti qeyri-ənənəvi cinsi orientasiyalı insanlara hücum və ya onların qətli ilə bağlı cinayət işlərini əks etdirir. Çox vaxt belə yazılarda hücumu məruz qalan qurbanlar elə canilər kimi qələmə verilir. Guya onların günahı digərlərindən fərqlənir. Belə hallarda yadda saxlamaq lazımdır ki, canilər hücumu məruz qalanlar yox, məhz hücum edən şəxslərdir. Jurnalistlər isə çox vaxt səlahiyyətli orqanların qurbanların buna layiq olması haqqdakı fikirlərini bölüşür, onların bu cür rəylərini qələmə almaqdan çəkinmirlər.

* Cinsi azlıqlar çox vaxt cəmiyyətdən gizli saxlandığından bu cür həmsöhbət tapmaq müşkül məsələyə çevrilə bilər. Ən yaxşısı odur ki, ilk olaraq belə insanları təmsil edən qrup və QHT-lərlə əlaqə saxlayasınız. Onların problemləri ilə bağlı ümumi anlayış əldə etmək üçün təşkilatçılarla danışib onlardan qrupun digər üzvləri ilə əlaqə saxlamanıza yardımçı olmalarını istəyin. Həmçinin qrupla əlaqəsi olmayan, lakin fərqli perspektivli və daha açıq fikirli ola bilən insanlarla da söhbət aparmağa çalışın.

* Homoseksual, lesbian və digər cinsi azlıqlar haqqında eşitdiyiniz stereotipləri birmənalı qəbul etməyin. Məsələn, əksər insanlar homoseksualların "aktiv" və "passivlər"ə bölündüyünü, passivlərinə qadın kimi davrandığını düşünürlər. Bu, nəzəriyyə kimi yaxşı səslənsə də, real həyatda cinsi rolların daha mürəkkəb nüansları mövcuddur. Homoseksualların hamısının incəsənətlə bağlı olması, lesbianların kişilərə nifrət etməsi və kişi olmaq arzusu, yaxud qadın paltarını geyinən bütün kişilərin homoseksual olması da həqiqət deyil.

Bu məqalə mahiyyət etibarını ilə Con Elvisi homoseksual olduğuna görə insan öldürməkdə ittiham edir. Məqalədə azyaşlı uşaqlara qarşı onun əxlaqsız hərəkətlər etməsi ittihamına dair şayiələrdən başqa heç bir sübut təqdim edilmir. Eləcə də məqalədə homoseksuallıq pedofiliya ilə qarışdırılır. Bunlar bəzi hallarda bir-birinə yaxın olsa da, mahiyyət etibarını ilə fərqli fenomenlərdir. Beləliklə, Elvis gey yoxsa pedofil olmaqda ittiham edilir, yaxud bunların hər ikisində?

Lesbiyanın rədd cavabı vəhşicəsinə qətlə səbəb oldu

Bu başlıq, qeyri-ixtiyari qərəzliliyin reallığı təhrif edən fikirlərə necə gətirib çıxarmasına aid əla bir nümunədir. Bu ifadə qadını onun uşaqlarının, anasının və öz ölümündə ittiham edir. Məqalədə göstəriləni kimi, kişinin təklifinə rədd cavabı verməsi bu jör hücumlarına "səbəb oldu". Həqiqət bundan ibarətdir ki, qadın heç nə etməyib və kişinin zorakı təbiəti qətlə "səbəb olub". Lesbiyan olub-olmamasından asılı olmayaraq, qadın, şübhəsiz ki, öldürülməkdən qorxmadan kişini rədd etmək hüququna malikdir. Bundan başqa, başlıqda birbaşa deyilməyə də, nəzərdə tutulur ki, kişinin rədd edilməsinin səbəbi qadının onunla yatmaq fikrində olmadığı deyil, sadəcə qadının lesbiyan olmasıdır.

Qəzet başlığın altında qadının həyatı barədə bu sətri verməklə problemi mürəkkəbləşdirmiş olur. "Seks macəraları" ifadəsinin vurğulanması əlavə oxucu diqqəti cəlb edə bilərdi, lakin hər halda bu fikir qadının mahiyyət etibarını ilə əxlaqsızlıqla vaxt keçirdiyinə görə cəzalandırıldığını ifadə edir. Lakin məqalədə göstərilir ki, o, həm də sabit ailə əlaqələri olan mehraban ana idi və faktiki olaraq hal-hazırda əlavə "seks macəraları"na maraq göstərmirdi.

Məhkəmə araşdırmasını işıqlandırarkən jurnalistdən gözlənilirdi ki, o, vəkilin və şahidlərin nöqtəyi-nəzərlərini, hətta həmin nöqtəyi-nəzərlər qərəzli və ya yanlış olsa belə, oxuculara çatdıracaqdır. Lakin bu işdə asanlıqla sezilməyən bir fərq vardır, belə ki, məqalənin birinci cümləsində qətlə rədd cavabı nəticəsində baş verdiyi deyilir, amma başlıqda lesbiyanlığın vəhşicəsinə qətlə "səbəb olduğu" nəzərdə tutulur.

Qurbanın seks macəraları

Dünən məhkəmədə bildirildi ki, lesbiyan ana tərəfindən seksual təklifləri rədd edildikdən sonra sərxoş qatil dörd nəfərdən ibarət ailəni vəhşicəsinə qətlə yetirib.

Əgər qurbanın seksual oriyentasiyası məqalənin lap əvvəlində qeyd edilirsə, qətlə bunda oynadığı rolü göstərmək üçün jurnalist müəyyən şey göstərməli idi. Əks təqdirdə, bu, sadəcə incə bir təfəssilat təəssüratını yaradır və oxucunun əhvalatı başa düşməsi üçün heç bir əlavə şey söyləmir.

Adnlılar məhkəməsində bildirildi ki, metal məmulatları dileri Devid Morris ərindən boşanmış Mendi Paueri dəmir çubuqla öləne qədər kətəkləyib. Sonra o, heç bir şahidin sağ qalmadığına əmin olmaq üçün qadının qızları 10 yaşlı Ketı və 8 yaşlı Emili və qadının 80 yaşlı anası Doris Dousonla da eyni cür davramıb.

Dövlət ittihamının nümayəndəsi Patrik Harrinqton Suonsidəki Krallıq Məhkəməsinə dedi ki, həmlələr o qədər qəddar idi ki, qurbanların hər birinin kəllə qutusu dağılmışdı və xanım Pauer 38 ədəd müxtəlif xəsarət almışdı. O, əlavə etdi: "Bu, sadəcə qətl deyildi, bu, vəhşicəsinə qətl idi".

"Bütün hallarda, onların kəllələri elə bir qüvvə ilə dağıdılmışdı ki, onların kəllə sümüklərinə böyük zədə yetirilmişdi".

"Hətta çarpayıda uzanmış əlil nənə Doris Dousonla da eyni cür rəftar edilmişdi".

Cənab Harrinqton dedi ki, 1999-cu ilin iyununda bacısının uşaqlarına qulluq etdikdən sonra öz uşaqları ilə evə qayıdan 34 yaşlı xanım Paueri 39 yaşlı Morris gözləyirdi. İttiham tərəfinin vəkili dedi ki, qadının onun təkliflərini rədd etməsi Morrisdə "şiddətli qəzəb" partlayışı doğurub.

O, iddia etdi ki, Morris Klaydekdəki (Cənubi Uels) evdə yanğın törətməzdən əvvəl vannanın otağında üstünü təmizləyib.

Morris xanım Pauerin jəsədini təhqir etməkdə də ittiham olundu, ev yandıqdan sonra cəsəd yanğınsöndürənlər tərəfindən tapılmışdı.

Andlı iclasçılara bildirildi ki, ölümündən azacıq əvvəl xanım Pauer 32 yaşlı keçmiş polis qadın Elison Lyuislə "dəhşətli" dərəcədə aktiv lesbian münasibətlərinə başlamışdı.

Xanım Harrington etiraf etdi ki, "yanlış şübhələr" əvvəlcə xanım Pauerin lesbian sevgilisinə və sonuncunun ərinə - polis müfəttişinə qarşı yönəlmişdi.

Seksual oriyentasiyaları fərqli olan insanlara qarşı qərəzliliyin mövcud olduğunu nəzərə alsaq, təəccüblü deyil ki, polis öz şübhələrini həmin qadınların həyatının lesbian aspektinə yönəlmişdi, sanki lesbianlıqla qətl arasında hansısa əlaqənin olması qaçılmaz bir şey idi.

Xanım Lyuis və onun hələ də polisdə qulluq edən əri Stiven 2000-ci ilin iyununda həbs edildilər. Onların evləri, maşınları və paltarları, vəkilin ifadə etdiyi kimi, "məntiqə söykənən, lakin əsassız olan şübhələr" nəticəsində diqqətlə axtarıldı.

Morris 2001-ci ilin martına qədər istintaqın diqqət mərkəzində olmadı. İddia edildiyinə görə, o, polis tərəfindən dindirilərəkən daim yalan danışır və qətl gecəsində harada olduğu barədə fərqli fikirlər söyləyirdi.

Lakin məhkəmə ekspertləri aşkar etdilər ki, xanım Pauerin evində tapılan qızıl zəncirdəki boya ləkələri Morrisin mətbəxindəki boya ilə uyğun gəlir.

Xanım Harrinqton dedi ki, Morris öncə zəncirin ona məxsus olduğunu inkar edirdi, lakin məhkəmə araşdırmasından az öncə etiraf etdi ki, ola bilsin zəncir onundur.

Eləcə də andlı iclasçılara bildirildi ki, qətlərdən bir gün sonra Morris dostuna xanım Pauerlə əlaqədə olduğunu və zənciri onun evində qoyduğunu deyib. O, dostunu əmin etmişdi ki, əvəzində ona yenisini alacaq.

Kreyq-sefn-parkdan (Suonsi Valli) olan Morris qətl ittihamının dörd bəndini rədd etdi və 14 həftə davam edəcəyi gözlənilən məhkəmə araşdırması davam edir.

◀ Vəkil "məntiqə söykənən" şübhələrin qərəzlilikdən başqa nədən ibarət olduğunu izah edibsə, bunu məqaləyə daxil etmək faydalı olardı.

"Metro" qəzeti, London, Böyük Britaniya,
23 aprel 2002

Bu məqalədə seksual azlıqlara müasir həyatın ağılsızlığının və ənənələrin məhv olmasının təzahürü kimi baxılır. Əlbəttə, bu, bir nöqteyi-nəzərdir, lakin yeganə nöqteyi-nəzər deyil. Məqalədə müsahibə verən müğənni səmimi bir gey kimi həqiqi hissələri və əqidələri barədə danışan müsahibdən daha çox, qəribə şəxs kimi təqdim olunur.

Biseksual Caba Bodcua nə üçün Bris Tsipuriyaya "isnişdi"?

Nə üçün diqqətçəkən müğənni Caba Bodcua "seçilən" şəxsdir?

Konkret bir şey həmişə ümumidən törəyirsə, o halda biz deyə bilərik: əvvəlcə dünya ağıllı itirdi, sonra isə bizim ölkə özündən çıxdı. Çərçivələrin olmaması və kaos hər şeyi ağışuna alıb. Cəmiyyətin bir hissəsi keçmişini unudur. Gürcüstanın illərlə riayət etdiyi ənənələr unudulur. Nə qədər təəccüblü olsa da, cəmiyyətin böyük bir hissəsi, necə deyərlər, qeyri-ənənəvi sekslə məşğuldur.

Azad seks o dərəcədə hökmranlıq qazanıb ki, hamı hissiyatını itirib. Bu cür çərçivəsiz qaydalar hər şeydən üstün olduqda, kişi qadına, qadın da kişiyyə maraq göstərmir. Bu, şəxsin qeyri-ənənəvi seksdə maraqlı olması üçün münbit zəmin yaradır. Homoseksuallığın, lesbiyanlığın və biseksuallığın yayılması buna nümunədir.

Barəsində sizə danışmağa hazırlaşdığım şəxs Türkiyənin paytaxtı Ankarada populyar olan Caba Bodcua adlı müğənnidir.

- Mən Senakidə doğulmuşam. Hazırda Türkiyənin paytaxtı Ankarada işləyirəm, orada böyük populyarlıq qazanmışam. Mən həm də bir neçə albom buraxmışam.

- Caba, öz fiziki xüsusiyyətlərini qiymətləndir...

- Mən çox seksualam (dostlarımdan bəzilerinin adlandırdığı kimi, dəli oğlanam). Mən

◀ Bu başlıqdan Tsipuriyanın Bodcua üçün cəlbədicisi olduğu barədə qalmaqallı təəssürat yaranır, hərçənd, məlum olur ki, Bodcua öz həmkarından seksual nöqteyi-nəzərdən deyil, sənət nöqteyi-nəzərindən ilham alır.

◀ İctimai məhdudiyyətlər zəifləyib, bir çox insanların alternativlər axtarması nə üçün təəccüblü olmalıdır? Qeyri-ənənəvi oriyentasiyalar burada məhdudiyyətsiz sekslə qarışdırılır. Sadəcə kimsə geydirsə, lesbiyan-dırsa, biseksualdırsa və ya hər nədirsə, bu, o demək deyil ki, onlar hər hansı başqa şəxsdən daha çox sekslə məşğul olurlar.

◀ Məqaləyə görə, seksual azlıqların daha açıq üzə çıxmaları seksual məhdudiyyətlərin azlığı ilə əlaqələndirilir, sanki əvvəllər seksual azlıqlar yox idi. Görünür, müəllif başa düşür ki, bu davranış həmişə mövcud olub, indi əsas fərq bundan ibarətdir ki, insanlar bu barədə daha açıq danışirlar.

◀ Caba Bodcuanın neçə yaşı var? O, hansı növ mahnılar oxuyur? O, Gürcüstanda çox populyar deyilsə və oxucular onun haqqında hər şeyi bilmirlərsə, onun barəsində bəzi ümumi məlumatları vermək faydalı olardı. O, doğrudanmı transseksualdır? Məqalədən belə görünə bilər, lakin əslində bu, aydın deyil. Jurnalist transseksuallar, transvestitlər və homoseksuallar arasındakı fərqi başa düşməlidir, lakin belə görünür ki, burada onları qarışıq salır. Homoseksuallar eyni cinsdən olanlara meyl göstərir. Transvestitlər əks cins kimi geyinməyi xoşlayırlar. Transseksuallar əks cinsin nümayəndəsi olmaq istəyirlər. Transvestitlərin və transseksualların çoxu özlərini heteroseksual hesab edirlər.

bədənimin hər yerində çoxlu kosmetik cərrahiyyə əməliyyatları etdirmişəm, yerdə qalan tək cinsi orqanımdır. Eləcə də mən ombalırımı kiçiltmişəm.

- Caba, məlumatlara görə, "Neo" klubunda evlənmək istəyirdin. Lakin bu gün subaysan. Nə baş verib? Nə üçün firkinə dəyişdin?

- Mən çox "seçilən" adamam. Həmin gün mən nişanlımı bəyənmədim və fikrimi dəyişdim.

- Caba Bodcu və ya "dəli oğlan" üç gün Xobi rayonunda "Sameqrelo mahnısı" adlı beynəlxalq festivalda iştirak edib. Bu tədbirə çoxlu qonaqlar dəvət olunmuşdu və Caba Bodcu Türkiyədən oraya gəlmişdi.

- Caba, sən bu silsilə tədbirləri necə qiymətləndirirsən?

- Mən həqiqətən bu tədbirin direktoru Boris Tsipuriyaya "isnişmişəm". Bu tədbirdə hər şey olduqca maraqlı və gözəl şəkildə edilib. Fantastik olan səhnə mənim seksual mane-ralarım və geyimimə uyğun qurulmuşdu. Bütün bu şeylərin içərisində ən yaxşısı Batoni Boryadır.

- Borya səni bir kişi kimi cəlb edir, yoxsa sən onun barəsində sənətçi kimi yüksək fikirdəsən?

- Kişi olaraq Borya məndən yaşlı adamlar üçün cəlbədidir. Demək istədiyim odur ki, mən onu sənətçi kimi qiymətləndirirəm.

- Sənin ailən sənə bu cür davranışı qadağan etmir?

- Mən müasir ailədə böyümüşəm, buna heç bir problemim yoxdur. Niyə təəccüblənir-sən? Bu, sənin aşağı səviyyəni göstərir.

- Sən yenidən evlənmək barədə nə vaxtsa düşünmüsənmi?

- Gürcü dili cins baxımından spesifik dildir. Kişi cinsindən olan Caba Bodcuaya verilən bu sualda jurnalist gürcü dilində "evlənmək" felinin qadınlara xitabən işlə-nən formasından istifadə edir. Adı vəziyyətdə bu, təhqiramiz sayıla bilərdi. "Nişanlı" anlayışı üçün istifadə olunan gürcü sözündən aydın olur ki, bu şəxs kişidir və bu fakt Caba Bodcuaya qadına müraciət edildiyi kimi müraciət olunmasına haqq qazandırmır.

- Həmin davranış nədən ibarətdir? Axı o, hər hansı konkret davranış barədə danışmayıb.

- O, kiminlə evlənmişdi? Nə baş verdi ki, ayrıldılar? Evləndiyi kişi idi, yoxsa qadın? Bu barədə danışmaq faydalı olardı.

- Mən hələ bu barədə düşünməmişəm. Lakin mənə cəlb edən kimsə həyatımda peyda olarsa, bu, mümkündür.

- Yeri gəlmişkən, sənə çox seksual omban var.

- Bilirəm. Mən ombamı əməliyyat etdirərək onu sığortalamışdım.

- Sən Tbilisidə solo-konsert verməyi planlaşdırırsanmı?

- Mən Tbilisidə solo-konsert verməyi planlaşdırıram, o, çox qalmaqallı olacaq.

- "Qalmaqallı" nə deməkdir?

- Mən olduqca yaxşı formada, parlaq geyimdə olacağam. Bir sözlə, çox seksual olacağam və konserti "Seks simvol" adlandıracağam.

- Dostun Saşa Somxişvili barədə nə deyə bilərsən?

- Saşa mənim dostum deyil, o, mənim rəfiqəmdir.

- Mən hələ bu barədə düşünməmişəm. Lakin mənə cəlb edən kimsə həyatımda peyda olarsa, bu, mümkündür.

- Yeri gəlmişkən, sənə çox seksual omban var.

- Bilirəm. Mən ombamı əməliyyat etdirərək onu sığortalamışdım.

- Sən Tbilisidə solo-konsert verməyi planlaşdırırsanmı?

- Mən Tbilisidə solo-konsert verməyi planlaşdırıram, o, çox qalmaqallı olacaq.

- "Qalmaqallı" nə deməkdir?

- Mən olduqca yaxşı formada, parlaq geyimdə olacağam. Bir sözlə, çox seksual olacağam və konserti "Seks simvol" adlandıracağam.

- Dostun Saşa Somxişvili barədə nə deyə bilərsən?

- Saşa mənim dostum deyil, o, mənim rəfiqəmdir.

- Bu dəyişiklik nəyi bildirir? Onların münasibətləri nədən ibarətdir?

"Tavisupali" qəzeti, Tbilisi, Gürcüstan,
21-27 oktyabr 2003

P. S. Bütün bunlardan sonra Caba Bodcua həqiqətən "seçilən adam"dır. O, mülayim, xoş mənərləri olan "dəlidir". Özü barəsində qeyd etdiyi kimi, cinsi orqanlar və saqqal onunla real qadın arasında dayanan yeganə şeylərdir. Təəccüblü olsa da, o, çoxlu qadınları da cəlb edir. Mənim təəccübümün həddi-hüdudu yoxdur. Mən yalnız bu sözləri deyə bilərəm: "Əgər bu, kədərli deyilsə, o zaman gülməlidir".

Homoseksuallığı İncil baxımından ittiham edən məqalələr adi haldır. Lakin bir çox liberal xristian və yəhudi ilahiyyatçıların ənənəvi nöqtəyi-nəzərlərə zidd olan və ya baxışları dəyişmək vaxtının gəlib çatdığını izah edən bəzi arqumentləri həmin məqalələrdə nadir hallarda araşdırılır. Baxmayaraq ki, kimsə bu arqumentləri sadəcə rədd etməklə və İncilə istinad etməklə onlarla razılaşmaya bilər, artıq bu nöqtəyi-nəzərlə razılaşanlar onu tam dəstəkləməyə hazırdırlar.

Qəzetdə çıxan "Həftənin möcüzəsi" rubrikasından

Burada hansı dindən söhbət getdiyi bəlli olmur. Şübhəsiz ki, ermənilərin çoxu Nyu Hempşirin harada yerləşdiyini barədə dəqiq təsəvvürə malik deyillər və ya bu ştat barədə hər hansı təfəsilatlardan xəbərsizdirlər. Belə təfəsilatlar önəmlidir, çünki onlar məqaləyə dərin mənə və kontekst verir.

Bu kinayəli fikir həmin qərar barədə jurnalistin mövqeyinə açıq-aydın işarə vurur. Əlbəttə, problem barədə həqiqətən düşünməkdənsə və dəyişən əqidələri və onların məntiqi izahını araşdırmaqdan kinayəli olmaq daha asandır.

Homoseksuallıq günah sayılır, lakin bu gün həyatın bir çox digər aspektləri var ki, insanlar onlara diqqət yetirmirlər. Bir çox müasir ilahiyyatçılar homoseksuallıq barədə İncildəki fikirləri hazırkı əsrə aid hökmlər kimi götürməkdən daha çox, onlara həmin kitabın yazıldığı tarixi era kontekstində baxırlar. Bundan başqa, İncildə iki qadın arasında deyil, kişilər arasında cinsi əlaqədən danışılır, buradan çıxarılan yeganə məntiqi nəticə ondan ibarət ola bilər ki, leşbiyanlıq tanrının nəzərində yaxşıdır. Lakin bu mövqə homoseksuallığa və geylərə qası mövqələrinə haqq qazandırmaq üçün İncilə istinad etməyi xoşlayanların əsla dəstəkləmədikləri mövqedir. Bu məsələlərin heç biri jurnalist tərəfindən araşdırılmır.

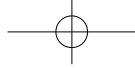
Avqustun 5-də Yepiskoplar şurası aşkar homoseksual olan Cim Robertsonu Nyu Hempşir yepiskopu təyin etmək barədə təcübü qərar çıxartdı.

Lakin bu, hələ tam əhvalat deyil. Bu ruhani (bu ifadəni işlətdiyimə görə mənə bağışlayın)...

Yepiskoplar sammitində öz partnyoru Mark Endryu ilə birlikdə iştirak edib və hətta elan edib: "Bu, tək cə mənim arzusun həyata keçməsi deyil, həm də Tanrıdan işarədir". Sadəcə olaraq təcübüdür ki, homoseksuallıq xristianlığın bir nömrəli kitabı olan İncildə ən böyük və ən çox lənətlənən günah sayıldığı halda xristian idarəsi adlanan qurum bu cür hərəkəti özünə necə rəva görə bilər.

"İravunq" qəzeti, İrəvan, Ermənistan,
8 avqust 2004

11. MÜXALİFƏT VƏ DİSSİDENTLƏR

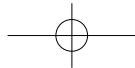
Post-sovet ölkələrindəki əsas problemlərdən biri də o idi ki, siyasi müxtəliflik və fərqli baxışların ifadə olunması vətəndaş cəmiyyətinin normal, təbii elementləri kimi qəbul edilmirdi. Bəzi ölkələr keçid dövrünü digərlərinə nisbətən uğurla başa vuraraq, müxalifət partiyalarının digərləri ilə bərabər mübarizə aparmasına şərait yaradıblar. Buna baxmayaraq, əksər ölkə və regionlarda proses yarımcıq qalıb. Bu ölkələrdə yerli hökumətlər digərlərinin fikirlərinə normal yanaşdıqlarını, onları qəbul etdiklərini desələr də, müxalifətdən olan vətəndaşların fikir ifadə etmələrinə hüquqi, siyasi və iqtisadi əngəl törətməkdə davam edirlər. Bəzən hakim qüvvənin yeritdiyi siyasətlə razılaşmayan insanlara xain, hətta satqın kimi davranırlar və onlar ədalətsiz şəkildə cinayət törətməkdə ittiham olunurlar.

Bəzən jurnalistlər və mətbu orqanları da müxtəlif səbəblərdən müxalifət təmsilçilərinin rəylərinə yer verilməməsi ilə razılaşırlar. Bu zaman onlar həm səlahiyyətli orqanların, həm də öz iş maraqlarının ciddi təzyiqi altında ola bilərlər. Yaxud, jurnalistlər də inanırlar ki, cəmiyyətdə gedən mübahisələrdə bu və ya digər tərəf yanlış düşünür. Bu zaman onlar yazdıqlarını sübut etməyin lazımsız olduğunu düşünürlər. Çox vaxt mətbu orqanları hökumətin tərəfini saxlayır, müxalifət qüvvələrini təmsil edən jurnalistlər isə hadisələrin rəsmi versiyalarının işıqlandırılmasının qarşısına çəpər çəkməyə cəhd göstəriirlər.

KİV-in cəmiyyətdə oynadığı əsas rollardan biri müzakirələrdə bütün tərəflərin iştirakına imkan yaratmaqdır. Aşağıdakı məsləhətlər sizə buna nail olmaqda yardımçı olacaq:

* Arxivləri araşdıraraq mətbuat orqanınızın yazılarında buraxılan boşluqları müəyyənəldirin. Fikir verin, siz əsas diqqəti yalnız bir siyasi partiya yönəltməməsiniz ki? Yaxud, yalnız eyni fikirdə olan insanlardan sitat gətirməmişiniz ki? Dövlət orqanlarına meydan oxuyan müxalifət liderlərinə onlara qarşı irəli sürülən ittihamları cavablandırmaq imkanı verilibmi? Qarşı tərəfin sözlərinə nə vaxtsa əhəmiyyət verilibmi?

* Əhəmiyyətli məsələlərə əsr etdiyiniz yazını çoxluğun və ya hökumət nümayəndələrinin baxışları ilə məhdudlaşdırmayın. Əgər hökumət tədbir keçirib bəyanatla çıxış edərsə, irəli sürülən siyasi kursla razılaşmayan insanları tapmağa çalışın. Bu, başqa siyasətçilər, o cümlədən ziyalılar, qeyri-hökumət təşkilatlarının üzvləri, iş adamları, yaxud küçədən keçən adi vətəndaşlar ola bilər.

* Müxalifət liderləri arasından mənbələr tapın. Problemlərini, rəylərini, inanclarını və fikirlərini müzakirə etmək üçün onlarla əlaqə saxlayıb görüş keçirin. Onların baxışlarının həmişə yazınıza daxil edəcəyinizi vəd etməyin, ancaq onlardan məlumat vermək istədikləri əhəmiyyətli bir hadisə barədə sizinlə mütləq əlaqə saxlamalarını xahiş edin.

* Hökumət yeni qanun və ya başqa qanunvericilik aktı təklif edirsə, onu diqqətlə təhlil edin. Bunun kimin xeyrinə, kimin ziyanına olduğunu araşdırıb, əleyhdar qrupun nümayəndəsi ilə əlaqə saxlayın. Dövlət orqanlarının siyasi kursa bəraət qazandıran dəlillərini dərhal qəbul etməyin.

* Hökumət əleyhinə çıxan insanları "dissident" və ya "dissident təfəkkürlü" kimi təsvir etməyin. Unutmayın ki, plüralist cəmiyyətdə rəy və siyasi mövqelərdəki müxtəliflik çox normal haldır. Hökumət siyasətinə qarşı sərt narazılığını bildirən insanlar əsas insan hüquqlarından yararlandıqlarına görə xüsusi kateqoriyaya aid edilməməlidir. Onlar, sadəcə, məsuliyyət daşıyan şəxslərin fikirləri ilə razı deyillər.

* Müxtəlif fərdlər və ya partiyaların tutduğu mövqelər arasındakı fərqləri şişirtməyin. Çox vaxt insanların özləri, xüsusən də siyasətçilər reytinglərini yüksəltmək, yaxud da özlərini daha cəsarətli göstərmək üçün məsələni şişirdirlər. Rəy müxtəlifliyinin bürüzə verdiyi həssas mövzulara toxunarkən hər bir mövqeni dəqiq xarakterizə edib, araqlıdırıcı çıxışlar etmədiyinizdən əmin olun.

* Hökumətdən narazı olan müxalifət liderləri və digər şəxslər də hakimiyyətdəki qüvvələr kimi sərt və avtoritar ola bilərlər. Onların hazırkı hökumətə zidd gəlmələri hakimiyyətə gəldikdən sonra tamamilə fərqli şəkildə davranacaqlarını düşünməyə heç bir əsas vermir. Onları hökumət əleyhinə şüarlar söyləməkdən başqa bir iş görüb-görmədikləri haqda sorğu-suala tutun və proqramlarını ictimaiyyətə izah edin. Bir jurnalist kimi siz cəmiyyətdəki mübahisə və problemlərdə mövcud olan hər bir tərəfin iddialarına şübhə ilə yanaşmalısınız.

Bu məqalə birbaşa bəyan edilir ki, müxalifətin mitinqlər keçirməsi pis fikirdir və orada hər hansı sübut gətirilmədən Əliyevə qarşı ittiham təkrar edilir və ictimaiyyət onların tərəfində deyil. Ş. Əliyev nəyin əsasında bunu iddia edir? Onun fikrini təsdiq edən rəy sorğusu aparılıbmı? Bu, açıq-aydın özünə sərf edən arqumentdir və məqalə böyük məmnuniyyətlə onu təkrar edir.

Müxalifətin mitinq keçirməsinə ehtiyac yoxdur

Şaiddin Əliyev: "İctimai rəy bunun əleyhinədir"

Müxalifətin yenidən mitinq keçirərək ictimaiyyətdə çəşqınlıq yaratmaq cəhdi birmənalı qarşılanmır. Millət vəkili Şaiddin Əliyev bildi-rib ki, müxalifətin mitinqlər keçirməsinə ehtiyac yoxdur.

Çünki siyasi partiyalar öz fikirlərini mətbuat vasitəsilə də ictimaiyyətə çatdırı bilərlər. Hər şeyi mitinqlər vasitəsilə həyata keçirmək düzgün deyil. Ş. Əliyev heab edir ki, mitinqlərin keçirilməsinə ictimai rəy mənfi-dir: "Yaxşı olar ki, müxalifət Dağlıq Qarabag məsələsində aktivlik göstərsin. Bu problemin həlli istiqamətlərini beynəlxalq təşkilatlar qarşısında qaldırsın".

Bu məqalədə siyasi rəqibləri xəyanətkar davranışda ittiham etmək üçün vətənpərvərliyin məhdud anlayışından istifadə edilir. Görünür, müəllif düşünür ki, vətənpərvər olmaq hökuməti dəstəkləmək deməkdir, belə ki, hazırkı rəhbərliyi tənqid etmək ölkəyə xəyanət etməyə bərabərdir. Bundan başqa, məqalə müxalifətdə olan siyasətçilərin Ermənistanın böyük düşməni Azərbaycanın maraqları naminə hərəkət etdiklərini iddia etməklə vəziyyəti gərginləşdirir - bu bəyanat bir çox qəzet oxucularının təşviş və hiddətinə səbəb olur və onları birbaşa Geqamyanın və Koçaryanın əleyhinə qaldırır.

Düşmənimin düşməni mənim dostumdur?

Köhnə Dünya, yəni Avropa qəhrəmanlarla və xainlərlə bol olan zəngin tarixə malikdir. Onlar öz məqsədlərini həyata keçirmək üçün bu və ya digər yolu seçirlər, bütün addımlar bu məqsədə yönələrək ya qəhrəmanlıq, ya da xəyanət sayılır. Minlərlə insan hər gün Köhnə Dünyaya daxil olur və hər gün yeni-yeni əməllər və işlər başlayır. Bu gün tarixin təkəri bizi Avropa Şurasında erməni müxalifətinin iki nümayəndəsinin uğursuzluğa düçar olmuş missiyasına qaytarır (bu, tam ağılsızlıqla qəhrəmanlıq ruhu kimi təsvir edilir). Lakin bu şəxslər öz şəxsi maraqlarını xalqın və ölkənin maraqlarından üstün tutmadıqlarını sübut etmək imkanına hələ ki, malikdirlər. Bu məqsəd üçün öz səhvini ictimaiyyət qarşısında etiraf etmək cəsarətində bulunmaq və xaricdən dəstək qazanmaq təşəbbüsünün bu dəfə də uğursuzluğa düçar olduğunu bəyan etmək tələb olunur. Amma bu dəfə türklər və azərbaycanlılar üçün dəyirman işlədənlər damğasından yaxa qurtarmaq Artəşes Geqamyan və Şavarş Koçaryan üçün çox çətindir;...

...bu, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının bu yaxınlardakı sessiyasında öz ölkələrinə qarşı ittihamı dəstəklədiklərinə, xüsusən Azərbaycan nümayəndə heyətinin ardıcıl dəstəklənməsinə nail olduqlarına görə onların qazandıqları addır.

Ölkə başçılarna və ya onların hərəkətlərinə müxalif olmaq qeyri-vətənpərvər olmaqla və ya ölkənin özünə hər hansı şəkildə qeyri-loyal olmaqla eyni şey deyil.

Belə bir deyim vardır: "Düşmənimin düşməni mənim dostumdur". Bu, Ermənistanın radikal müxalifət nümayəndələri Artəşes Geqamyanın, Şavarş Koçaryanın və Azərbaycan nümayəndə heyətinin Strasburqda etdiklərinə aiddir: onlar istəsələr də, istəməsələr də maraqları üst-üstə düşür.

Məqsədinə çatmaq (ölkənin qanuni hakimiyyətini devirmək) üçün radikal müxalifət müxtəlif variantlardan: qanunsuz mitinqlərdən və konstitusiyaya zidd hərəkətlərdən, ...

...ictimai iğtişaclardan, cəmiyyətə və beynəlxalq ictimaiyyətə yalan informasiya verməkdən istifadə edərək eksperimentlər aparır.

Bundan başqa, sonuncu metodun əsil praktiki tətbiq üsulu vardır: "Milli Birlik" partiyasının sədri kimi Artəşes Geqamyan etiraf edir ki, onlar Ermənistandakı xarici diplomatik missiyalara videoyazılar təqdim edirlər.

Aydındır ki, müxalifət nümayəndələri özləri ilə Strasburqa bir neçə nümunə aparıblar. Lakin Avropa Şurası tərəfindən müəyyən edilib ki, bunlar, necə deyirlər, "şəxsi versiyalardır" və lazımı lisenziyaları yoxdur. Beləliklə, cənab A. Geqamyan və cənab Ş. Koçaryan öz ölkələrinə və xalqlarına böhtan atmaqdan ibarət xəyanətکار missiyalarını həyat keçirə bilməyərək...

...başqa metodlara üz tutmağa məcbur oldular. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının qərarının göstərdiyi kimi, başqa metodlar da müxalifətin gözlədiyi nəticəni vermədi.

Lakin onların fəaliyyəti özləri üçün daimi damğaya çevrilib: "Milli Birlik" partiyasının lideri fikrinin ayrılıqları cəmiyyəti parçalamaq hüququna malik deyil. Avropa bunu başa dü-

Müxalifətdə olan siyasətçilər Azərbaycanla həməhəng işləməsinə düşünmək onların legitimliyinə xələl gətirmək üçün nəzərdə tutulan əsassız və kinli təhqirdir. Əgər jurnalist bu məqalədə olduğu kimi sübut təqdim edərsə, məsələ o vaxt araşdırılmış olur ki, ittiham cavab vermək üçün müxalifət nümayəndələrinə şans verilsin. Lakin məqaləni onların hər ikisinin Ermənistan hökumətinə müxalif olması ətrafında qurmaq böyük haqsızlıqdır.

Mitinqləri qanunsuz edən konkret səbəb nədir? Onlar konstitusiyaya zidd olan hansı hərəkətləri edirlər? Bunlar məqalədə göstərilmişdir. Əks təqdirdə, deyilən fikirlərin düzgünlüyü barədə insanların mülahizə yürütməsi mümkünsüz olur. Əgər hərəkətlər qanunsuz və konstitusiyaya ziddirsə, həmin hərəkətlər qadağan olunmasına razı olub-olmadıqları barədə qərar verə bilmək üçün oxucular daha çox informasiyaya malik olmalıdırlar.

Söhbət hansı ictimai iğtişaclardan və ya yalan informasiya verməkdən gedir? Bu, konkret nümunələr verilməklə məqalədə göstərilmişdir, əks təqdirdə bu, adi şeyədir.

Konkret olaraq nəyin videoyazıları? Jurnalist burada hansı növ fəaliyyətdən danışır? Həmin fəaliyyət nədən ibarət olursa-olsun, onda pis olan nədir? Tam izahat vermədən bu cür ittiham irəli sürmək çox yarımçıq jurnalistikadır.

Onların xəyanətکارlığı nədən ibarət idi? Sadəcə hökuməti tənqid edən materialı təqdim etməkdəmi?

Aydın deyil ki, burada hansı başqa metodlardan söhbət geidir? Jurnalist həm də sözügedən qərarın nədən ibarət olduğunu izah etməlidir. Bəlkə də bəzi oxucular bu əhvalatdan xəbərdardırlar, lakin şübhəsiz ki, çoxları (bəlkə də əksəriyyəti) xəbərdar deyillər.

şüb və bu cür seçimin qarşısını alıb. İndi təkcə o qalır ki, Artashes Geqamyana və Şavarş Koçaryana və ümumiyyətlə radikal müxalifət liderləri başa düşsünlər ki, xəyanətkarların xidməti, həvəslə qəbul edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq, hər halda onların arxasında gülüşlə qarşılanırlar. Bu, ən azı belədir, lakin demokratik baxışlarından asılı olmayaraq, xəyanətkarların xidmət göstərdiyi şəxslər, xüsusən də onların öz xalqı xəyanətkarları heç vaxt unutmurlar. Ötən həftənin sonunda Strasburqdan qayıdan nümayəndə heyətimizin qarşılanması mərasimi sonuncu fikri təsdiq edir. Erməni gəncləri Şavarş Koçaryanı və Artashes Geqamyanı "Ar olsun sizə, xainlər", "Azərbaycan prezidenti... Artashes Geqamyan" və digər buna bənzər şüarların yazıldığı plakatlarla qarşıladılar.

P. S. Dünən, Mətbuat Azadlığı Günündə təşkil edilən və fikri ifadə etmək azadlığının ardıcılığını tərəfindən "Hayastani Hanrapetutyun"un dəvət edilmədiyini mətbuat konfransında (cənab Geqamyan bu məlumatı xaricdə elan etsə mən təəccüblənərəm) Artashes Geqamyan bir daha etiraf etdi ki, o, xaricilərin xəbərçisi kimi işləyib. "Bizim operatorumuz müntəzəm olaraq hər şeyi çəkirdi və bu kadrları hər üç aydan bir Avropa Şurasına üzv olan bütün ölkələrin səfirlərinə göndərirdi".

Müxalifət fəalları daim iddia edirlər ki, fikri ifadə etmək azadlığı təhlükədədir və onlar efiir vaxtından məhrumdurlar. Əgər "Milli Birliyin" özünün (məlum olduğu kimi) qeydiyyatına alınmış media orqanı yoxdursa, bu halda məqalədə "bizim operatorlar" kimlərdir? Bu sxemin əsası dərhal aydın olar: müxalifət jurnalist olmayan şəxsi kamera ilə təchiz edir, sxemi tərtib edir və sonra bütün Avropaya elan edir ki, Ermənistanda jurnalist hüquqları pozulur. Lakin partiyanın operatoru jurnalist sayıla bilərmi?

◀ Sadəcə bəzi vətəndaşların müxalifət liderlərini xəyanətkarlıqda ittiham etməsi, əlbəttə ki, bunun həqiqət olduğu demək deyil.

◀ Çəkilənlər nədən ibarət idi? Çəkilənlər nə olur-olsun, onları müxalifət asanlıqla əldə edirdisə, deməli, burada böyük sirr ola bilməzdi. Materialın xarici vətəndaşlara bu cür göndərilməsi heç bir xəyanət sayıla bilməz.

◀ Eyni sualı məqalənin müəllifinə vermək olar. Hakimi rejimin bu dərəcədə lehinə olan şəxs jurnalist adlandırıla bilərmi? İstənilən halda, müəllif fərziyyə qurmaqla məşğuldur: bu videomateriallar faktiki olaraq necə toplanıb?

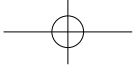
Cənab Geqamyən dünənki mətbuat konfransında bunu da etiraf etdi ki, o da bütün müxalifət kimi müəyyən istəkləri olan sahibkarlar tərəfindən maliyyələşdirilir, "onlar bizim üçün Moskvada, Londonda, Vyanada mitinqlər təşkil edirlər". O, ən kədərli hissəni sona saxladı: "Onlar mənşəcə ermənidirlər, lakin vətənpərvərdirlər". Yəni cənab Geqamyənin bəyanatı o deməkdir ki, əgər şəxs erməndirsə, o, vətənpərvər deyil, lakin o, vəsait verirsə, böyük vətənpərvərdir.

Bütün bunları nəzərə alsaq, təəccüblü deyil ki, cənab Geqamyən Azərbaycanın neft ehtiyatlarının artdığını xoşbəxtliklə bəyan etməlidir. Yeri gəlmişkən, Ukrayna prezidenti Leonid Kuçma bəyan edib ki, Azərbaycanın heç vaxt nefti olmayıb, bununla da azərbaycanlı siyasi xadimlərin qəzəbinə səbəb olub... bəlkə elə cənab Geqamyən və cənab Koçaryan da qəzəblənirlər?

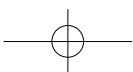
"Hayastani Hanrapetutyun" qəzeti, İrəvan, Ermənistan, 4 may 2004

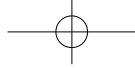
◀ Jurnalistin nöqteyi-nəzəri sadəcə əsassızdır: kimsə hökuməti dəstəkləyirsə, o, vətənpərvərdir, dəstəkləmirsə, vətənpərvər deyil.

◀ Müxalifət üzvlərini Azərbaycanla sıx əlaqələndirmək cəhdi oxucuları onların əleyhinə qaldırmağın sadəcə daha bir üsuludur.

12. FOTOŞƏKİL VƏ TƏSVİR

Bir çox hallarda süjeti müşayiət edən şəkillər informasiya ötürməkdə sözlər qədər həlledici rol oynayır. İstər qəzet fotosəkli, istərsə də televiziya təsvirindən ibarət vizual elementlər oxucu və tamaşaçılara güclü, çox vaxt da həyəcanlandırıcı mesajlar çatdırı bilər. Adətən bu mesajlar onları seçən şəxslərin xəbəri olmadan şüuraltına təsir göstərir.

Materialın hansı şəkillə müşayiət olunacağı barədə qərar verərkən təsvirin uzun müddət oxucu və ya tamaşaçıların xatirində qala biləcəyini yaddan çıxarmamalısınız. Onlar mətni oxumaya, yaxud yalnız başlıq və şəkilmə yazılardan başqa heç bir qeydə nəzər salmaya bilərlər. Buna görə də, seçdiyiniz təsvirlər ifadə etmək istədiyiniz mənaya zidd olmamalı, materialın məğzini tam şəkildə əks etdirməlidir.

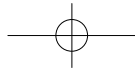
Aşağıdakı tövsiyələr sizin işinizi daha da asanlaşdırar:

* Təsvirin mətnin məğzinə uyğun olduğuna əmin olun. Bəzən ən güclü fotosəkil və ya kadr belə mövzudan kənar mənəni əks etdirə bilər. Məsələn, dilənçilik edən ac qaçqın şəkli bəzilərinə mərhəmət, bəzilərinə isə nifrət hissi oyada bilər. Lakin bu təsvir çox güman ki, həyat şəraitlərinin yaxşılaşdırılmasını tələb edən qaçqınlar haqqında məqaləyə uyğun gəlməyəcək.

* Jurnalist və fotoqraf süjeti əvvəlcədən müzakirə etməli və vahid komanda şəklində işləməyə çalışmalıdırlar. Əksər qəzetlərdə jurnalist və fotoqraflar bir-birinə az diqqət yetirir, fərqli iş gördüklərini düşünüb işlərinin bir-biri ilə sıx bağlı olduğunu unudurlar. Müxbirlər yaxşı illüstrasiyası olan yazının daha çox insan tərəfindən oxunduğunu dərk etməlidirlər. Fotoqraflar da bilməlidirlər ki, yalnız dolğun mətn onların şəkillərinin mahiyyətini açar bilər.

* Ən yaxşı jurnalist odur ki, yazılarında fotosəkil və ya təsvirlərdən istifadə etsin, ən azı yazı üçün seçilən təsvirdən xəbərdar olsun. Çünki müxbirlər süjetlə daha sıx əlaqəsi olan insanlardır və fotosəkillərin onlardan xəbərsiz süjetə əlavə edilməsi materialın məğzinin təhlükə qarşısına qoyulması deməkdir.

* Şəkilmə titrlər fotosəkli dəqiq ifadə edirmi? Təsvirin şərhə ehtiyacı olmadığına tam əmin deyilsinizsə, ona müəyyən kontekstli şəkilmə yazı əlavə etmək ye-

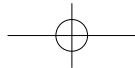

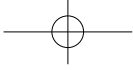
rinə düşər. Buna baxmayaraq, səhvə yol verməmək üçün məqaləni yazan jurnalistin həmin yazıları oxuyub bəyəndiyindən əmin olun.

* Stereotipləri möhkəmləndirməyə xidmət edən fotosəkillərlə ehtiyatlı olun. Belə təsvirlər maraqsız olması ilə yanaşı, həm də yeni, maarifləndirici heç bir informasiya kəsb etmir. Hər kəs döngələrdə özlərini nümayiş etdirən fahişələrin yüz-lərlə fotosəklini görüb. Bu cür qadınların tamam başqa şəraitdə, məsələn, univer-sitetə gedərkən, yaxud uşaqları üçün yemək bişirərkən təsvir olunduqları fotosə-killər daha maraqlı seçim olardı.

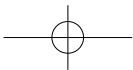
* Təsvirin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və ya anonim bir şəxsin sifətini gizlətmək kimi məsələlər istisna olmaqla, fotosəkilləri dəyişdirməyə çalışmayın. Müasir texnologiyalardan yararlanaraq əyani təsvirlər üzərində düzəlişlər etmək - məsə-lən, şəkildən bəzi insanları çıxarmaq, yaxud iki nəfəri bir-birinə yaxınlaşdırmaq və s. çox asanlaşıb. Lakin bunlar jurnalistin məlumatı dəqiq və vicdanla çatdır-maqla bağlı üzərinə götürdüyü öhdəliyi kökündən təhrif edir.

* Həddindən artıq zorakılıq və bu kimi başqa qrafik təsvirlərlə ehtiyatlı olun. Müəyyən süjetləri, məsələn, müharibədəki qəddarlığı, ayrışeçkiliyi və ya ictimai ədalətsizliyi əks etdirmək üçün bu təsvirlərdən istifadə böyük əhəmiyyət kəsb edərdi. Lakin effektiv jurnalistika ilə istismar arasında qalın xətt olmalıdır. Əgər təsvirlər insanları düşünməyə vadar etmir, onları yalnız məyus edirsə, onda yax-şı olardı ki, şəkil seçiminizə bir daha nəzər salasınız.

13. TƏDRİS MODULLARI

Tədris modulları

Müxtəlifliyin mətbuatda işıqlandırılması üzrə məşğələlər ən azı bir neçə saat, ən çoxu bir neçə gün, hətta bir həftə davam edə bilər. Bu məşğələlər daha uzun müddətli jurnalistika kursunun bir hissəsi kimi və ya müstəqil seminar şəklində təqdim oluna bilər. Kursların məzmunu və strukturu iştirakçı-jurnalistin tələbatlarından asılı olduğuna görə, məşğələ prosesi ilə bağlı sərbəst qaydalar və sürətli üsullar təklif etmək qeyri-mümkündür.

Buna baxmayaraq, sizə təqdim olunan modul prinsipi müəllimlərə ayrı-ayrı auditoriyaların tələblərinə cavab verəcək elementləri toplayıb seçməyə imkan yaradır. Hər modulda qaldırılan məsələlər qısa və ya geniş müzakirə edilə bilər. Lakin moduldakı məsələlərin hərtərəfli tədqiqinə təxminən yarım gün sərf edilməsi ən münasib variantdır.

Müzakirələri hazırlayarkən mümkün qədər geniş nümunə seçməyə, o cümlədən iştirakçıların yazdıqları materiallardan, regional qəzetlərin son buraxılış nüsxələrindəki məqalələrdən və bu kitabdakı misallardan yararlanmağa çalışın. Bunu da yadda saxlayın ki, modullar bir-biri ilə zəncirvari bağlıdır, onların hər biri bu mürəkkəb jurnalistika problemlərini araşdırmaq üçün lazımlı bilik və bacarıqları inkişaf etdirməyə kömək göstərir.

Aşağıda təqdim olunan qaydalar sizə yardımçı olar.

- 1) Yarım günlük seminar üçün Modul 1-dən yararlanın.
- 2) Bir günlük seminar üçün Modul 1 və 2-yə baxın.
- 3) İki günlük seminar üçün Modul 1-4-ə nəzər yetirin.
- 4) İki gündən çox davam edən seminar üçün bütün modulları gözdən keçirməyə çalışın.

Seminarın istər yarım gün, istərsə də bir həftə davam etməsindən asılı olmayaraq, bütün iştirakçıları müxtəlifliyi necə əks etdirməklə bağlı ideyaları həyata keçirməyə yardımçı olacaq fərdi fəaliyyət planı hazırlamağa ruhlandırın.

Seminara hazırlıq

İştirakçılara Seminardan Öncə Verilən Tapşırıqlar.

Seminarın aparıcısı hər bir iştirakçıdan seminar başlamazdan ən azı 4 həftə əvvəl aşağıdakı məlumatların ona göndərilməsini istəməlidir. Seminar rəhbəri isə öz növbəsində bu materialları əvvəlcədən gözdən keçirib hazırlamalıdır.

Hər bir iştirakçı aşağıdakı materialları göndərməlidir:

* İştirakçının çalışdığı qəzetin 5 sayı

* İştirakçının təmsil etdiyi qəzet, radio, yaxud televiziya öz əksini tapan və onun hərtərəfli işıqlandırılmış, yaxşı yazılmış və tarazlaşdırılmış süjet hesab etdiyi yazı nümunəsi

* İştirakçının çalışdığı qəzet, radio, yaxud televiziya müxtəlifliyin yoxluğunu əks etdirən yazı (süjet) nümunəsi

Hər bir iştirakçı aşağıdakı məlumatları göndərməlidir:

* Əhatə dairəsindəki müxtəlif etnik qruplar, əhalinin sayı

* Yaşı 25-ə kimi, 25-40 arası, 41-60 arası və 60-dan yuxarı olan əhalinin təxmini faizi

* Əhatə dairəsindəki qadınların təxmini faizi

Seminardan Öncə Materialların Təhlili

Seminar başlamazdan öncə seminar aparıcısı iştirakçıların göndərdiyi qəzet və verilişləri, o cümlədən statistik məlumatları diqqətlə nəzərdən keçirməli, qəzetin zəif və güclü tərəflərini təhlil etməlidir. O, əhalinin bir hissəsi tərəfindən təhqiredici qəbul edilən dildən və yazılarda rast gəlinən stereotiplərdən spesifik misallar tapmalıdır. Aparıcı hər iştirakçının göndərdiyi materialı onun qəzetinin auditoriyasına aid olan oxucu gözü ilə nəzərdən keçirir.

Güclü və zəif tərəfləri əks etdirməkdə aparıcıya aşağıdakı misallar yardımçı olar:

1. Spesifik etnik və ya irqi qruplar yazılarda cəmiyyətin problemi kimi işıqlandırılır.

Qəzet müxtəlif irqi və ya etnik qruplardan bəhs edən müzakirələri işıqlandırır. Lakin yazıda adiçəkilən etnik qrupların öz icmalarındakı, o cümlədən bütövlükdə cəmiyyətdəki müsbət, faydalı və yardımçı rollarından bəhs edilmir.

2. Bir həftə boyunca işıqlandırılan cinayət hadisələrində canilər əsasən bir etnik və ya irqi qrupun üzvləridir.

Cinayətdə şübhəli bilinənlər bir irqi və ya etnik qrupa məxsusdursa, onların təsviri xüsusiyyətdən çox ümumiliyi əks etdirir. "Boyu 1 m 72 sm, çəkisi 90 kq olan qaradərili kişi" misalında şübhəlinin geyimi, ayaqqabısı və s. haqqında heç bir məlumat verilmir.

3. Ziddiyyətli redaktə

Qəzet, radio və televiziya süjetlərində müəyyən etnik qrup, yaşlılar, əlil insanlar, yaxud qadınlara qarşı təhqiramiz və ya şablon dildən istifadə edilirmi?

4. Yerli mətbu orqanlarında məsələnin zəif işıqlandırılması.

Yerli qəzet, radio və televiziya müntəzəm olaraq müxtəlif irqi və ya etnik qruplar, yaşlılar, əlillər, yaxud qadınlar haqqında yeni materiallar verirmi?

5. Etnik icmaların qənaətbəxş işıqlandırılmaması.

Qəzet, radio və televiziya müəyyən etnik qrup və ya dini azlıqlardan bəhs edilirmi? Əgər bəhs edilirsə, həmin qrupları təsvir etmək üçün bayağı ifadələr, stereotiplər və təhqiramiz ifadələrdən istifadə olunurmu?

6. Adi yazı və verilişlərə etnik icma üzvlərinin daxil edilməməsi.

Qəzet, radio və televiziya mənbə kimi müxtəlif etnik, dini, yaxud irqi qrupa mənsub iş adamlarına, həkim, vəkil və professorlara istinad edirmi? İrqi, etnik, yaxud dini məsələlərə aid olmayan mövzularla bağlı onların rəyləri soruşulurmu? Cəmiyyət həyatının bütün elementləri ilə bağlı mövzularda qadınlar mənbə rolunu oynayırmı?

Misal: Süjet hamilə qadınların sağlamlığını və doğuşqabağı səhiyyə xidmətlərinin əhəmiyyətini müzakirə edən yerli xəstəxana həkimlərindən bəhs edir. Sözlərindən sitat gətirilən həkimlər arasında ya qadın, ya da dini, yaxud etnik azlıq nümayəndəsi varmı?

7. Qəzətdəki fotosəkillərin qadınları, azlıqları və "özləri" kifayət qədər işıqlandırmaması.

Qəzətdə, radio və televiziya süjetlərində azlıq nümayəndələrinin fotosəkillərindən müntəzəm olaraq istifadə olunurmu? Bəs qadınların, yaşlıların, yaxud əlil insanların necə?

Misal: Hamilə qadınlara doğuşqabağı səhiyyə xidmətlərinin yaxşılaşdırılmasından söhbət açan həkimlər haqqında süjetdə fotosəkillərdən istifadə edilir-mi? Fotosəkildə kim əks olunur? Kişi, yoxsa qadın? Bu, hər hansı etnik qrupa mənsub həkimin şəklidir-mi? Bəs əlilliyi olan həkim necə?

Seminar aparıcısı iştirakçılardan əldə edilən materialları sistemləşdirib

modullar üçün misal kimi istifadə etməlidir. Əgər iştirakçıların göndərdiyi nümunələrin təhlilini seminardan öncə başa çatdırmaq mümkün olmayıbsa, hər modulda misal kimi təqdim edilən paralel nümunələrdən yararlanıla bilərsiniz.

Aparıcı seminar prosesində istifadə üçün nəzərdə tutulan materialların toplanması mexanizmini hazırlamalı və həmin misallardan lazım gəldikdə növbəti seminarlarda da istifadə etməlidir.

8. Əsas elementi irqi, etnik, yaxud dini birliklərin olduğu süjetlərdə tarixi kontekstin öz əksini tapmaması.

Qəzet, radio, yaxud televiziyanın xəbərlər departamenti etnik, irqi, yaxud dini birliklərdən bəhs edərkən dəqiq tarixi kontekst təsvir olunurmu? Əgər olunursa, kimin tarixi? Tarixi kontekstin dəqiq və yetərli təqdimini necə müəyyənləşdiririk?

İştirakçıların təqdim etdiyi materiallar oxucu təhlilləri ilə birlikdə seminar, yaxud treninqlərdə aparıcının prosesə müdaxiləsi və qrup şəklində müzakirələr üçün mühüm material rolunu oynayacaq.

Modul 1: TARİX VƏ MÜXTƏLİFLİK

Məqsəd:

Cəmiyyət daxilində təcrid olunmanın tarixini və bunun cəmiyyətlərimizin inkişafına göstərdiyi təsiri müzakirə etmək üçün şərait yaradır. Keçmişə bir anlıq nəzər salınması hər bir iştirakçıya mediadakı işi çərçivəsində yeni daxiletmə modelini qurmaqda yardımçı olacaq.

Prinsip:

Mətbuatın müzakirələrə müəyyən forma verməyə və dəqiq, obyektiv informasiyanın köməyi ilə oxşar cəhətləri müəyyənləşdirməyə imkanı var.

Nəticə: Cəmiyyətimizin bütün təbəqələri tarix boyu bir çox qrupların yaşadığı gerçək və şüurlu təcridətmənin qarşısının alınmasında iştirak edəcək.

Cəmiyyət və ya dövlət daxilində davam edən münaqişələrdə medianın rolu onilliklər boyunca baş verən dəyişikliklərlə bağlı təkliflə irəli sürməkdən ibarət olub. İstər yeni mühacirlər, istərsə də uzun müddət ərzində millətin bir hissəsinə çevrilmiş etnik qruplarla bağlı müzakirələr zamanı jurnalistlər əhali tərkibindəki dəyişikliklərin, yaxud illərlə mövcud olan azlıq mədəniyyətlərinin dövlətin inkişafına bugünkü və gələcək təsiri haqqında anlayış yaratmaqda mühüm rol oynayır.

Hər dövətdə əsas axından təcrid olunan bir və ya bir neçə qrup mövcuddur. Keçmiş Britaniya müstəmləkələri sayılan Afrika və Qərrib adalarından, yaxud Cənubi Asiyadan Böyük Britaniyaya gələn mühacirlər onilliklər boyunca təcrid edilmələrindən, stereotipləşdiril-

mədən və ağdərillilərin onlara nifrətindən şikayətləniblər. Avropa dövlətlərinin keçmiş müstəmləkələrinin əksəriyyətində vətəndaşların eyni dili paylaşdıqları ölkəyə köçməsi onlara qarşı neqativ münasibət yaradıb. Keçmiş müstəmləkələrdən olan mühacirlər anlayıblar ki, eyni dili paylaşmaq onlara qarşı qonaqpərvər münasibət yaratmır.

Avropanın bir çox ölkələrində mühacirlərin mövcudluğu yanlış təsəvvür və güvənsizliyə səbəb olur ki, bu da ciddi münaqişə yaranması ilə nəticələnir. Bu arada digər dövlətlərdə fərqli mədəniyyətlər heç bir dəyişikliyə uğramadan yüz illər boyu mövcud olublar.

Müxbirlər də əhalinin qalan hissəsi kimi çox vaxt ictimai anlayış və dözümlülüüyü artıran tarixi perspektivlərdən yararlanma bilmir, buna görə də müşkül vəziyyətə düşürlər. Jurnalistlər xəbərləri təqdim edərkən həqiqi tarixi perspektivləri işıqlandıra bilmədiklərinə görə münaqişələri qızışdırmaqda, nifrəti artırmaqda və cəmiyyətlərdəki fikir ayrılıqlarını dərinləşdirməkdə ittiham olunublar.

İctimaiyyətin təcrid olunma tarixi boyunca bütün dünya ölkələri itkilərlə üzleşib. Elə bir dövlət yoxdur ki, bizi qonşularımızdan ayıran fərqlərə görə yaranan münaqişələr ona təsir göstərməsin.

Bu gün cəmiyyətimizin üzvlərinin əksəriyyəti tarixi təcrid olunma prosesinin başlanma səbəbini bilməyə bilər. Buna baxmayaraq, hamımız bu prosesin ictimai quruluşun ayrılmaz hissəsi olduğundan xəbərdarıq. Azlıq təşkil edənlər gözə görünmürlər. Təcrid olunanlar ümidlərinin boşa çıxdığını görüb gec-tez cəmiyyətə daxil edilmələrini istəyəcəklər.

Onların bu tələbləri isə daha böyük dözümsüzlüyə, yanlış fikirlərə, növbəti təcrid olunmaya və zorakı münaqişələrə səbəb olan reaksiya yarada bilər.

Tarixi təcrid olunmanın yaratdığı gərginliyi azaltmaqda ən əsas rollardan birini media oynayır. Media azad informasiya axınında bütün insanların iştirakına imkan və debatlar üçün təhlükəsiz şərait yaradır, mübahisələr qızısqıqda isə cəmiyyətin gündəlik həyatı ilə bağlı əsas məsələlərdə hər iki tərəfin işıqlandırılmasına imkan verir. Bu istiqamətdə atılacaq ilk addım səhiyyə və rifah, assosiativ iqtisadiyyat, təhsil və ailə həyatı kimi ictimai sahələrdə bütün qrupların gündəlik işıqlandırılmasıdır. Məhz gündəlik həyatla bağlı xəbərlərdə hər kəsdən istisnasız bəhs etmək jurnalistlərə tərəf tutmadan fərqli ictimai proses yaratmaq üçün nadir imkan verir.

Jurnalistlər cəmiyyət həyatının qeydçiləri olmalıdır. Onların əlində cəmiyyəti dolaşib topladıqları məlumatlardan həmin cəmiyyət üzvlərinin həyatları barədə yazı və ya süjet hazırlamaq imkanı var. Jurnalistlər heç bir tərəf tutmadan fərqli cəmiyyətlərdə ümumi fikrə yol açan müzakirələr üçün ictimai şərait yarada bilərlər. Misal: Qəzetdə çalışan jurnalist iri bir şəhərdə iqtisadi rəqabət haqqında məqalələr toplusu hazırlayır. Müxbir bu rəqabətdə iştirak edən müxtəlif etnik, irqi, yaxud dini qruplar, yaşlı insanlar və qadınlar arasında mənbə tapmaq üçün çox çalışır. İstifadə edəcəyi mənbələri diqqətlə araşdırdıqdan sonra jurnalist oxşar cəhətləri olan bir qrup yaratmağa nail olur. Belə ki, oxucular

əslində özlərindən tamamilə fərqli hesab etdikləri insanların onların təcrübələrini paylaşdıqlarını görmək imkanı əldə edirlər.

Aparıcı üçün Qeyd

* Qəzetlərdə bu cür işıqlandırılan digər məqalələrdən misallar gətirin, yaxud iştirakçıların seminardan öncə göndərdiyi misallardan yararlanın.

* İştirakçıları məqalələrin cəmiyyət üzvlərinin fikirlərini özündə daha çox ümumiləşdirməsi yolları barədə düşünməyə vadar edin. Müxtəliflik baxımından mövzunu genişləndirmək üçün müxbir hansı addımları atdı?

* İlk müzakirə bütöv qrupla aparılmalıdır. İştirakçıların cavabından sonra seminar rəhbəri müzakirəni daha da qızısqıdırmaq məqsədilə müəyyən qruplarla təcrübələrinə əsasən müxbirlərə bir misal ətrafında suallar verməyə başlamalıdır.

Müxbirlər tərəfindən veriləcək suallardan misallar:

* Hər hansı bir mövzu ilə bağlı müxtəlif etnik, dini, yaxud irqi qruplardan olan insanlarla birgə iş təcrübəniz olub? Təcrübənin ən çətin məqamı nə olub? Sizin mənbələriniz olan insanın, yaxud insanların reaksiyası necə olub?

* Aldığınız informasiyanı yazıda istifadə edə bilmisinizmi? Süjet məhz etnik və ya irqi qrupa aid idimi? İrqi və ya etnik yanaşmalara iqtisadi reallıqla

rı da əlavə etsəydiniz, süjet daha effektiv olmazdı ki?

Daha sonra aparıcı iştirakçıların 3-4 nəfərdən ibarət kiçik qruplarda müzakirə edəcəkləri ikinci misalı təqdim etməlidir. Hər qrup süjetə ümumi cəhətlərin daxil edilməsini daha da təkmilləşdirmək üçün əhatə dairəsi üzrə plan hazırlamalıdır.

Seminarın aparıcısı hər qrupu bu modul üzrə aparılan müzakirədən müxtəlifliklə bağlı ən azı üç nəticə çıxarmağa vadar etməlidir. "Öyrənilən Dərs" sözləri yazılan plakat seminar otağının divarına yapışdırılır. Seminar rəhbəri tapşırığın məğzini jurnalistlərə

anlatmalı, daxiletmə prosesinin cəmiyyətin tarazlı, ətraflı və özündə ehtiva edən elementləri ilə birgə görünüşünün media istehlakçılarına təqdimatı üçün imkan yaratdığını bildirməlidir. Anlatmalıdır ki, bu, tarixi yazan şəxslər kimi jurnalistlərə yardımçı olur.

Qeydlər əsasında hər iştirakçı məlumat verməlidir ki, öz yazılarına yeni tarixi kontekst əlavə etmək məqsədilə hansı addımları atmağı düşünür. Hər iştirakçının növbəti addımı fərdi xarakter daşmalıdır. Seminarın aparıcısı hər iştirakçını yararlanı biləcəyi təfərrüatlarla təmin etməlidir. Vəsaitin sonunda atılacaq addımlar barədə məlumat əldə edə bilərsiniz.

Məqsəd

Müxtəlifliyi əks etdirən xəbərə anlayış vermək.

Prinsip

Müxtəliflik və cəmiyyətdəki azlıq üzvlərinin səsləri bütövlükdə cəmiyyəti zənginləşdirir və canlandırır.

Hər kəsin danışmağa mövzusu var, lakin hər mövzu xəbər deyil! Nəyin xəbər olduğunu müəyyən etmək üçün biz "xəbər nədir?" sualından başlamalıyıq.

Seminar rəhbəri soruşmalıdır: Siz xəbərə necə anlayış verirsiniz?

Seminar rəhbəri üçün qeyd

* Hər bir iştirakçıdan xahiş edilməlidir ki, xəbər nə demək olduğunu tapşırıq üçün verilmiş kağızda yazılı şəkildə müəyyən etsin. Hamı öz anlayışını yazdıqdan sonra iştirakçıların hər biri öz cavabını oxumalıdır, bu zaman seminar başçısı onları qeydlər etməlidir.

* Anlayışları iri kağız vərəqlərdə qeyd etmək olar, sonra onlar otaq boyunca asılır ki, iştirakçılar bu tapşırığı bitirdikdən sonra anlayışlar aydın görünə bilsin.

* Anlayışlara iştirakçıların adlarını əlavə etmək lazım deyil.

Bu tapşırıqdan görüldüyü kimi, bizim çoxumuz "xəbər nədir?" anlayışı üzərində dərinlən düşünməli oluruq. Nə üçün? Çünki anlayışın verilməsində çoxlu məqamlar var. Oxuculara və tamaşaçılara çatdırılmalı olan müəyyən hadisələrin xəbər təşkil edib-etmədiyini müəyyən edərkən hər birimiz öz tarixi baxışlarımızı bu məsələyə cəlb edirik.

Jurnalistikanın əsas məhsulu olan bu anlayışlar, ən ümumi şəkildə götürsək:

* müxbirlərin və redaktorların oxucular üçün aktual hesab etdikləri cari hadisələr barədə icti-

maiyyətə məlumat verir.

* cəmiyyətdəki çoxlu mənbələrdən rəsmi informasiyanın çatdırılmasını təmin edir.

* Oxuculara çatdırılmalı olan, müxbirlərin və redaktorların mühüm hesab etdikləri məlumatları işıqlandırır.

Seminar rəhbəri üçün qeyd

* İştirakçılardan soruşun: "öncə müəyyən etdiyimiz xəbər anlayışına indi daxil edilməli olan bəzi yeni elementlər hansılardır ki, həmin elementlər müxtəliflik üçün mühüm sayılır və işıqlandırdığımız xəbərə daxil edilir? "

Hər birimiz şəxsi həyat təcrübəmizə əsaslanaraq xəbərə anlayış veririk. Həyatında əlil insanlarla ünsiyyət təcrübəsi olmayan hər hansı şəxslə müqayisədə əlil uşağı böyüdən jurnalist bununla bağlı hadisələrə xəbər kimi işıqlandırılmağa daha çox layiq olan məsələlər kimi baxacaqdır.

Seminar rəhbəri soruşmalıdır: şəxsi təcrübələrimiz xəbərə verdiyimiz anlayışa necə təsir göstərir? Şəxsi təcrübələrə, milliyyətə, yaşa, irqə, dini mənsubiyyətə və cinsə əsaslanan xəbər anlayışına hansı yeni elementlər əlavə oluna bilər? Bu müzakirə geniş tərkibli qrupda aparıla bilər və ya siz qrupu daha kiçik qruplara bölə bilərsiniz. Hər bir qrup qeydlər etmək və müzakirənin sonunda bütün qrup qarşısında cavab barədə məlumat vermək üçün bir nəfəri təyin etməlidir.

Cəmiyyətə informasiyanı necə çatdırmağımızın tərkib elementinə çevrilən müxtəlifliyin mövcud olduğu cəmiyyətdə xəbərə anlayış

vermək barədə müzakirəyə iştirakçıları cəlb etmək üçün aşağıdakı fikirlərdən istifadə oluna bilər. Xəbər:

* sadəcə ənənəvi olaraq işıqlandırılan şəxsləri və ya məşhur iş adamlarını işıqlandırmaq deyil. İnsanların məşğulluğuna kömək edən, iqtisadiyyata xeyir verən, iş sahəsinə yeniliklər gətirən kiçik iş adamları və qadınlar haqqında məsələlər xəbər kimi çatdırıla bilən əhvalatlara nümunə ola bilər.

* şəxsi xarakterli olmalıdır ki, insanlar onu özəri ilə əlaqələndirə bilsinlər.

* cəmiyyətlərimizi, cəmiyyət üzvlərinin hüquqlarını, vəzifələrini və bacarıqlarını başa düşmək vasitəsidir.

* aktual məlumatdır.

Seminar rəhbəri soruşmalıdır: Ötən axşam iştirakçılar ailələri ilə nəyi müzakirə ediblər, dünən kofe içərkən, yaxud səhər yeməyi və ya nahar yeyərkən nə barədə danışdılar? Jurnalist kimi vəzifələrini yerinə yetirərkən deyil, cəmiyyətin üzvü kimi adi fəaliyyətləri ilə məşğul olarkən onlara hansı məsələlər mühüm təsir bağışlayıb?

İştirakçılardan soruşun ki, onlar axırıncı fikrin ("Xəbər aktual məlumatdır") nəyi ifadə etdiyi barədə nə düşünürlər və həmin fikir müxtəlif və daim dəyişən dünyada, dini, milli və ictimai mühitdə jurnalistikanın rolu barədə onların anşayışlarına nə dərəcədə uyğun gəlir? Xəbərə verilən bu son anlayışa hansı dəyərlər səciyyəvidir?

Seminar rəhbəri üçün qeyd

Arqumentlər gətirilməsini, suallar verilməsini, fikirlərə etiraz bildirilməsini həvəsləndirin. Rəhbər müzakirə əsasında deyilmiş fikir

lərə redaktə etməyə və düzgün formaya salmağa başlamalıdır. Cəmiyyətə informasiyanı necə çatdırmağımızın tərkib elementinə çevrilən müxtəlifliyin mövcud olduğu cəmiyyətdə müxtəlifliyə anlayış vermək barədə müzakirəyə iştirakçıları cəlb etmək üçün aşağıdakı fikirlərdən istifadə oluna bilər:

* Vətəndaş azadlıqlardan tək cəmiyyətin bir hissəsi deyil, bütün insanlar istifadə edə bilməlidir.

* Ədalət mühakiməsi hamı üçündür.

Seminar rəhbəri soruşmalıdır: Sizin cəmiyyətinizdə bu dəyərlər özünü necə göstərir? Bu dəyərləri hamı bölüşdürürmü? Müəyyən qruplar bundan xaric edilibmi və bu xaric edilmə müvafiq ərazidə xəbərləri yayan kütləvi informasiya vasitələrini oxumaq, dinləmək və ya seyr etməkdən məhrum olmanı ifadə edirmi?

Seminar rəhbəri üçün qeyd

Seminar rəhbəri iştirakçıları aktuallıq barədə sonrakı müzakirəyə cəlb etməlidir. Xəbər kimin üçün aktualdır? Oxucu qadıncırsa, yaşı 65 yuxarı olan qadıncırsa, və ya konkret etnik köklərə malik qadıncırsa, aktuallıq məsələsi fərqli olacaqdır? Problem barədə canlı diskussiyanı və aktuallığa anlayış verilməsini həvəsləndirin ki, aktuallığın yönəlmiş olduğu oxucuya veriləcək anlayışa daha çox müxtəliflik elementləri əlavə olunsun.

Seminar rəhbəri xəbərin nə demək olduğu barədə müzakirəni yekunlaşdırarkən aşağıdakı məqamları qeyd etməlidir:

* Xəbərə verilən anlayışlar xəbərin insanların həyatı üçün aktual olduğunu əks etdirməlidir.

* Aktuallığa anlayış vermək çətindir, çünki medianın təqdim etdiyi informasiyadan istifadə

edən və aktuallıq barədə çoxsaylı fərqli anlayışları olan bir çox insan kateqoriyaları vardır.

İştirakçılara verilmək üçün suallar: Geniş oxucu kütləsi üçün aktual olan informasiyanın axtarılması liderlərə və status-kvonu təmsil edən şəxslərə aid informasiyaya əsaslanan xəbərin çatdırılmasına nisbətən daha məqsəduyğundurmu? İnformasiyanın təqdim edilməsində status-kvonu və ya keçmiş qaydanı saxlamaqdan daha çox, aktuallığa diqqət yetirən qəzet və jurnalist üçün risklər (əgər varsa) nədə ibarətdir?

İştirakçılara verilmək üçün suallar: Aktuallıq diqqət mərkəzindədirsə, sizin üçün aktual olan şeyin mənim üçün aktual olmadığını necə müəyyən etməli? Biz aktuallıq barədə hər iki nöqteyi-nəzərin məqalələrimizdə əks olunmasına necə nail ola bilərik?

Xəbər barədə daha çox anlayışlar:

* elə hadisələri (böyük və kiçik) nəzərdə tutur ki, onlar necə yaşadığımız, harada yaşadığımız barədə bizə məlumat verir, zəmanəmizi bizə izah edir və bəşər tarixini biliklərlə, dözümlülükə davam etdirməyimizə və araşdırma aparmağımıza kömək edir.

* elə informasiyanı nəzərdə tutur ki, fərd, qrup və ya cəmiyyət tərəfindən önəmli sayılır.

* şəxsə aidiyyəti olan hər şeyi nəzərdə tutur. Məgər bu doğru deyilmi ki, nəşə sizə təsir göstərsə, deməli, o sizin üçün xəbərdir? Bu, elə bir şeydir ki, sizə istər emosional, istər maliyyə, istərsə də fiziki baxımdan təsir göstərməsindən asılı olmayaraq siz onun barəsində məlumat almaq istəyirsiniz. Bu xəbərin faktiki qəzet məqaləsinə çevrilib-çevrilməməsi hər gün və hər bir qəzet tərəfindən müəyyən edilən prioritetlərə əsaslanır.

* Nəyin xəbər olduğunu müəyyən edərkən siz qəzet nəşri prosesinə hər kəsin fərdi əqidələrini cəlb etmiş olursunuz. Siz bu yolla getməyə başladığınızda, yolun sonunda xəbər barəsində daha çox haçalanan yanaşmaya gəlib çıxırsınız. Hər kəsin öz gündəlik məsələləri və xəbər barədə anlayışı olur.

* Hansı məlumatın xəbər olması məsələsinə daha geniş və əhatəli baxış tələb olunur.

İştirakçılar üçün sual: Öz işiniz və qəzetiniz, radio və ya televiziya təşkilatınız çərçivəsində hansı məlumatın xəbər olması məsələsinə daha geniş və əhatəli nöqteyi-nəzərdən necə anlayış verərdiniz?

Müzakirəni inkişaf etdirmək üçün seminar rəhbəri aşağıdakıları soruşa bilər:

* İşçi heyətindəki müxtəlifliyin: yaş, cins, etnik qruplar, dini əqidələr, seksual oriyentasiyaların xəbərə təsiri barəsində nə deyə bilərsiniz? Xəbər qəzetlərdə işləyən insanlar tərəfindən müəyyən olunduğuna görə, əgər işçi heyəti müxtəlifdirsə, xəbərə anlayış verilməsi də müxtəlif cür olacaqdır.

* İnsanlar nə haqqında danışırlar? Xəbər, yəqin ki, haqqında insanların danışdığı məlumatdır, buna görə də, qəzetin tərkibindəki işçi heyəti insanların nə barədə danışdığını aşkara çıxarmağı bacarmalıdırlar. Biz xəbərləri qonşularımızdan, qəhvəxanadan, yeməcxanadan əldə etməli və haqqında ictimaiyyətin söhbət etdiyi, lakin xəbər səhifələrimizdə verə bilmədiyimiz daha çox məsələlərin müəyyən edilməsinə kömək etməliyik.

Seminar rəhbəri tərəfindən nəzərə alınmalı məsələlər

Nəyin xəbər olduğu barədə müzakirədən gördüyümüz kimi, hər bir jurnalist bu məsələyə müxtəlif bucaqdan yanaşır. Hər bir iştirakçı hansı məlumatın xəbər olduğuna müxtəlif cür anlayış verəcəkdir və bu tapşırıq ərzində meydana çıxan məsələlərə və suallara hər birimiz müxtəlif cavablar verəcəyik.

Hər birimiz nəzərdən keçirməliyik ki, xəbərə verdiyimiz anlayış bizim qəzet, radio və ya televiziya təşkilatımız tərəfindən xəbərə verilən anlayışa uyğun gəlirmi? Əgər anlayışlar eyni deyilsə, bu boşluğu aradan qaldırmaq üçün gündəlik fəaliyyətimizdə nə etməliyik? Burada kompromiss nədən ibarətdir? Müxtəliflik məsələsini necə işıqlandıra bilərik və necə edə bilərik ki, üzərində çalışdığımız hər bir hadisədə o, nəzərə alınsın? Biz əhatəlilik və müxtəliflik məsələsini bir fərd olaraq necə ifadə edə bilərik və təşkilatımız çərçivəsində xəbər mədəiyyətini dəyişdirməyə necə başlaya bilərik? Bəs cəmiyyətimiz daxildində?

Həyatımızda adi məqamlar vardır ki, müxtəlifliyin işıqlandırılması onları əhatə etmək üçün nəzərdə tutulub. Bunun edilməsi anlaşılmaya və dözümlülüyə səbəb olur və mübahisə etmək, razılaşmamaq və hətta fikir ayrılığı üçün (fərdlər, qruplar və icmalar arasındakı müxtəlifliyə hörmət dəyərləri vurğulanmaqla) imkanların olduğu vahid cəmiyyəti formalaşdırır.

Əgər insanlar mediada özlərini görmürləse, yaşadıkları cəmiyyətin bir hissəsi kimi də özlərini görə bilməyəcəklər. Jurnalistlər bütün cəmiyyəti işıqlandırmalıdırlarsa, bu zaman cəmiyyətin bütün üzvlərinin əhatə olunacağını təmin etmək üçün üsullar tapmalıdırlar.

Məsələ, son dövrlərin tarixi göstərir ki, hökumətin siyasəti barədə fərqli səslərin eşidilməsinə imkan verilmədən həmin siyasəti barədə məlumat verilməsi bir çox xalqlarda faşizm, separatizm və etnik nifrətə zəmin yaradır.

Seminar rəhbəri soruşmalıdır: Sizin fikrinizcə, müxtəlifliyin hansı mühüm məsələləri xəbərləri təqdim edən media tərəfindən əhatə olunmur?

Seminar rəhbəri bütün cavabları iri kağız vərəqlərdə yazmalı və bütün iştirakçıların görə biləcəyi yerdə asmalıdır.

Seminar rəhbəri üçün qeyd

Gözələmək olar ki, cavablar bölgədəki etnik münaqişələrin tarixi, etnik münaqişə və ya irqi ayrı-seçkilik siyasətləri, milli, irqi və dini dözümsüzlük siyasətləri kimi mövzuları əhatə edəcəkdir.

Seminar rəhbəri qrupdan xahiş edə bilər ki, zəif icmaları işıqlandırmaq vasitəsilə onların gücləndirilməsinə medianın necə kömək etdiyi barədə son dövrlərə aid nümunələr göstərsinlər. Bunlar yerli və ya Ruandaya, Yaxın Şərqi, Avropaya və sairəyə aid nümunələr ola bilər. Bundan əlavə, seminar rəhbəri son nəticədə münaqişə və hərbi əməliyyatlara şərait yaradan məlumatlara aid konkret nümunələri araşdırmalıdır. Seminar rəhbəri həmçinin qeyd etməlidir ki, münaqişələrin tarixlə əlaqədar olması elə bir zəmin yaradır ki, onun öhdəsindən gəlmək çətin olur, çünki medianın istifadə etdiyi yeganə vasitələr münaqişə, onun tarixi, habelə münaqişəyə və barışıq söylərinə aid siyasətlər barədə məqalələrin verilməsidir.

Birincisi, biz qarşıdurma və münaqişələrdən geri çəkilməli və gündəlik həyata nəzər salmalıyıq. Seminar rəhbəri bu qaydanı yadda saxlamalı və iştirakçılara xatırlatmalıdır ki, müxtəlifliyin güclü işıqlandırılması gündəlik

həyatın işıqlandırılmasından başlayır. Biz bütün insanları başlıca üsul vasitəsilə müntəzəm, gündəlik işıqlandırmaya daxil etmək üçün yollar axtarıq. Məsələn, insanlar etnik azlıq qruplarına mənsub olan şəxslərin adlarını (qadınların adlarını, müxtəlif irqi və ya dini qruplardan olan şəxslərin adlarını) oxumağa başlayırlarsa, həmin şəxslərin milli dialoq və debatların tərkib hissəsi olduqlarını düşünməyə başlayırlar.

Jurnalistlər müxtəlif qruplardan olan mənbələrdən istifadəni genişləndirməlidirlər. Oxucular və dinləyicilər başa düşsələr ki, xəbərləri təqdim edən media cəmiyyətin bütün təbəqələrinin baxış və təcrübələrinin əhatə edilməsində maraqlıdır, həmin mediaya inam artır.

Avropada, Afrikada, Asiyada və ya Amekada olmasından asılı olmayaraq, bir çox qəzetlər və yayım təşkilatları ilk növbədə hökumətin qəbul etdiyi qərarları və həmin qərarların necə həyata keçiriləcəyini işıqlandırmaq aləti kimi istifadə edilib. Əhatəliliyə, müxtəlifliyə əsaslanan jurnalistikada hökumətin siyasətinin və əməlinin cəmiyyətin müxtəlif üzvlərinə necə təsir göstərməsi barədə söylənilən fikirlər hökumətin bəyanatlarını arxa plana keçirir. Jurnalist cəmiyyətdən gələn və hökumətin hərəkəti və ya hərəkətsizliyi barədə fikir söyləyən səslərin eşidilməsinə imkan vermək üçün işləyir.

Cəmiyyətin daxilindən gələn bu səslər eşidildikdə, biz daha çox əhalini müzakirələrə qatmaq imkanlarımızı genişləndirmiş oluruq; media müzakirə meydanına çevrilir və bu, zaman keçdikcə cəmiyyətə imkan verəcəkdir ki, bütün üzvlərinin maraqlarını nəzərə almaqla öz problemlərini həll etsin.

Seminar rəhbəri üçün qeyd

Aydın olmalıdır ki, baş verən dəyişiklik kütləvi surətdə təksil olunan dəyişiklik demək deyil. Jurnalistika xaç yürüşü deyil. Media sadəcə müxtəlif səslərin eşidilə biləcəyi yeri təqdim edir.

Başlanğıcda seminar rəhbəri iştirakçılardan xahiş etməlidir ki, gündəlik həyata təsir göstərən məsələlərin siyahısını təqdim etsinlər. Müzakirələrin yaranmasına kömək etmək üçün nümunələr:

- * Sağlamlıq
- * Təhsil
- * Şəxsi maliyyə vəsaitləri
- * Uşaqlar və onların inkişafı
- * Din və ya əqidə

Seminar rəhbəri bu kateqoriyaların hər hansı biri barədə xəbərləri əks etdirən məqalə nümunələrinə malik olmalıdır ki, onları iştirakçılaravərə bilsin. Təhlilin bazası kimi belə məqalələrdən istifadə edərək müzakirə edin ki, necə etmək olar ki, məqalələr cəmiyyətin daha çox elementlərini (yaş, etnik qrup, əlillik, cins) əhatə etsin.

Nümunə: doğumqabağı tibbi qulluq barədə məqalə. Azlıqlardan və ya etnik qruplardan olan hər hansı həkim varmı? Eyni vaxtda həm həkim və pasiyent olan qadınlar varmı? Doğumqabağı tibbi qulluq məsələsi müzakirə olunarkən nəzərə alınmalı olan hər hansı dini məsələlər varmı? Bu mövzuya aid məqalədə əhatəlilik məqsədləri üçün kimlərdən istifadə etmək olar? Bu müxtəlif mənbələri necə müəyyən edəcəksiniz?

Seminar rəhbəri üçün qeyd

Seminar məşğələsinin başlanmasından əvvəl hər bir iştirakçının təqdim etdiyi və ya özünün hazırladığınız demoqrafik məlumatları iştirakçılarla müzakirə etməyə başlayın və müzakirələrin bazası kimi konkret cəmiyyət daxilində müxtəliflik məsələsindən istifadə edin.

Müzakirəyə şərait yaratmaq üçün nəzərdən keçirilməli olan hipotetik suallar

- Sual 1

* Sizin cəmiyyətdə əhalinin 30%-ini 25 yaşdan 40 yaşadək qadınlar təşkil edirsə, bu faktın işıqlandırmaya nə kimi təsiri ola bilər?

Müzakirəyə şərait yaratmaq üçün bəzi ideyalar. Elə qadınlar var ki, doğum yaşındadırlar. Onlar səhiyyə və təhsil məsələlərinə, eləcə də tərbiyə strategiyası barədə məlumatlara maraq göstərəcəklər. Onlar səhiyyə, təhsil və sosial təminat məsələlərinə aid hökumət siyasətlərinin inkişafına maraq göstərəcək və həmin siyasətlərin onların gündəlik həyatına necə təsir göstərəcəyini bilmək istəyəcəklər.

Seminar rəhbəri sual verir: Onlar üçün maraqlı ola biləcək hər hansı başqa məsələlər varmı? Qeyd edin ki, əhalinin bu təqəbəsi doğum yaşını keçdikdə onların maraqları dəyişəcəkdir. Onlar doğum yaşını keçdikdə nəyə maraq göstərə bilərlər? Seminar rəhbəri təklif etməlidir ki, iştirakçılar aşağıdakı sətirlərin müzairəsi zamanı meyarlar qismində öz həyatlarından istifadə etsinlər.

Sizin qəzətdə, radio və ya televiziya da bu mövzu işıqlandırılırmı? O, tez-tez işıqlandırılırmı və bu işıqlandırılmanın keyfiyyətini necə qiymətləndirərdiniz? Siz xəbərlər barədə məlumatlarınıza bu konkret qrupun informasiyaya olan tələbatlarına cavab verən məlumat əlavə etmək üçün nə edərdiniz? Siz bu qrupun informasiyaya olan tələbatlarını nəzərdən keçirərkən kişilər üçün maraqlı olan məlumatları da təqdim edərdinizmi?

Nəzərə alın ki, konkret qrupların maraq dairəsinin müəyyən edilməsi heç də o demək deyil ki, digər qruplar oradan xaric edilməlidir.

Sonuncu mülahizə barədə seminar iştirakçılarının rəylərini soruşun. Konkret qrupun işıqlandırılmasından həmin qrupdan olmayan digər şəxslər necə faydalana bilərlər? İştirakçılardan hər hansı biri bu fikri təsdiq edə bilən məqalə üçün ideya və ya konsepsiyalara malik-

dirmi? İştirakçılardan xahiş edin ki, konsepsiyasını nümayiş etdirmək üçün konkret nümunələr təqdim etsinlər.

Müzakirəyə şərait yaratmaq üçün nəzərdən keçirilməli olan hipotetik suallar

- Sual 2

* Sizin cəmiyyətdə əhalinin 20%-inin yaşı 65-dən yuxarıdırsa, bu faktın işıqlandırmaya nə kimi təsiri ola bilər?

Müzakirəyə şərait yaratmaq üçün bəzi ideyalar. Səyahət və asudə vaxtın keçirilməsi; şəxsi malyə vəsaitləri (çox da uzun sürməyən işdən sonra əlavə gəlir əldə etmək); pensiyaya çıxmağın planlaşdırılması; sağlamlıq məsələləri. Bu əhali qrupunun maraqlarını işıqlandırmğa çalışarkən bu qrup barədə daha hansı məlumatlar sizə faydalı ola bilər? Onlar səyahət edərlərmi? Səyahət məqsədilə ölkənin konkret əraziləri diqqət mərkəzində olur, yoxsa qonşu ölkələr? Səyahət bu kateqoriyaya aid insanların etnik mənşəyindən asılıdırımı? O, bu kateqoriyaya aid insanların iqtisadi vəziyyətindən asılıdırımı?

Yuxarıdakı qaydada, sonuncu mülahizə barədə seminar iştirakçılarının rəylərini soruşun. Konkret qrupun işıqlandırılmasından digər qrupların üzvləri necə faydalana bilərlər? İştirakçılardan hər hansı biri bu fikri təsdiq edə bilən məqalə üçün ideya və ya konsepsiyalara malikdirmi? Konsepsiyasını nümayiş etdirmək üçün konkret nümunələr hazırlamaqdan ötrü iştirakçılarla birlikdə çalışın.

Müzakirəyə şərait yaratmaq üçün nəzərdən keçirilməli olan hipotetik suallar

- Sual 3

* Demografik rəqəmlər ərazidəki əhalinin 30%-inin 25 yaşdan aşağı olduğunu göstərsə, bu statistikanın işıqlandırmaya nə kimi təsiri ola bilər?

Müzakirəyə şərait yaratmaq üçün bəzi ideyalar. İncəsənət (xüsusilə musiqi); şəxsi maliyyə vəsaitləri; sağlamlıq və rifah. Qəzetin bilməli olduğu və ya genişləndirməyi nəzərdə tutmalı olduğu işıqlandırma məsələlərini müəyyən etmək üçün bu qrupun maraqları barədə hansı digər məlumatlar zəruri ola bilər? İdman və asudə vaxtın keçirilməsi? Qarşılıqlı münasibətlərin qurulması? Sizin qəzet bu mövzuları işıqlandırır mı?

Yuxarıda qeyd edilən qaydada konkret qrupun işıqlandırılmasından bütün qrupların faydalanmasına aid məsələlərin üzərində çalışın.

Seminar rəhbəri iştirakçıların seçdiyi qəzet və yayım nümunələrinin icmallarından, mözunu həmin nümunələr üzərində ətraflı izah etmək üçün, istifadə etməlidir. Seminarın keçirildiyi ölkəki və ya bölgəki milliyyət, yaş və cins məsələlərinə aid olduqca konkret suallar verilə bilər.

Praktiki məşğələ

İştirakçılar dörd nəfərlik qruplara bölünür. Hər bir iştirakçı digər iştirakçının qəzet, radio və ya televiziyanın istehsal etdiyi xəbər məhsullarını götürür və nəzərdən keçirir ki, iştirakçılar arasında paylanmış demoqrafik məlumatlara əsaslanan əsas komponentlərin həmin məhsulda təmsil olunması barədə suallar versin. İştirakçılar bir-birinə auditoriyaları və xəbər məhsulları barədə suallar verdiklərinə görə, qeyri-formal demoqrafik profil deyilənlərin əsasında təmin olunur. Hər bir iştirakçı bütün qrupa məruzə etmək üçün müzakirə zamanı qeydlər aparmalıdır.

İştirakçılar aşağıdakıları axtarırlar:

* Demoqrafik profilli maraqlı əhvalat.

* Cəmiyyətin bütün təbəqələrini qəzetin əhatə edib-etmədiyini müəyyənləşdirməyə kömək edə bilən hansı informasiya naməlumudur?

Araşdırmanın nəticələri və kiçik qruplar daxilində müzakirələr məşğələnin bütün iştirakçılarının diqqətinə təqdim olunur. Müxtəlifliyin daha geniş işıqlandırılması üçün təkmilləşdirilmə tələb edən məsələlərlə bağlı sonrakı nümunənin müzakirəsinə diqqət yetirmək lazımdır.

Lüğətdən istifadə

Sözlərdən düzgün istifadə edib-etmədiyimizi yoxlamaq üçün atılmalı olan birinci addım sadədir: lüğətdən istifadə etməli. Kitab elə bir mənbədir ki, cəmiyyətimizə təfsilatları dəqiq və düzgün çatdırmaq yolları üzərində düşüncə gündəlik işimizdə ondan istifadə edə bilərik.

Lüğət həm də səhvlərdən yaxa qurtarmaq üçün sözlərə nəzarəti yaxşılaşdırmaqda jurnalistlərin istifadə edə biləcəyi vasitədir, belə ki, biz ölkəmiz, cəmiyyətimiz və orada yaşayan insanlar və özümüz barəsində təsəvvür yaradırıq.

Zaman dəyişir. Anlayışlar dəyişir. Lüğət bu faktı bizə xatırlada bilər, istifadə etdiyimiz sözlərin mənşəyini yadımıza sala bilər və yazdığımız məqalələr üçün düzgün sözlər seçməkdə bizə kömək edə bilər.

Sözlərin mənasının dəyişməsinə aid nümunə Getto: 1960-cı illərdə lüğətdəki anlayışlarda getto qanunla məcburi qaydada şəhərin müəyyən məhdud zonasında yaşamalı olan və Avropada poqromlar adlandırılan insanlar qrupunun yaşadığı yer kimi təsvir edilirdi. Hal-hazırda onun ikinci anlayışı əlavə olunub. Həmin anlayış sosial, iqtisadi və ya hüquqi təzyiqlər ucbatından azlıq qrupu üzvlərinin yaşadığı şəhərin məhəlləsini və ya hissəsini təsvir etmək üçün bu sözdən istifadə etməyə imkan verir. Bu ikinci anlayışa daxil edilən əsas faktlar getto yaratmaq üçün hökumət tədbirini nəzərdə tutan əvvəlki anlayışı dəyişib.

Müxbirlər və redaktorlar bu sözdən istifadə etməzdən bilməlidirlər ki:

1) sözügedən ərazidə yalnız azlıq qrupu yaşayır; və

2) onlar orada sosial, iqtisadi və ya hüquqi təzyiqlər ucbatından yaşayırlar.

Həqiqətən, dünyadakı şəhərlərdə elə yerlər var ki, onları getto adlandırmaq olar, lakin jurnalistlər çox diqqətli olmalıdırlar ki, bu anlayışın tələb etdiyi bütün faktların mövcudluğuna riayət edilsin. Bir daha qeyd edək ki, bu söz orta dərəcəli mənzil standartlarına cavab verməyən hər hansı qəsəbənin ərazisi barəsində diqqətçəkən ifadə kimi istifadə edilə bilməz. Bundan başqa, əksər hallarda jurnalistlər konkret olmaq imkanından və məqalədəki hadisənin baş verdiyi ərazinin və ya rayonun adını çəkmək imkanından istifadə etməlidirlər.

Barrio: Bu söz də eyni fakta əsaslanan konkret mənaya malikdir. Lüğətə əsasən, barrio şəhərin və ya qəsəbənin ispan dilli məhəlləsi və ya rayondur. Lüğətdən bələdçi kimi istifadə edərək öyrənirik ki, "barrio"dan "getto"nun sinonimi kimi istifadə edə bilmərik. Bundan başqa, lüğətdə həmin məhəllə və rayonda iqtisadi, sosial və ya hüquqi təzyiqlər barədə heç nə deyilmir. Bu söz yalnız konkret ispan dilli rayonlara şamil olunur. Barrio getto deyil. O, yoxsul məhəllələri deyil. O, ispan dillilərin yaşadığı yerdir.

Seminar rəhbəri üçün qeyd

İştirakçılardan xahiş edin ki, öz dillərində olan və müzakirə oluna bilən sözlər desinlər. Seminar rəhbərinin müzakirə üçün ehtiyatda bir neçə sözü olmalıdır. Mümkün olan hallarda, mü-

zakirə etdiyiniz sözlərin dəqiq mənasını araşdırmaq üçün iştirakçıların lüğətdən istifadə etmələrinə imkan yaradın. Müəyyən məqamlarda bu tapşırıq yanlışlıqları çox əyani göstərə bilər. Sözlərin populyar mənaları dəqiq deyilsə və siz həmin sözlərdən yanlış istifadə edildiyini hesab edirsinizsə, iştirakçılardan soruşun ki, onların fikircə yanlış istifadə nə kimi təsirə malikdir və ya malik olub? Bu yanlış istifadənin təsirinə ən çox məruz qalan kimlərdir?

Konkret anlayışlar yarlıklara qarşı

Barrio və getto yanlış istifadə etdiyimiz və ya yanlış tətbiq etdiyimiz sözlərin sadəcə bir cüt nümunəsidir. Daha yaxşı təqdim edilən yazıda və ya məlumatda önəmli rol oynayan yerlər, şərait, iqtisadiyyat çox zaman dildəki sözlərdən yanlış istifadə ucbatından dolaylılığa səbəb olan yarlıklardan və stereotiplərdən istifadə edilmədən daha dəqiq təsvir edilmiş olur.

Jurnalistlər bilməlidirlər ki, məqalələrimiz üçün müsahibə aldığımız insanların çoxu lüğətə müraciət etmir və anlayışları dəqiqləşdirmirlər. Ola bilsin ki, onlar belə bir faktın fərqi varmırlar ki, nailiyyət və ya gəlir məsələlərində milli mənsubiyyət fərqləndirici əlamət deyil. Yaxud etnik qruplar yoxsul, cinayətkar, az savadlı və ya savadsız, mühacir və ya seçki hüquqları olmayan sözlərinin sinonimi deyil.

Oxucuları və mənbələri maarifləndirin
Görəsən yaşlı çox olan vətəndaşlar barədə nə qədər jurnalist məqalələr ya-

zab və onları "ahıl" adlandırıb, lakin müsahibə aldıqları insanların yaşlarını soruşmayıb? Bir daha sözlərin mənasına diqqət yetirin. "Ahıl" və "yaşlı" sözləri yaşı 65-dən yuxarı olan insanlara şamil olunur.

Xəbərlər xidmətinin məqaləsində kişinin "şikəst" adlandırılması və onun konkret şikəstliyinin nədən ibarət olduğunu təsvir edilməməsi barədə nə düşünürsünüz? Yenə də sözün mənasına nəzər salaq. Onun anlayışı çox konkretdir və əlil hesab edilən insanların yalnız kiçik faizinə şamil olunur. Müxtəlifliklərinə görə insanlara fərq qoymaq olarmı? Xeyr, bunlar jurnalistləri bölərək bizim xidmət göstərdiyimiz insanlardan ayıran fərqlərdir. Onlar cəmiyyətimizi qütbləşdirən fərqlərdir.

21-ci əsrə daxil olarkən biz qütbləşmənin davam etməyəcəyinə və genişlənməyəcəyinə görə böyük məsuliyyət daşımaqda davam edirik, sadəcə ona görə ki, lüğətdə bir neçə sözə baxmaq üçün həddən artıq məşğul, həddən artıq tənbel və həddən artıq laqeydik.

Sual: söhbət irqi və ya milli mənsubiyətdən getdikdə məsələni necə işıqlandırılmalı?

Cavab: söhbət irqi və ya milli mənsubiyətdən getdikdə jurnalistlər məqalə yazarkən ehtiyatlı olmalıdırlar. Jurnalistlər bu məsələləri öz həmkarları ilə söhbət etməklə ətraflı aydınlaşdırmalı, tarixi məlumatları yoxlamalı və məqalədə həmin məsələlərin şişirdilməməsini və məqaləyə etnik bucaqdan yanaşılmamasını təmin etməlidirlər.

Seminar rəhbəri üçün qeyd

* Öncə istifadə edilmiş nümunələrə ikinci dəfə nəzər salın. Məqalə necə yazılmalıdır ki, oxucunun sezə biləcəyi hər hansı neqativ tondan yaxa qurtarmaqla və ya etnik mənsubiyyət məsələsinin qabardılmasını dəyişdirməklə məqaləni düzgün bucaqdan işıqlandırmaq mümkün olsun?

* Əgər sizdə etnik mənsubiyyət məsələsini düzgün şəkildə çatdıran məqalələrin nümunələri varsa, bu nümunələrdən istifadə edərək irqi və ya milli mənsubiyyət elementinin düzgün olmayan tərzdə təqdim edildiyi məqalələrlə onlar arasındakı fərqlərə nəzər salın.

Modul 2: XƏBƏR NƏDİR?

Məqsəd:

Müxtəlifliyi əks etdirən xəbərin nə olduğunu dərk etmək.

Prinsip:

Müxtəliflik və azlıqların rəyləri cəmiyyətin bütövlükdə daha zəngin və rəngarəng işıqlandırılmasına yardımçı olur.

Hər kəsin öz hekayəsi var, lakin hər hekayə xəbər deyil! Xəbərin nə olduğunu müəyyən etmək üçün biz yuxarıda qoyulan sualın cavabını tapmalıyıq.

Seminarın aparıcısı soruşur: Xəbər deyəndə nə başa düşürsünüz?

Aparıcı üçün qeyd

* Hər iştirakçı xəbər haqqında düşündüklərini tapşırıq üçün nəzərdə tutulmuş vərəqə yazmalıdır. Tapşırıq yerinə yetirilən kimi iştirakçıların hər biri sualı şifahi şəkildə cavablandırılmalı, seminar rəhbəri isə özündə qeydlər aparmalıdır.

* Xəbərə verilən təriflər böyük vərəqlərdə yazılmalı, tapşırığın yerinə yetirilməsi başa çatana kimi bu vərəqlər iştirakçıların yaxşı görmələri üçün otağın divarlarına yapışdırılmalıdır. İştirakçıların adları vərəqlərdə qeyd olunmamalıdır.

Bu tapşırıqdan gördüyümüz kimi, çoxlarımız xəbərə tərif vermək üçün böyük cəhd göstərməliyik. Buna səbəb nədir? Səbəb məsələyə müxtəlif cür yanaşmadır. Bizim hər birimiz müəyyən hadisələrin oxucu və ya tamaşaçılara

çatdırılacaq xəbəri ehtiva edib-etmədiyini müəyyənləşdirmək üçün öz tarixi perspektivlərimizi irəli sürürük.

Jurnalistikanın istehsal etdiyi əsas məhsul: ən ümumi xarakter daşıyan təriflər:

* İctimaiyyəti hazırda baş verən, müxbir və redaktorların fikrincə oxucuları maraqlandıran hadisələr haqqında məlumatlandırır.

* İctimaiyyəti saysız mənbələrdən rəsmi informasiya ilə təmin edir.

* Müxbir və redaktorların oxucularımıza çatdırılacaq mühüm məlumat hesab etdiklərini işıqlandırır.

Aparıcı üçün qeyd

* İştirakçılara bu sualı verin: "Xəbərin tərifinə informasiyada müxtəliflik və ehtivanın əhəmiyyətini özündə cəmləşdirən hansı yeni elementlər daxil edilməlidir?"

Bizim hər birimiz xəbərə şəxsi həyat təcrübələrinə əsasən tərif veririk. Əlil uşaq böyüdən bir jurnalist bu tip xəbərləri belə təcrübə keçməyən şəxsdən fərqli olaraq daha əhəmiyyətli hesab edəcək. Yaşlı qohumunun qayğısına qalın şəxs isə bu mövzunu belə təcrübəsi olmayan kəslərdən fərqli olaraq daha vacib sayacaq.

Aparıcı soruşur: Şəxsi təcrübələrimiz xəbər anlayışımıza necə təsir göstərir? Şəxsi təcrübələrə, yaşa, irqə, cinsə, etnik və ya dini mənsubiyyətə əsaslanaraq xəbər anlayışına hansı elementləri əlavə etmək olardı? Müzakirə bö-

yük və ya daha kiçik qruplarda aparıla bilər. Hər qrupda qeydlər aparmaq və cavabları müzakirənin sonunda bütöv qrupa bildirmək bir nəfərə həvalə edilməlidir.

Aparıcı soruşmalıdır: Qrup bir gün əvvəl ailələri ilə müzakirə etdikləri məsələlər haqqında nə düşünür; onlar bir gün əvvəl çay süfrəsi başında və ya nahar zamanı nə haqqında danışdılar? Jurnalist kimi yox, cəmiyyətin adi bir üzvü kimi normal həyatlarını sürərkən onlara ən böyük təsir göstərən hadisələr hansı olub?

Müzakirələr, sorğular təşkil edin və təşviqədiçi mülahizələr irəli sürün. Seminarın rəhbəri müzakirə əsasında mülahizələri şifahi şəkildə redaktə edib onları daha da kəskinləşdirməyə başlamalıdır. Aşağıdakı mülahizələr iştirakçıları müxtəlifliyin informasiya çatdırma elementinə çevrildiyi fərqli cəmiyyətdə xəbər anlayışı ilə bağlı müzakirəyə cəlb etməyə yardımçı ola bilər:

* Xəbərlərdə yalnız medianın daim diqqət mərkəzində olan insanlar, yaxud ən tanınmış iş adamları işıqlandırılmamalıdır.

Xəbər imkanlarına misal kimi sakinləri işlə təmin etməyə kömək göstərən, iqtisadiyyatın inkişafına yardım edən, iş yerinə yeniliklər gətirən kiçik biznesmenləri və qadınları göstərmək olar.

* İnsanlar informasiyanı özlərinə yaxın hesab etmələri üçün xəbər şəxsi xarakter daşmalıdır.

* Xəbər cəmiyyətlərimizi, o cümlədən cəmiyyət üzvlərinin hüquq, öhdəlik və bacarıqlarını anlamaq vasitəsidir.

* Xəbərlər məsələlərin mahiyyətini açır.

Aparıcı üçün qeyd

Sonuncu mülahizə barədə və bu anlayışın daim

dəyişən dünya, region, dövlət, yaxud çalışdıqları cəmiyyətdə jurnalist kimi oynadıqları rola necə uyğun gəlməsi barədə iştirakçıların fikirlərini öyrənin. Xəbər haqqında sonuncu tərifdə hansı dəyərlər özünü büruzə verir?

Seminarın aparıcısı iştirakçıları aidiyyətliqlə bağlı müzakirəyə cəlb etməlidir.

Aparıcı soruşmalıdır: Kim üçün əhəmiyyətli? Bir xəbər adi qadın, yaşı 65-dən yuxarı olan qadın və ya etnik mənsubiyyəti olan qadın oxucu üçün eyni dərəcədə əhəmiyyətli sayırlarmı? Əhəmiyyət məsələsinin yönəldiyi oxucular arasındakı fərq artdıqca, əhəmiyyət anlayışını müəyyənləşdirmək cəhdi və imkanı ilə bağlı canlı müzakirə təşkil edin.

Seminar rəhbəri xəbər tərifləri ilə bağlı müzakirəyə istinad edərək aşağıdakı məqamları qeyd etməlidir:

* Xəbər anlayışları xəbər insanların həyatları ilə bağlı əhəmiyyətini özündə cəmləşdirməlidir.

* Əhəmiyyət anlayışına müxtəlif cür yanaşan fərqli insan tipləri mövcud olduğundan və bu insanlar medianın onlara təqdim etdiyi hər cür informasiyadan yararlandığından, əhəmiyyət anlayışını müəyyənləşdirmək çətinidir.

İştirakçılara veriləcək suallar: Geniş oxucu kütlələri üçün əhəmiyyət kəsb edən xəbər axtarışı məlumatın liderlərə və ya hazırkı vəziyyəti təmsil edən insanlara istinadən müəyyənləşdirilməsindən daha məqsəduyğun hesab olunur? Məlumat çatdırmada hazırkı və köhnə qaydaları dəstəkləməyən, əksinə əhəmiyyətə diqqət yetirən jurnalist və ya qəzetin üzvləşəcəyi risklər hansılardır?

İştirakçılara veriləcək suallar: Əgər əsas diqqət əhəmiyyətə verilsə, o zaman biz birinə aid olan məsələnin digərinə aid olmaması faktı ilə necə bacara bilərik? Hər iki əhəmiyyət perspektivini yazımızda necə əks etdirə bilərik?

Xəbərin özündə ehtiva etdiyi digər anlayışlar:

* Necə və harada yaşadığımız barədə məlumat verən, yaşadığımız dövrü şərh edən və bəşər tarixini bilik, dözümlülük, müstəqil tədqiqatla davam etdirməkdə bizə yardımçı olan böyük və kiçik hadisələr.

* Fərd, qrup və ya cəmiyyət tərəfindən əhəmiyyətli hesab olunan informasiya.

* Xəbərin nə olduğunu müəyyənləşdirərkən hər kəsin fərdi yanlış fikirləri məlumat toplama prosesinin tərkib hissəsinə çevrilir. Siz bu yola qədəm qoysanız, xəbərə əhəmiyyətsiz şəkildə yanaşacaqsınız. Hər kəsin öz gündəliyi və xəbər barədə öz təsəvvürləri var.

* Xəbər üçün lazımlı anlayışlara daha geniş və hərtərəfli nəzər.

İştirakçılara veriləcək sual: İşiniz, çalışdığınız qəzet, radio və ya televiziya şirkətində xəbərin daha geniş və hərtərəfli nəzərdən keçirilməsi dedikdə nə başa düşürsünüz?

Seminarın aparıcısı iştirakçıları sualı cavablandırmağa vadar etməlidir.

* Müzakirəni davam etdirmək üçün soruşun: Bəs yaş, cins, etnik qruplar,

dini mənsubiyyət, seksual orientasiyanın öz əksini tapdığı fərqli heyətin xəbərə təsirindən nə deyə bilərsiniz?

* Xəbəri qəzetlərdə çalışanlar müəyyənləşdirirsə, heyətin başqalarından fərqlənməsi xəbərin də bu cəhətdən daha fərqli işıqlandırılması ilə nəticələnenəcək.

* İnsanlar nə barədə danışırlar?

Xəbər insanların danışdıqlarını əks etdirirsə, biz danışılanları qəzetin heyətinə törcümə edə bilməliyik. Biz xəbərləri qonşularımızdan, kafe və bufetlərdən eşitdiyimiz məlumatları çatdırmalı və bunların xəbər səhifələrində çatışmayan mühüm məsələ olub-olmadığını müəyyənəndəşdirməkdə yardım göstərməliyik.

Aparıcının müzakirəyə vurduğu yekun: Məsələ ilə bağlı apardığımız müzakirədən gördüyümüz kimi, hər bir jurnalist məsələyə müxtəlif yöndən yanaşır. Hər iştirakçı xəbər haqqında fərqli tərif irəli sürdü və bizim hər birimiz tapşırıqlardakı məsələ və sualları müxtəlif cür cavablandırdıq. Hər birimiz xəbər anlayışının qəzet, radio və televiziya şirkətlərinin irəli sürdüyü anlayışlara uyğun gəlib-gəlməməsi barədə düşünməliyik. Əgər belə deyilsə, boşluğu aradan qaldırmaq üçün gündəlik hansı işləri görməliyik? Güzəştə getməliyikmi? Müxtəliflik məsələsini üzərində işlədiyimiz süjetlərin hər birinə necə aid edə bilərik? Ehtiva və müxtəliflik məsələlərinə bir fərd kimi necə yanaşıb çalışdığımız təşkilatlarda yenilik gətirməyə başlaya bilərik? Bəs cəmiyyətlərimizdə necə?

Modul 3: MÜXTƏLİFLİK NƏDİR VƏ O NİYƏ ƏHƏMİYYƏT KƏSB EDİR?

Məqsəd:

Məlumatın daha fərqli şəkildə işıqlandırılması üçün jurnalistin hansı imkanlara malik olduğunu müəyyənləşdirmək.

Prinsip:

Aramızda mövcud olan etnik, siyasi, yaş, cins, dini və ya iqtisadi fərqlərə baxmayaraq, hamımız yaşadığımız və çalışdığımız cəmiyyətin üzvləriyik; hamımız daha böyük cəmiyyətin üzvlərinə çevrilmək istəyirik.

Müxtəlifliyin əks etdirilməsi həyatımızın ümumi axarını işıqlandırmğa yönəlib. Bu da anlayış və dözümlülük yaratmaqla yanaşı, həm də fərd, qrup və cəmiyyətlər arasındakı fərqlərə hörmətlə yanaşılmasına imkan yaradır. Həmçinin müzakirə və fikir ayrılıqlarına imkan yaradan vahid cəmiyyət strukturunun meydana gəlməsinə səbəb olur.

Özlərini mediada görməyən insanlar özlərini yaşadıkları cəmiyyətin bir hissəsi kimi hiss etməyəcəklər. Cəmiyyəti hərtərəfli şəkildə işıqlandırmaq istəyən jurnalistlər cəmiyyətin bütün üzvlərini işıqlandırmaq üçün yollar axtarıb tarmalıdırlar.

Məsələn, yaxın tarix göstərir ki, hökumət siyasətini işıqlandırarkən bu siyasətlə bağlı fərqli rəylərin eşidilməsinə imkan verilməməsi bir sıra ölkələrdə irqçilik, tərifiqətçilik və etnik nifrətə yol açır.

Aparıcı soruşur: Müxtəliflik medianın işıqlandırdığı hansı vacib məsələləri əks etdirməlidir?

Seminarın aparıcısı cavabları böyük vərəqlərə yazıb iştirakçıların görə biləcəkləri yerə yapışdırmalıdır.

Aparıcı üçün qeyd:

Cavabların regionda etnik rəqabətin tarixi; etnik rəqabət və ya irqi fərq siyasəti; etnik, irqi və dini dözülməzlik kimi mövzuları ehtiva edəcəyi gözlənilir.

Seminarın aparıcısı qrupdan media fəaliyyətinin cəmiyyətlərin güclənməsi, yaxud zəifləməsinə göstərdiyi təsir ilə bağlı son dövrlərdən misallar gətirmələrini istəyə bilər. Misallar istər yaşadığımız ölkəyə, istərsə də Ruanda, Yaxın Şərq, Kanada, Qərbi Avropaya və s. aid ola bilər. Bundan əlavə, seminar rəhbəri son nəticədə rəqabət və müharibəyə səbəb olan media fəaliyyəti ilə bağlı da bəzi təfərrüatları soruşmalıdır. Medianın müraciət etdiyi mövzular yalnız rəqabət, onun tarixçəsi, münaqişə və barışıq siyasətindən ibarətdirsə, onda aparıcı sübut etməlidir ki, münaqişələrin tarixi əlaqələrə verdiyi əlavə çaları aradan qaldırmaq çox çətindir.

Əvvəlcə biz toqquşma və münaqişələrdən kənar durub gündəlik həyatımıza nəzər salmalıyıq. Seminarın aparıcısı əvvəlki modula istinad edərək iştirakçılara müxtəlifliyin əks olunmasının gündəlik həyatın işıqlandırılması ilə başladığını xatırlatmalıdır. Biz bütün insanların adi qaydada əks etdirməyin yollarını axtarıq. Məsələn, insanlar azlıq təşkil edən etnik qruplara xarakterik olmayan adları - qadın adlarını, müxtəlif irqi və ya dini qrup üzvlərinin ad-

larını oxusalar, özlərini milli dialoq və ya müzakirənin bir hissəsi kimi hiss etməyə başlayacaqlar.

Jurnalistlər müxtəlif qruplardan olan mənbələrdən daha geniş istifadə etməlidirlər. Oxucu və tamaşaçılar bütün cəmiyyət təbəqələrinin süjetə daxil edilən fikir və təcrübələrinin maraqlı olduğunu anladıqca, medianın qazandığı etibar daha da artacaq.

İstər Avropa, Afrika və Asiya, istərsə də Amerikada fəaliyyət göstərən qəzet, radio və televiziya qurumlarının əksəriyyəti onilliklər boyunca əsasən hökumətin verdiyi qərarlar və onların həyata keçirilməsi haqqında məlumat çatdıran vasitə rolunu oynayıb. Qovuşdurucu, müxtəlifliyi əks etdirən jurnalistika modelində hökumət bəyanatları arxa plana çəkilir, hökumət siyasəti və təcrübəsinin cəmiyyətin müxtəlif üzvlərinə təsirindən danışıılır. Jurnalist hökumət fəaliyyəti, yaxud fəaliyyətsizliyi barədə cəmiyyət üzvlərinin fikir söyləməyinə imkan verir.

Cəmiyyətdəki rəylər dinləndikdən sonra biz müzakirəyə daha geniş kütlələri daxil etmək üçün bacarıqlarımızı gücləndiririk; vaxtı gələndə media cəmiyyətin öz problemlərini bütün üzvlərinin maraqlarına uyğun şəkildə həll etməsinə imkan verə bilən debat forumuna çevrilir.

Aparıcı üçün qeyd:

Dəyişiklik yaratmaq heç də onu idarə etmək demək deyil. Jurnalistika xaç yürüşünə bənzəmir. Media fərqli rəylərin eşidilə biləcəyi şəraiti təqdim edir.

İlk öncə seminar aparıcısı iştirakçılardan gündəlik həyatı əks etdirən mövzuların siyahısını istəyir. Müzakirəyə başlamaqda yardımçı olacaq misallar: Səhiyyə; təhsil; şəxsi maliyyə; uşaqlar və onların inkişafı; din və ya inanc.

Seminarın aparıcısı bu kateqoriyalara uyğun gələn müvafiq məqalələrdən ibarət nümunələri iştirakçılara verməlidir. Məqalələrdən təhlil məqsədilə yararlanaraq daha çox cəmiyyət elementini - yaş, etnik qrup, əlillik, cinsi xüsusiyyətləri daxil etməklə yazının genişləndirilmə imkanlarını müzakirə edin.

Misal: Hamilə qadınların əməl etdikləri gigiyena qaydaları haqqında bir yazı. Məqalədə azlıq və ya etnik qrup üzvü olan həkimlərdən bəhs edilirmi? Yazıda qadın xəstələr kimi qadın həkimlər də yer alırmı? Hamilə qadınların gigiyena qaydalarını müzakirə edərkən hər hansı dini məsələləri də gözdən keçirmək lazımdır mı? Bu mövzu ilə bağlı qovuşdurma anlayışının yaradıcısı kim ola bilərdi? Həmin fərqli mənbələri necə yerləşdirə bilərsiniz?

Aparıcı üçün qeyd:

Seminarından öncə hər iştirakçının göndərdiyi, yaxud özünü hazırladığınız və cəmiyyətdə müxtəlifliklə bağlı müzakirələrdə əsas kimi istifadə edəcəyiniz statistik (demoqrafik) informasiya haqqında müzakirəyə başlayın.

Müzakirəni qızıqdıracaq ritorik suallar:

Cəmiyyətinizdəki əhalinin 30%-i 25-40 yaş arası qadınlardan təşkil olunubsa, bu fakt onların maraq dairələrini necə təsir göstərir?

Müzakirəni qızıdıracaq bir neçə cavab:

Bu qadınların hamısı övlad dünyaya gətirəcək yaşdadırlar. Onlar səhiyyə və təhsil, o cümlədən tərbiyə strategiyaları, həmçinin səhiyyə, təhsil və rifahla əlaqədar hökumət siyasətinin hazırlanması ilə maraqlanacaq və bu siyasətlərin onların gündəlik həyatlarına təsirini öyrənmək istəyəcəklər.

Aparıcı soruşur: Həmin qadınların maraqlana biləcəyi başqa mövzular da varmı? Əhalinin bu təbəqəsinin yaşı 40-ı ötdükdən sonra onların maraq dairəsinin tamamilə dəyişəcəyini qeyd etməyi unutmayın. Yaşları 40-ı ötdükdən sonra onların maraq dairəsinə nələr daxil olacaq? Seminarın aparıcısı aşağıdakı mövzular ətrafında müzakirə apararkən iştirakçılara öz həyatlarına istinad etməyi təklif etməlidir.

Bu mövzular çalışdığımız qəzet, radio və televiziya süljetlərində öz əksini tapırmı?

Materialın keyfiyyətini necə qiymətləndirər və bunu tez-tez edərdinizmi? Bu qrupun informasiya ehtiyaclarını ödəmək məqsədilə məqalənizə məzmun əlavə etmək üçün nə edərdiniz? Bu qrupun informasiya ehtiyaclarını nəzərə alarkən kişiləri də maraqlı informasiyalarla təmin edirsinizmi? Yaddan çıxarmayın ki, müəyyən qrupların maraq dairələrini nəzərə almağı-

nız digərlərini təcrid etməyə əsas vermir.

Aparıcı üçün qeyd:

Sonuncu bəyanatla bağlı seminar iştirakçılarının fikirlərini öyrənin. Müəyyən qrup barədə məlumat digər qrupun da informasiya ehtiyacını necə ödəyə bilər? İştirakçılar arasında bu bəyanatı təsdiqləyən süljetlə bağlı fikir və ya fərziyyə irəli sürənlər varmı? İştirakçılardan bu nəzəriyyə ilə bağlı konkret misallar gətirmələrini istəyin.

* Əhalinin 20%-nin yaşı 65-dən yuxarıdırsa, bu fakt informasiyanın işıqlandırılmasına necə təsir göstərə bilər?

Müzakirəni qızıdıracaq bir neçə cavab:

Səyahət və asudə vaxt keçirmə; şəxsi maliyyə (işsizlərin ?-khlk ilə bağlı statistik məlumat); istefaya çıxmaq planları; sağlamlıqla bağlı problemlər. Bu qrup insanları maraqlandıra biləcək material hazırlamaq üçün sizə daha hansı informasiya lazım olacaq? Onlar səyahət edirlər? Səyahət ölkənin müəyyən ərazilərinə, yoxsa qonşu ölkələrə edilir? Səyahət bu qrupdan olan insanların etnik tarixi, yoxsa iqtisadi vəziyyəti ilə əlaqədardır?

Aparıcı üçün qeyd:

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, seminar iştirakçılarının sonuncu mülahizə ilə bağlı fikirlərini soruşun. Müəyyən bir qrup üçün maraqlı doğuran informasiya digər qrup üzvləri üçün də maraqlıdır mı? İştirakçılar mülahizəni təsdiqləyəcək süljetlə bağlı ideya verə və ya hansısa nəzəriyyədən misal gətirə bi-

lirlərmi? Nəzəriyyəni konkret misallarla təmin etmək üçün iştirakçılarla işləyin.

* Əgər statistika əhəlinin 30%-nin yaşının 25-dən aşağı olduğunu göstərsə, bu rəqəmlər informasiyanın çatdırılmasına necə təsir göstərə bilər?

Müzakirəni qızıqdıracaq bir neçə cavab:

İncəsənət (xüsusən, musiqi); şəxsi maliyyə və səhiyyə. Qəzetin əhatə dairəsini genişləndirmək məqsədilə bu qrupun maraqları ilə bağlı daha hansı informasiya əhəmiyyətli xarakter daşıyır? İdman və asudə vaxt keçirmə? Əlaqələr? Çalışdığımız qəzet bu mövzuları işıqlandırır mı?

Aparıcı üçün qeyd:

Eyni məsələlər əhatə dairəsini genişləndirən bütün qruplara aid edilir.

Aparıcı bu modulda iştirakçıların qəzet və verilmiş nümunələrindən seçdiyi misallardan istifadə etməlidir. Etnik mənsubiyyət, yaş və cənder məsələlərinə gəlinə, seminarın keçirildiyi ölkə və ya regiondan asılı olaraq suallar bir qədər spesifik xarakter daşıya bilər.

Tapşırıq:

İştirakçılar dörd nəfərlik qruplara bölünür. Hər iştirakçı digər iştirakçının qəzet, radio və ya televiziya verilişini götürərək materialı nəzərdən keçirir. Daha sonra iştirakçılar arasında bölüşdürülən statistik (demoqrafik) informasiyaya əsaslanaraq əsas elementlərin təsviri ilə bağlı suallar

verir. İştirakçılar bir-birinə auditoriya və informasiya müxtəlifliyi barədə suallar verərkən qeyri-rəsmi statistik (demoqrafik) məlumat deyilənlər əsasında formalaşır. Hər bir iştirakçı sonradan bütün qrupa məlumat vermək üçün müzakirələr boyunca özündə qeydlər aparmalıdır.

İştirakçılar aşağıdakıların axtarışındadırlar:

* Süjetli statistik (demoqrafik) məlumat.

* Qəzetin cəmiyyətin bütün təbəqələrini əhatə edib-etmədiyini müəyyənləşdirməkdə yardımçı olacaq informasiya hələ məlum deyil.

Misalların gözdən keçirilməsi və kiçik qrup müzakirələrinin nəticələri seminara təqdim olunur. Müxtəlifliyin daha yaxşı əks olunması vacib sayılan sahələrlə bağlı qeydlər edilməli və bu məsələlər növbəti modulda aparılan müzakirələrdə öz əksini tapmalıdır.

Modul 4: DİLLƏ BAĞLI XÜSUSİ MÜZAKİRƏ MƏQAMLARI

Məqsəd:

İrqi və etnik stereotipləşmələrdən qaçmaq üçün dildən istifadə anlayışını inkişaf etdirmək.

Prinsip:

İşlədiyimiz sözlər cəmiyyətimizi qəzet oxumağa, verilişlərə baxıb dinləməyə və bizə inanmağa vadar edir. Həmin bu sözlər müxtəlif qruplar haqqında neqativ ictimai qavrayışları əbədləşdirərək medianı yanlış fikirlər yayan ədalətsiz informasiya vasitələri kimi qələmə verir. Odur ki, müəyyən sözlərin işlətməyinin səbəblərini öyrənmək zəruridir.

Aparıcı üçün qeyd:

Seminarın aparıcısı iştirakçıların əvvəlcədən göndərdikləri qəzetdən, radio və ya televiziya verilişlərindən seçilən misallardan istifadə edərək müzakirə təşkil etməlidir. Əgər sizdə çap olunmuş nüsxənin əslidirsə, müzakirədə hər bir iştirakçının oxuyub tətbiq edə bilməsi üçün istifadə edəcəyiniz məqalələrin fotonüsxəsini çıxarın. Süjetlər isə nümayiş etdiriləcək.

Əksər media qurumları stereotip və ya fikir ayrılıqları yaratmaqla məşğul olurlar. Buna baxmayaraq, jurnalistlər çox vaxt qrup stereotiplərini və ya dözülməzliyi aradan qaldırmağa çalışarkən dildən effektiv şəkildə istifadə edə bilmirlər. Müasir medianın dildən lazımı şəkildə istifadə etməməsi nəticəsində ortaya çıxan problemlərdən qaçmaqda maraqlı olan jurnalistlərin əsas vəzifələri aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

Yazıda dəqiqlik qaydalarına əməl etməyiniz sizin dildən saf şəkildə yararlanmağınıza imkan yaradacaq.

Müxtəliflik axtarışında ikən yazıda seçib işlədiyimiz sözlər çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. İlk öncə sözləri ehtiyatla seçib hörmətsizlik ifadə edən stereotip və bayağı ifadələrdən qaçmaq lazımdır ki, müxtəlif etnik və irqi qrup üzvlərini ədalət və dəqiqliklə təqdim edə bilək.

Bəzi informasiya təşkilatları dildən yanlış istifadəyə görə yaranan problemləri qeydə alan komitə yaradıb. Digər təşkilatlar isə dil məsələlərini üslubla bağlı təkmilləşdirdikləri qayda-qanunların tərkib hissəsinə çevirib.

Buna baxmayaraq, jurnalistlərin əksəriyyəti istifadə etdikləri sözləri seçmələrinin səbəbləri barədə düşünməyə imkan tapmırlar. Vaxt darlığı və ya məqalənin hazırlanması prosesinin çox vaxt aparması seçimlərimizi məhdudlaşdırır. Belə olan halda, ən uyğun sözün seçiminə isə çox nadir hallarda vaxt qalır.

Media cəmiyyət müxtəlifliyinin dərinliyinə getdikcə və bizlər müxtəlifliyin jurnalistlərə təsirini araşdırdıqca, işlədiyimiz sözlərə ikinci dəfə nəzər salmağa məcbur oluruq.

Həqiqətən də, cəmiyyətin bütün təbəqələri haqqında dəqiq məlumat vermək və düzgün sözü seçmək cəhdi insanlara müraciətə və məkan təsvirlərinə diqqət yetirməyimizin məntiqi izahıdır. Biz düzgün və yanlış istifadə etdiyimiz dilə diqqətlə nəzər saldıqda siyasi düzəlişlər etməyə yox, bizə müyəssər olan bütün qayda və vasitələrdən istifadə edərək işimizi düzgün şəkildə görməyə çalışırıq.

Lügətdən İstifadə

Sözdən düzgün və yanlış istifadə üzərində aparılan yoxlama prosesinin ilk mərhələsi çox sadədir:

Lügətdən yararlanın. Cəmiyyətin nüanslarını dəqiq və ədalətli şəkildə əks etdirmək yollarını axtararkən kitab gündəlik işimizə yenidən və yenidən daxil edilən vasitəyə çevrilir.

Zaman dəyişir. Mənalər da dəyişir. Lüğət bu faktı, işlədiyimiz sözlərin mənbəyini xatırlatmaqda və yazdığımız materiallar üçün düzgün olanını seçməkdə bizə yardımçı ola bilər.

Misal:

Getto: 60-cı illərdə lügətlərdə "getto" qanunların bir qrup insanı şəhərin məhdud ərazisində yaşamağa vadar edən (xüsusilə də Avropada qırğınlara aid edilən) anlayış kimi qəbul olunurdu. Ancaq indi sözün ikinci mənası meydana gəlib. İkinci mənada "getto" ictimai, iqtisadi və ya hüquqi təzyiqlərə görə azlıq nümayəndələrinin yaşadığı şəhər məhəlləsi və ya rayonu ifadə edir. Bu sözün ikinci mənası yaranandan sonra artıq "hökumətin getto yaratmaq məqsədilə atdığı addım" ifadəsi də əvvəlki mənasını dəyişir.

Bu sözü istifadə etməzdən öncə müxbir və redaktorlar nəyi bilməlidir?

- 1) qeyd olunan ərazidə yalnız azlıqlar yaşayır,
- 2) onlar orada ictimai, iqtisadi və hüquqi təzyiqlərə görə yaşamaq məcburiyyətindədirlər.

Aparıcı üçün qeyd:

İştirakçılar öz dillərində misal gətirə biləcəkləri sözlər tapmalıdırlar. Seminarın rəhbəri müzakirə üçün bir neçə söz hazırlamalıdır. Lazım gələrsə, iştirakçıları müzakirə edilən sözlərin dəqiq mənalərini lügətdən tapmağa vadar edin.

Bəzən bu tapşırıq işəedici xarakter daşıya bilər. Ümumişlək mənanın dəqiq verilmədiyi hallarda iştirakçılardan yanlış istifadənin yol açdığı nəticələr barədə nə düşüncələrini öyrənin. Yanlış istifadə ən çox kimə mənəvi ziyan vurub?

Bütün dünya şəhərlərində getto adlandırılan bilən yerlər var. Lakin jurnalistlər bu sözü məhz öz mənasında işlətmək üçün bütün zəruri faktların mövcudluğundan əmin olmalıdırlar. Unutmayın ki, bu sözü orta sinfin yaşayış standartlarına uyğun gəlməyən hər hansı ərazi mənasında işlətmək olmaz. Bundan əlavə, əksər hallarda jurnalistlər hadisənin baş verdiyi ərazini, yaxud onun qonşuluğundakı ərazini xüsusi vurğulamaq imkanından yararlanmalıdırlar.

Oxucu və mənbələri maarifləndirin

Yaşlı vətəndaşlardan bəhs edilən materialda müsahibə gətirdikləri insanların yaşını soruşmadan onları "yaşlı" adlandıran nə qədər jurnalist var?!

Bəs vəziyyətini təsvir etmədən "əlil" adlandırılan şəxs haqqında xəbərə nə deyirsiniz? Sözün mənasını yenidən araşdırın. Çox spesifik mənə daşıyan bu söz əmək qabiliyyətindən məhrum olunmuş insan qrupunu ifadə edir. Bunlar fərq qoyulmayan spesifik xüsusiyyətlərdir? Xeyr, bunlar jurnalistləri xidmət göstərdikləri insanlardan ayıran fərqli cəhətlərdir. Cəmiyyətimizi müəyyən qruplara bölən də məhz bu xüsusiyyətlərdir.

21-ci əsrə daxil olduğumuz bir dövrdə qruplaşma prosesinin davam edib genişlənməsi üçün üzərimizə düşən böyük məsuliyyətlərdən biri də vaxt darlığına baxmayaraq bir neçə sözün lügətdə axtarışına tənbellik və ya laqeydlik göstərməkdir.

Bir neçə əlavə məsləhət:

* Sifət və zərflərdən istifadə edərkən diqqətli olun. Bu sözlər stereotipləri əbədləşdirə bilən təsvir vasitələridir. Jurnalistlər isə təsvirçi yox, müxbirlərdir.

Biz yalnız oxucu, dinləyici və ya tamaşaçıları hadisə haqqında müəyyən bir nəticəyə gələ bilmələri üçün faktlarla təmin edirik. Bizim vəzifəmiz cəmiyyətə inanmalı olduqları şeyləri aşılamaq deyil. Bizim vəzifəmiz cəmiyyətin hər bir üzvünün yaşayış tərzini, üzlüyün imtiyaz və məsuliyyəti barədə qərar verməsinə yardımçı olacaq obyektiv faktlar təqdim etməkdir.

* Ən çox mənəvi ziyan vurulan qrup üzvləri ilə bağlı dərin mənalı termin və ya ifadələrdən qaçın. Bəzən belə ifadələr imtiyazlardan məhrum etmə anlayışı yarada bilər. Biz mənbəni tutqun, görünməz bir qüvvə kimi təsvir edərkən yaratdığımız obrazın stereotip olduğunu anlayırıq mı? Biz söz və ifadələri seçərkən adi oxucu, dinləyici və tamaşaçını nəzərə almalıyıq. Auditoriyaya fikrimizdə tutduğumuzu ötürürük? İstəmədən, yaxud düşünmədən spesifik qrupların stereotiplərini daha da möhkəmlədirikmi?

Sözlərimiz cəmiyyət üzvlərini - hər dəfə bir nəfəri də olsa qəzetimizi oxumağa, verilişlərimizə tamaşa etməyə və hər gün çatdırdığımız informasiyaya inanmağa vadar edəcək bir qüvvəyə malikdir. Biz dərin mənalı, yaxud bayağı ifadə və jarqonlardan istifadə edərkən cəmiyyət və media arasında yaranmış inamı itirmək təhlükəsi ilə üzləşirik.

Seçdiyimiz sözlər əvvəlki nəsillər, yaxud siyasi rejim kimi medianın da cəmiyyətin müəyyən təbəqələrinə qeyri-obyektiv yanaşması haqda anlayışlarını möhkəmləndirə bilər. İşlətdiyimiz sözlər oxunanda, yaxud eşidiləndə ictimai, siyasi, iqtisadi və hüquqi dinamikliyin nif-

rət, qorxu, qruplaşma və münaqişə ilə nəticələndiyi əvvəlki dövrlərin təcrübələrini xatırladır. Bununla da hər dəfə biz söz azadlığını qiymətləndirən cəmiyyətə doğru irəliləmək əvəzinə daha da geriyə gedirik.

Stereotipin nə olduğunu müəyyənəndiriniz. İştirakçılardan fikirlərini paylaşdıqları etnik, irqi və ya dini qruplarla bağlı mövcud olan stereotipləri müzakirə etməyi xahiş edin.

İştirakçılardan mənsub olduqları irqi və ya etnik qruplarla bağlı qəzet məqaləsi, yaxud radio və televiziya xəbərində rast gəldikdə hansı hisslər keçirdiklərini soruşun.

Aparıcı üçün qeyd:

"Dildən istifadə zamanı müxtəlifliyi necə əks etdirməli" mövzusunda müzakirə edərkən iştirakçıların əvvəlcədən göndərdikləri qəzet nümunələrindən yararlanın. Stereotiplərdən qaçmaq, yaxud aradan qaldırmaq üçün məqalələrdə istifadə edilən dili necə dəyişmək olar?

Aşağıdakı məqamlara diqqət yetirin:

* Aydın təsəvvür yaratmayan söz və ifadələrdən qaçın.

Misal: Dini azadlığın bərpa olunduğu bir dövərdə İehovanın şahidləri, baptistlər və protestantlar kimi azlıq təşkil edən dini qurumların sektalar şəklində təsviri yanlış xarakter daşımaqla yanaşı həm də "əsas təşkilatlar"ın, yəni katolik, müsəlman və ortodoks qurumların xidmətindən istifadə edən cəmiyyətin qeyri-dəqiq mənzərəsini canlandırır.

Aparıcı üçün qeyd:

Bu məqamda seminarın aparıcısı qrupdakı bir nəfərdən "təriqət" sözünün mənasını oxumağı xahiş etməli və bu sözün müəyyən dini qrup üzvlərinə göstərdiyi mənfi təsirin səbəbləri ilə bağlı müzakirə aparmalıdır.

* Stereotipləri təsdiq və ya inkar etməyə meyilli insanların təsvirindən qaçın.

* Yaşlı insanları mərhəmət ifadə etmədən və ya alçaltmadan dəqiqliklə təsvir edən sözlərdən yararlanın.

* Yaşlı insanları stereotipləşdirən, məsələn, zəif, taqətsiz, şikəst sözlərindən istifadədən çəkinin.

* Qadınları ərə getdikləri insana görə təsvir etməyin. Yazılarımızda qadının təkbaşına əks edilməsinə imkan yaradılmalıdır. Onlara kiminsə xanımı kimi yox, fərdi şəkildə yanaşın.

* Dildə coğrafi və ya tarixi səhvlərə yol verməyin.

* Təfərrüatları yazmaqdan çəkinməyin. Məsələn, cinayətlə bağlı xəbərdə şübhəli şəxs "yaşı 20-30 arasında olan qaradərili kişi" kimi təsvir olunur. Təfərrüatları polisdən öyrənməyə çalışın. Geyimi necədir? Onu haradan qaçarkən görüblər? Saçları necədir?

Jurnalist sual verməsə, səlahiyyətli orqanlar təfərrüatları açıqlamayacaq. Bizim spesifik xarakterli suallarımız isə cəmiyyətə şübhəli bilinən şəxsin müəyyən etnik və ya irqi qrupa mənsub 50% insanlara aid edilə biləcək ümumi təsvirini yox, konkret təsvirini təqdim etməkdə yardımçı olur. Bəs təfərrüatlar çatışmayanda nə etməli? Əgər verilən təsvir hüquq-mühafizə orqanlarının canini ələ keçirməsinə yardımçı olursa, onda bu cür təsvirin hansısa başqa bir məqsədə xidmət edib-etmədiyi barədə düşünün.

Modul 5: ETNİK MƏNSUBİYYƏTƏ DAİR SUALLAR

Sizə qrupda aparacağınız müzakirə üçün aşağıdakı sual və cavablar təqdim olunur. Müzakirəni iştirakçıların təcrübələrinə əsaslanan spesifik misallar ətrafında aparın. Aşağıda göstərilən cavablar sona yox, başlanğıca işarə sayılmalıdır. Nümunə kimi istifadə etdiyiniz məqalələrdə etnik və ya irqi mənsubiyyətin müvafiq şəkildə təsvir edilib-edilməməsi ilə bağlı müzakirə aparmaq üçün iştirakçılara kifayət qədər vaxt verin. İştirakçılar aparıcının müzakirədə fəal iştirak etməsi və onu daha da inkişaf etdirməsi üçün məsələlər qaldıracaqlar. Beləliklə də o, bütün qrupun səmərəli müzakirə aparmasına yardımçı olacaq. Müzakirənin sonunda seminarın aparıcısı qrupun gəldiyi nəticələri ümumiləşdirməlidir.

Bu dəfə səslənən fikirlər və qeydlər regionda etnik mənsubiyyət və məlumatlandırma məsələsi ilə bağlı sual-cavab şəklində aparılacaq müzakirələr üçün saxlanmalıdır.

Aparıcı üçün qeyd:

Cinayətkarlıq haqqında yazılar çox vaxt etnik mənsubiyyət və məlumatlandırma ilə bağlı müzakirələr üçün əsas kimi istifadə edilir. İştirakçıların əvvəlcədən göndərdikləri qəzetlərdən belə misallar tapmaq çox asandır.

Sual: İrqi və ya etnik mənsubiyyət nə zaman əhəmiyyətli xarakter daşıyır?

Cavab: Ümumiyyətlə, irqi və ya etnik mənsubiyyət özünü yazının kökündə duran faktor kimi bürüzə verməyə nə kimi heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Siyasət, ictimai fəaliyyət və ya ictimai şəraitdən bəhs edən yazılarda etnik mənsubiyyət avtomatik olaraq əhəmiyyət kəsb etmir.

Müxbirlər oxucunu etnik mənsubiyyətin mühüm məsələ olduğuna inandıran söz seçimlərində çox diqqətli olmalıdırlar.

Misal: Böyük şəhərlərdə bir etnik qrup kiçik dükən və ya ticarət müəssisəsinə sahib ola bilər. Bu dükənlər çox vaxt digər qrupların vəhşiliyinə səbəb olur və nifrətinin hədəfinə çevrilir. Belə olmasına baxmayaraq, vandalizm aktından yazarkən müxbir bunun etnik tərkibli olduğunu güman etməməlidir. Düzdür, belə hadisələrdə ilk baxışdan etnik mənsubiyyət əsas kimi görünə bilər. Lakin etibarlı mənbələrin verdiyi məlumatlar və daha dərin araşdırma nəticəsində aşkarlanana bilər ki, hadisə qonşuluqda yaşayan insanlar arasındakı şəxsi münasibətlər və ya hansısa digər səbəblər üzündən baş verib. Bu halda etnik mənsubiyyət əhəmiyyətli faktor deyil və informasiya oxucunu bir qrup üzvlərinin digər qrup üzvlərinə ziyan vurmaq istədiyinə inandırmamalıdır.

Aparıcı üçün qeyd:

İrqi mənsubiyyətin hadisənin mərkəzində durub-durmadığını, bunun zəngin-yoxsul məsələsi ilə əlaqəli olub-olmadığını müəyyənləşdirməyin yolları haqqında müzakirə aparın. Yoxsa bu, sadəcə nəzarət altından çıxan cinayət elementidir? Material vəziyyəti dəqiq necə əks etdirə bilər? Əgər şəxs çoxluq təşkil edən qrupa mənsubdursa, onun etnik mənsubiyyətinin aydınlaşdırılıb-aydınlaşdırılmayacağını soruşun. Əgər cavab mənfidirsə, etnik mənsubiyyətin hadisə ilə əlaqəli olub-olmaması dərinlən təhlil edilməlidir.

Seminarın aparıcısı insanların etnik mənsubiyyəti ilə əlaqədar tapdığı misallarla materia-

lin etnik, yaxud irqi vəziyyət haqqında olduğunu sübuta yetirməlidir.

Sual: Materiala irqi və ya etnik yanaşmanı kim müəyyənləşdirir?

Cavab: Hadisənin etnik və ya irqi mənə daşmayıb-daşmaması ilə bağlı qərarı jurnalistin özü verməməlidir. Bunu faktlar ifadə etməlidir. Çox vaxt dövlət orqanlarındakı mənbə jurnalistə irqi və ya etnik mənsubiyyətin hadisənin elementi olduğunu deyəcək. Rəsmi bəyanatların nə dərəcədə obyektiv olması müvafiq cəmiyyətlərin nümayəndələri ilə söhbət zamanı yoxlanıla bilər. İrqi və ya etnik qrup üzvləri arasından mənbələr tapın. Əgər rəsmilər hadisədə irqi və ya etnik çalarların olduğunu iddia edərlərsə, materialınızda bu məsələ ilə bağlı çoxsaylı fikirlər öz əksini tapacaq. Həmin rəsmilərdən hadisədə etnik çalarların mövcudluğunu necə müəyyənləşdirdiklərini soruşun.

Misal: Polis quldur dəstələr arasındakı toqquşmanın etnik zəmində baş verdiyini deyir. Müxbir bunun səbəbini araşdırmaq məqsədilə hadisəni etnik toqquşma adlandıran polisi tapır. Onun sözlərinə görə, toqquşmada iştirak edən dəstələr ayrı-ayrı etnik qruplara məxsusdurlar. Əslində isə müharibəni şəhər küçələrində qanunsuz narkotika alveri ilə məşğul olan cinayətkar dəstələr aparırlar. Deməli, münaqişə etnik xarakterli deyil, narkotik alverçilərinin ərazi üstündə davasına görə ortaya çıxan bir olaydır. Hadisənin etnik elementi ola bilər? Mümkündür. Lakin bu, münaqişənin ən mühüm səbəbi olmaya da bilər. Buna görə də müxbirin bu materialda etnik məsələyə hansı şəkildə istinad edəcəyinin müəyyənləşdirilməsində ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Sual: İnsanlar necə adlandırılmalıdır?

Cavab: Bu məsələni həll etməyin bir yolu sitat gətirilən, yaxud istinad edilən mənbənin özün-

dən necə təsvir olunmaq istədiyini soruşmaqdır. Buna baxmayaraq, mənbənin etnik mənsubiyyətini materialın mövzusunə aid olduğu zaman qeyd etmək ümumi bir qaydaya çevrilib.

Yadınızda saxlayın ki, min sözün çatdırma biləcəyi hər şeyi bir təsvirdə ifadə etmək olar. Çox vaxt mənbələrin etnik mənsubiyyətini qəzet və ya televiziyaadakı təsvirlərdən istifadə etməklə effektiv formada əks etdirmək mümkündür. Əgər mümkündürsə, niyə də mənbənizi bilvasitə təsvir etmək əvəzinə real insan kimi ifadə etməyəsiniz?

Aparıcı üçün qeyd:

Mənbənin təsvirləri mümkün qədər spesifik olmalıdır. İrqi mənsubiyyət haqqında məlumat əhəmiyyətli sayıldığı zaman bir kəsin yalnız Asiyadan olduğunu qeyd etmək həmin şəxs haqqında heç bir mühüm informasiya vermir. Spesifik olun. Ümumiləşdirmələr stereotiplərə yol açır. Yaxşı jurnalist etnik mənsubiyyət də daxil olmaqla hər şeyə spesifik yanaşmalıdır. Həmin şəxs Asiyanın hansı ölkəsindəndir?

Sual: Bəs mühacirlər necə?

Cavab: Eyni qaydalar onlara da aid edilir. Bütün mühacirləri afrikalı, asiyalı kimi siniflərə bölməkdən çəkinin. Materialdakı haqqında danışılan insanın haralı olduğu barədə spesifik təfərrüatlar oxucu və ya tamaşaçıya daha geniş məlumat çatdırır. Amerikalı olduğu söylənən şəxs Kanada, ABŞ və ya Latin Amerikasından ola bilər. Yazıda bir şəxsin Asiyalı olduğunu qeyd etmək oxucuya heç bir şey vermir; burada ən vacib məlumat həmin şəxsin vətəni sayılan ölkədir. Oxucuya şəxsin dövlət, ştat və ya şəhəri haqqında da məlumat verin. Afrika böyük qitədir. Həmin şəxs afrikalıdırsa, dövlətin adını mütləq qeyd edin. Əsas qayda: oxucu və ya tamaşaçını spesifik informasiya ilə təmin edin.

Modul 6: MƏNBƏLƏRİ NECƏ ARTIRMALI

Məqsəd:

Proqram iştirakçlarına yeni və fərqli mənbələr tapmaqda yardımçı olmaq.

Prinsip:

Xəbərlərdə fərqli mənbələr daha fərqli informasiyanın ortaya çıxmasına səbəb olacaq.

Məlumatçatdırmada istifadə etdiyimiz mənbə tapmaq üsulunu dəyişmək müxbirin üzərinə düşən və xeyli şüurlu fəaliyyət tələb edən bir məsuliyyətdir. Material hazırlayarkən daha çox rəy öyrənməkdə maraqlı olan hər bir müxbir cəmiyyət üzvlərindən əlaqə yaratdığı hər bir kəsin vasitəsilə mənbələrinin sayını artırmalıdır. Təsadüfi görüşlər sizə müvafiq süljetə fərqli perspektivdən yanaşan həkim və ya vəkillə görüşmək imkanı verə bilər. Təsadüfi görüşlər sizə müxtəlif etnik qrupa mənsub hörmətli akademiklərin ad və telefon nömrəsini əldə etmək imkanı verə bilər. Maraqlı bir şəxsle qurulan əlaqə onilliklər boyunca müxbirlərin əsas dayağı olan hökumət mənbələrindən də kənara çıxan mənbə siyahısını genişləndirmək imkanı verir. Ən yaxşı müxbirlər ən geniş fərqli mənbə şəbəkəsinə malik olanlardır.

Aparıcı üçün qeyd:

Xəbərlər üçün mənbələrin genişləndirilməsi mövzusunda müzakirə aparmaq məqsədilə iştirakçıların öncədən göndərdikləri nümunələrdən 4 material seçin. İştirakçılardan hər məqaləni oxuyub kiçik qruplara bölünmələrini, daha sonra isə mənbə və ya fikir müxtəlifliyinə görə məqalələri qiymətləndirmələrini istəyin. Sitat

gətirilən şəxslər yalnız kişilərdirmi? Sitat gətirilən şəxslər yalnız hökumət nümayəndələridirmi? Məsələ ilə bağlı irqi və ya etnik qrupların rəyinin də soruşulması mümkün olduğu halda sitat yalnız çoxluq təşkil edən qrupdan gətirilib?

Düşünün:

* Balansın qorunmadığı yazılardan ehtiyatlı olun. Azlıqlardan bəhs edən məsələlərdə çoxluqların şərhinə ehtiyac yoxdur; yəhudilərlə bağlı yazılarda anti-semitlərin şərhinə, gey və lesbianlarla bağlı məsələlərdə isə bu cür insanlara nifrətlə yanaşanların şərhinə ehtiyac yoxdur. Mənbələrin mexaniki "balanslaşdırılması" əslində stereotip, bayağı ifadələr və yanlış fikirlərdən istifadə imkanlarını artırmaqla yanaşı həm də qeyri-obyektiv informasiyaya yol açə bilər.

* Ahılların yaşayış tərzini təsvir edərkən ehtiyatlı olun.

Bir çox ölkələrdə qadınla kişinin evlilik şəhadətnaməsinin olmamasında, iki kişi, yaxud iki qadının bir yerdə yaşamasında qəribə heç nə yoxdur. Əgər bunu təsvir etməlisinizsə, öyüd-nəsihətlərdən çəkinib ağıllı və ədəbli ifadələrdən yararlanın. Əksər jurnalistlər uzun müddətli əlaqələri və ya yaşayış tərzlərini təsvir etmək üçün "ortaq", yaxud "yaxın dost" ifadələrindən istifadə edirlər.

Əsas məqam: güman etməyin, sadəcə süjetin qəhrəmanından bu əlaqəni necə xarakterizə etdiyini soruşun.

Aparıcı üçün qeyd:

Materialları yenidən nəzərdən keçirin. Hər iştirakçıdan materiala əlavə ediləcək digər kateqoriya insanların siyahısını tutmağı xahiş edin. Eyni tapşırığı yerdə qalan 3 məqalə üzərində də yerinə yetirin. İştirakçılarla məqalələrin perspektivlərini genişləndirmək üçün mənbələri necə müəyyənləşdirmək barədə müzakirə aparın.

Modul 7: TƏSVİRLƏR

Jurnalistlərə bütün irqi, etnik və dini qrupları qəzet, jurnal və televiziya da əks etdirmə imkanı verən ən başlıca yollardan biri də fotosəkillərdir.

Aparıcı üçün qeyd:

Seminar iştirakçılarından soruşun ki, onların işlədiyi qəzet və ya televiziya azlıqların əks olunduğu hansı şəkillərdən yararlanıblar. Azlıqlar daimi müxbir, yoxsa müəyyən sahədə ixtisaslaşan müxbir kimi fəaliyyət göstərirmi? Əsas qəhrəmanı qadınlar olan məqalələr qadın təsvirləri ilə müşayiət olunur, yoxsa şəkillər və video kadrlarda kişilərə üstünlük verilir? Seminarın aparıcısı iştirakçıların göndərdikləri qəzet və video süjet nümunələrindən, yaxud da özünün tapdığı və müxtəliflik çatışmazlığını ən yaxşı şəkildə əks etdirəcəyini düşündüyü misallardan yararlanmalıdır.

* Misalları qrupa göstərdikcə, əsasən kişilərdən ibarət olan hökumət mənbələrindən, onların şəkil və təsvirlərindən yararlanmaq əvəzinə, iştirakçıları bu materiallara fərqli gözlə baxmağa, yazının daha hansı şəkildə təqdim oluna biləcəyi barədə düşünməyə vadar edin.

* İştirakçılardan cinayətlə bağlı məqalələri və onları müşayiət edən fotosəkilləri nəzərdən keçirməyi xahiş edin. Cinayətlə bağlı məqalələr çox vaxt ifadəli olur. Xəbərlərdə müharibə və ya iğtişaşlar baş verən ərazilərin fotosəkillərini tapın. Bu təsvirlər iğtişaş və ya döyüş səhnələrini qeyri-obyektiv şəkildə əks etdirir? Videokadrlar əsasən hər hansı bir rəyi ifadə edir? Jurnalistin vəzifəsi bundan ibarətdir, yox-

sa bundan ibarət olmamalıdır? Güclü siyasi və ya tarixi kontekstə malik, ənənəvi olaraq yalnız hökumətin rəyini ifadə edən məqalələrdə təqdim olunan rəylərdən necə yayınmaq mümkündür?

Həm şəkil, həm də kadrlardan ibarət təsvirlər xəbəri əks etdirməlidir. Lakin xəbəri əks etdirmək üçün kimin təsvirlərindən istifadə edilməsi barədə heç bir qayda yoxdur. Sensasiya xarakterli, bədbəxt hadisələr və hadisə baş verən yerdən canlı bağlantılar istisna olmaqla çox vaxt jurnalistlərə seçim hüququ verilir.

Aparıcı üçün qeyd:

İştirakçıların göndərdikləri qəzet və videokadrları nəzərdən keçirib təsvirlərin müzakirəsinə başlayın. Qəzet və televiziyanın istifadə etdiyi və hadisəyə uyğun gələn təsvirlərdən fərqlənən təsvirlər təqdim etmək üçün digər imkanları müzakirə edin. İştirakçıların təqdim etdiyi videokadrlardan seçilmiş süjetləri müzakirə edin. Təsvirlərdən istifadə edərək hadisəni daha fərqli nöqtəyi-nəzərdən təqdim etmək imkanı varmı?

Mühüm hadisə baş verəndə fotoqraflar kameranı eyniliyi təmsil edən insanlara tərəf yönəltmək əvəzinə izdiham arasında fərqliliyi sezmək imkanı axtara bilərlər.

Misal: Bu yaxınlarda keçirilən seçkilərlə bağlı məqalədə fotoqraf seçki məntəqəsində seçkilərə nəzarət edən və səs verən iki qadının şəklini təqdim etmişdi. Fotoqraf bilirdi ki, bu səhnə kişilərin üstünlük təşkil etdiyi cəmiyyətdə əvvəl-

lەر işiq üzü görə bilməzdi. Buna görə də, onun çəkdiyi şəkil yeni günün başladığından xəbər verir. Çox güman ki, fotoqraf digər seçki məntəqəsinə gedib qadınların əvəzinə kişilərin şəklini çəkməklə işini bitirə bilərdi. Bu halda fotoqraf dəyişikliyi əks etdirdi. Və bu dəyişiklik istənilən halda oxucu, yaxud tamaşaçıya öz təsirini göstərəcək. Onlar şüurlu, yaxud da şüursuz şəkildə cəmiyyətdə qadınların rolundakı dəyişikliyi hiss etməyə başlayacaqlar.

Aparıcı üçün qeyd:

Cəmiyyət daxilində zəif sezilən dəyişikliyi təqdim edən yeni təsvir nümunələrini tapın. Seminardan əvvəl iştirakçıların göndərdiyi materiallar arasında beləsi varmı? Nümunələr arasında xəbəri dəyişmədən onu fərqli tərzdə təqdim edə biləcək şəkillər varmı?

Təsvirlərin müxtəlifliyinin yoxlanmasında əsas məqsədlərdən biri bəzi oxucu və tamaşaçılarımızı bu sözləri söyləməyə sövq etdirməkdir: "Özümü qəzetinizdə və televiziya verilişində görməyimə imkan verdiyinizə görə çox sağ olun. Mənə sizin, medianın hər gün çatdırdığı məlumatlar vasitəsilə cəmiyyətin bir hissəsi olmağa imkan verdiyinizə görə çox sağ olun."

Aparıcı üçün qeyd:

Bu məqamda seminar rəhbəri vurğulamalıdır ki, qəzet və televiziya konkret hansısa təsvirin verilməsi şəkillərin yayımlanıb-yayımlanmayacağı barədə qərarı verən şəxslərin seçimidir.

Qəzet və ya televiziya müxtəlifliyi əks etdirən təsvirlərə üstünlük verilməli olsa, təsvirlərin seçilməsi ilə bağlı qərarlar necə dəyişməlidir? Əvvəlki səhifələrə qayıdıb bu modulda daha öncə nəzərdən keçirilən kadr və qəzet təsvirlərinə baxın. Edilə biləcək seçimləri göstərin. Bu seçim nə vaxt edilməli idi və seçimi

kim edir? Seminarın aparıcısı qrupu baş vermiş hadisəni əks etdirən təsvirin gözdən keçirilməsi ilə bağlı müzakirəyə cəlb etməlidir. Eyni zamanda, iştirakçıların diqqətini fotoqraf/müxbirin hansı obyektə çəkməsi ilə bağlı yerində apardığı seçimə yönəltməlidir.

Mediada istifadə olunan fotosəkillər təsvir seçimi aparılarkən verilən qərarı da özündə əks etdirir. Vizual effektlərin seçiminə görə məsuliyyət daşıyan hər bir kəs yazını ən yaxşı şəkildə təmin etməli, beləliklə də mümkün qədər çox oxucu cəlb etməyin yolları barədə düşünməlidir.

Aparıcı üçün qeyd:

Yerli qəzətlərdən təsvirsiz 2-3 məqalə seçib müxtəliflik prinsipləri əsasında onları ən yaxşı formada əks etdirəcək şəkillər barədə müzakirəyə başlayın. Hər yazı ilə bağlı irəli sürülən təklifləri iştirakçıların görə bilməsi üçün böyük vərəqlərə yazın. Proses başa çatan kimi iştirakçılara eyni prosesi təsvirlərə görə məsuliyyət daşıdıqları məqalələr üzərində də aparmağı təklif edin. Hər bir iştirakçı bu prosesi çalışdığı informasiya təşkilatının bir hissəsinə necə çevirə bilər?

Redaktor Şərhləri: Eskizlər

Redaktor eskizləri xüsusi bir problemdir. Hörmətsizlik ifadə edən bu eskizlər bəzən siyasi baxışları və ya ictimai uyğunsuzluğu kəskin şəkildə əks etdirir. Eskizlər çox vaxt azlıq təşkil edən qrupların stereotipləri əsasında əldə edilən qazanc mənbəyidir.

Lakin cəmiyyəti parçalayan stereotipləri, o cümlədən nifrət və inamsızlığı möhkəmləndirməyə meyilli olan bu eskizlər də qiymətləndirilmə xəstəliyinə tutulur. Onun dərmanı isə jurnalist və informasiya təşkilatlarının ayıqlığı və apardıqları müntəzəm müzakirələrdir.

Redaktor eskizlərinə dair nümunələr tapıb iştirakçılar üçün onların üzünü çıxarın. İştirakçılardan eskizlərdə digər irqi, etnik və ya dini qrupa mənsub şəxslər üçün təhqiredici bir şeyin olub-olmadığını soruşun.

Sonuncu sual:

İştirakçılar eskizlərin ifadə etdiyi mesajla görə təhqiri "layiqli qiymət" hesab edirlərmi? Redaktor şərhinin hər hansı əhali təbəqəsini hədələyəcək dərəcədə təhqiredici olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün iştirakçıların cavabından istifadə edin.

Aparıcı üçün qeyd:

Redaktor eskizi və qəzet, yaxud televiziya materialları müşayiət edən fotosəkillər arasındakı fərqlə bağlı müzakirə aparın. Hər ikisində hansı fərqli standartlardan istifadə olunur? Kütlə həmin fərqi anlayırmı? Əgər təhqiredici eskiz işıq üzü görse, iştirakçılar bununla bağlı hansı addımların atılmalı olduğunu düşünür? Əgər cəmiyyət bundan şikayətlənsə necə? Bəs əgər hər kəs bunu təhqiredici hesab edib şikayətlənməsə necə? Şikayətlərin baş qaldırılması faktı cəmiyyətlə media arasında yaranan və medianın həll etməli olduğu bir problemə işarədirmi?

Fərdi fəaliyyət planı

Fərdi Fəaliyyət Planı proqram ərzində jurnalistlərin öyrəndiyi, müzakirə və təhlil etdiyi məsələləri tətbiq etməkdə yardımçı olan açar rolunu oynayır. Bu, iştirakçıları peşəkarlar kimi hər gün gördükləri işi fəal və dəyişik şəkildə həyata keçirməyə cəsarətləndirən bir vasitədir. Bundan əlavə, jurnalistlər bu dəyişikliyi yalnız fərdi fəaliyyətlərində yox, həmkarları, informasiya təşkilatları, peşəkar assosiasiya və ittifaqlarla işlərində də tətbiq edə bilərlər. Fərdi Fəaliyyət Planı (FFP) digər fərd və

müəssisələrə də təsir göstərən bir mexanizm ola bilər.

Seminarın əvvəlində aparıcı çap edilmiş FFP blankındakı suallarla bağlı bəzi dəyişikliklər edərək vərəqəni hər bir iştirakçıya paylayır. FFP blankı doldurulmazdan əvvəl qrupda müzakirə olunmalı və aparıcı hər iştirakçını qarşısına qoyduğu məqsədə, istifadə edəcəyi vasitələrə və qurduğu qrafikə mümkün qədər spesifikasiyaya cəsarətləndirməlidir. FFP-nin 6 ay ərzində həyata keçirilməsi ilə bağlı təklif irəli sürülməsinə baxmayaraq, bu, aparıcının özünün və FFP-ni nəzərdən keçirməli olan qrupun ixtiyarına verilir. Sonuncu dərstdə FFP blankı doldurulduqdan sonra aparıcı hər iştirakçıya öz Fəaliyyət Planını qrupla bölüşməyi təklif etməlidir.

Aparıcı aşağıda müzakirə ediləcək işə nəzarət prosesinə yardımçı olmaq üçün hər bir iştirakçı ilə bağlı qeydlər etməlidir. FFP-yə görə verilən möhlət əsasında aparıcının işə nəzarət etməsi çox yaxşı olardı. Müxtəliflik məsələlərinə həssas yanaşan jurnalistikanın öhdəliklərini yerinə yetirmək çox vaxt ayrı-ayrı şəxs və ya müəssisə üçün də çətin olur. İşə nəzarət qrafiki işə ilk müzakirələrdə toxunulan materialları nəzərdən keçirmək, sonrakı müzakirələrə cəsarəti artırmaq və müxtəlifliklə bağlı qoyulan ilk məqsədləri möhkəmləndirmək imkanı verir. Ən yaxşı halda belə işə nəzarət prosesi seminarlar, müvafiq nəşrlərin dərci, digər təlim və dəstək formasında təşkil olunmalıdır.

Missiyanızı yaddan çıxarmayın: İctimai anlaşma və dözümlülük vasitələri sayılan qəzet, radio və televiziya xəbərlərinə inamı və dəyərləndirmələri gücləndirmək.

Əsas məqsədlər:

- * Bütün xəbərlərdə rəy və təsvir müxtəlifliyini artırmaq
- * Oxucu, dinləyici və tamaşaçılarla potensial oxucu, dinləyici və tamaşaçılar arasında əlaqələri möhkəmləndirmək
- * Oxucu, dinləyici və tamaşaçı auditoriyasını genişləndirərək cəmiyyətin digər təbəqələrini də buraya daxil etmək
- * Kütləvi informasiya vasitəsinin daxilində komanda işini və əlaqələri genişləndirmək.

Fərdi Fəaliyyət Planı bu proqram ərzində araşdırdığınız məsələləri tətbiq etməyə başlarkən atılan ən mühüm addımdır. Hər iştirakçı jurnalist kimi iş başına qayıdıqdan sonra yararlanacağı konkret fəaliyyət planı hazırlamalıdır.

Bir dəqiqə fasilə verib fikir və təsvir müxtəlifliyini artırmaq, stereotipləri aradan qaldırmaq, dildən ehtiyatla istifadə etmək və ümumiyyətlə, proqram ərzində müzakirə etdiyiniz müxtəlifliyi əks etdirən məsələlərə həssas yanaşmaqla bağlı konkret tətbiq edəcəyiniz vasitələr barədə düşünün.

Daha sonra proqramın əvvəlində qoyduğunuz bəzi məqsədlərinizə çatmaq üçün atacağınız addımları yazıda qısaca təsvir edin. Planınızı 6 aylığına hazırlayın; hər 6 aylıq fasilə ərzində isə nailiyyətlərinizi nəzərdən keçirin: cəmiyyətin anlayış və dözümlülüyünü dəstəkləyən medianın əsasını qoymağa doğru irəliləyərkən qarşınıza başqa bir məqsəd qoyun. Fəaliyyət Planları - proqram başa çatan kimi yerinə yetirəcəyinizi düşündüyünüz xüsusi tapşırıqə yönələn müsbət bəyanatlardır. Fəaliyyət Planı yuxarıda təsvir olunan bəzi məqsədlərə nail olmaq üçün hazırladığınız şəxsi iş planı kimi nəzərdən keçirilməlidir. 6 ay və ya daha çox za-

man kəsiyində nail ola biləcəyiniz məqsədi qarşıya qoymaq böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Aşağıda sizə bir neçə misal təqdim olunur. Nümunələri genişləndirib dəyişdirmək və ya sizin üçün yararlı olacaq fəaliyyət planı hazırlamaq üçün boş sahələrdən yararlanın.

1) Mən çalışdığım yerdə başqa bir jurnalistlə birlikdə müxtəliflik prinsiplərini müzakirə edib təlimdə hazırladığım materialları onunla bölüşəcəyəm. Mən bu məqsədlə:

2) Mən dildən dəqiqliklə istifadə edib hörmətsiz, bayağı ifadələrdən, bu və ya digər qrupa qarşı təhqiredici xarakter daşıyan, yaxud daşıya bilən digər dərin mənəli terminləri aradan qaldırmaq üçün işimə nəzarət edəcəyəm. Mən bu məqsədlə:

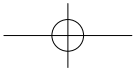
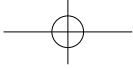
3) Mən dildən daha dəqiq istifadə strategiyalarımı digər jurnalistlərlə bölüşəcəyəm. Mən bu məqsədlə:

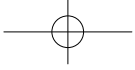
4) Mən müxtəliflik prinsiplərini müzakirə etmək üçün digər heyət üçün təlimlər təşkil edəcəyəm ki,

5) Mən çalışdığım qəzet və ya televiziya verənlər təsvirlərə nəzarət edib materialarımda fərqli təsvirlərə - qadınlar, yaşlılar, fərqli irqi, etnik və ya dini mənsubiyyətləri olan insanlara yer verməklə bağlı təkliflər irəli sürəcək və plan quracağam. Mən ilk öncə:

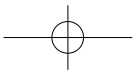
Qeyd:

Təkliflər yalnız ehtimal edilən fəaliyyət planı nümunələridir. Yuxarıdakı misallar əsasında öz bəyanatlarınızı hazırlayın. Konkretliyə və spesifikliyə üstünlük verin. Realist olun. Nə qədər sadə olsa da, yadda saxlayın ki, bizim hər birimiz mediada fikir müxtəlifliyini artırmağa doğru bir addım atsaq, ictimai anlaşma və dözümlülük vasitəsinə yaratmaq məqsədinə daha da yaxınlaşırıq.

14. İZAHLI LÜĞƏT

İzahlı Lüğət

YAŞ AYRIŞEÇKİLİYİ	Bir kəsin yaşı və ya ahılların stereotipləri əsasında formalaşan yanlış rəy, yaxud ayrışeçkilik.
ANTI-SEMİTİZM	Yəhudilərin dini fəaliyyəti və inancları, yaxud etnik stereotipləri ilə bağlı mənfi fikirlərə əsaslanaraq yaranan yanlış rəy və ya ayrışeçkilik.
FANATİZM	Bir kəsin başqa perspektivlərə və onu dəstəkləyən insanlara qarşı mövhumatçı dözümsüzlük və ya yanlış rəylərlə müşayiət olunan fikirlərinə, yaşayış tərzinə və inancına şüursuz sadıqlığı.
KLASSİZM	Sosial-iqtisadi mövqeyə əsaslanan mənfi rəy və ya ayrışeçkilik.
ƏLİLLİK	Bir kəsin müəyyən fəaliyyətləri icra edə bilməsini məhdudlaşdıran və ya imkan verməyən, zehni fəaliyyətə mənfi təsir göstərən fiziki, yaxud əqli zədə.
AYRIŞEÇKİLİK	İş, yaşayış, siyasi hüquqlar, ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulan yerlərlə bağlı, o cümlədən bir sıra sahələrdə digər mədəniyyət, etnik icma və sosial qrup üzvlərinə qarşı ədalətsiz münasibət.
MÜXTƏLİFLİK	Həm fərdlər, həm də insan qrupları arasında istər şəxsi seçimlə əlaqəsi olmayan əsas aspektlərdə (yaş, etnik mənsubiyyət, cins, seksual orientasiya, əlillik və s.), istərsə də ikinci dərəcəli aspektlərdə (təhsil, coğrafi məkan, ailə vəziyyəti, dini inanclar və s.) bir-birindən fərqlənən keyfiyyət və xüsusiyyətlərin mövcudluğu.
BƏRABƏRLİK	Başqaları kimi eyni ləyaqətə, mövqeyə və imtiyazlara malik olmaq və ya belə bir imkanın müyəssərliyi.
ETNOSENTRİZM	Digər etnik qrupların bir kəsin fərdi dəyərləri, standartları, meyarları əsasında şüurlu, yaxud şüursuz surətdə mülahizəsi və alternativ yanaşmaların inkar edilməsi.
NİFRƏT HADİSƏSİ	İrq, din, cins, seksual orientasiya və başqa meyarlar əsasında bir kəsi yaxud onun əmlakını hədəfə çevirən basqın, təhqir, yaxud digər təcavüzkar və düşmənçəsinə münasibət.

YAŞ AYRISEÇKİLİYİ	Bir kəsin yaşı və ya ahılların stereotipləri əsasında formalaşan yanlış rəy, yaxud ayrışeçkilik.
HETEROSEKSUALLIQ	Homoseksuallıq və biseksuallığın şüurlu və ya şüursuz surətdə heteroseksuallıqdan aşağıda durmasının qəbul edilməsi.
HOMOFOBİYA	Mavi, lesbian və biseksual olan və ya olduğu güman edilən insanlara qarşı qorxu və ya nifrət hissi.
ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİLİK	Cəmiyyətdə yanaşı mövcud olan geniş mədəniyyət, din, etnik icma spektrinin qəbul edilməsi və hörmətlə yanaşılması.
ÖNCƏDƏN YARANAN YANLIŞ RƏY	Bütöv bir qrupa qarşı irrasional şübhə və ya nifrət hissi; başqaları haqda qismən və ya əsasən onların spesifik etnik qrupa mənsubluğundan, dinindən və ayrı sosial qrupa aidliyindən irəli gələn statusları ilə bağlı yanlış mühakimə və ya rəy.
İRQÇİLİK	Bir etnik qrupun şüur, mənəviyyat, inanc, həyat tərzi və digər anadangəlmə keyfiyyətlərə görə digərlərindən üstün olması barədə fikrə əsasən yaranan yanlış rəy, yaxud ayrışeçkilik.
QAPAZALTILIQ	Əslində mürəkkəb və çoxsaylı səbəblərdən yaranan icimai, iqtisadi və digər problemlərə görə bütöv bir qrupu və ya həmin qrupun üzvünü təqsirləndirmə aktı.
SEKSUAL ORİENTASIYA	Bir kəsin seksual marağının eyni, qarşı, yaxud hər iki cinsin nümayəndələrinə yönəlməsi
STEREOTİP	Bütöv bir qrup barədə fərdi fərqləri və ya müxtəliflik ehtimalını inkar edən, yaxud bunlara əhəmiyyət verməyən ümumiləşdirmə.
TOLERANTLIQ	Digər mədəniyyətlərin, etnik icmaların və sosial qrupların təcrübəsinin, düşüncə tərzinin və inanclarının qəbul edilməsi və onlara qarşı qərəzsiz münasibət.
KSENOFOBİYA	Əcnəbilərə və başqa mədəniyyət, yaxud etnik qrupları təmsil edən insanlara qarşı dərin ikrah, qorxu və ya nifrət hissi.

Məlumatçatdırma Müxtəliflik Şəbəkəsinin (MMŞ) Cənub-Şərqi Avropa Filialı

Albaniya Media İnstitutu - Tirana
Rəmzi Lani - Direktor
<http://rages.albaniaonline.net/institutemedia/>

Müstəqil Elektron Media Assosiasiyası (MEMA) - Belqrad
Veran Matič - Direktor
<http://www.anem.org.yu/anemnews/indexSr.yu>

Beta İnformasiya Agentliyi - Belqrad
Draçan Yanjiç - Direktor
<http://www.beta.so.yu/>

Müstəqil Jurnalistika Mərkəzi - Buxarest
İoana Avedani - Direktor
<http://www.iyf-siy.org/>

Müstəqil Jurnalistika Mərkəzi - Budapeşt
Şandor Orban - Direktor
http://www.media-diversity.org/rdn_rartners.htm

Müstəqil Jurnalistika Mərkəzi - Çisinau
Ancela Siribu - Direktor
<http://iys.iatr.md/en/>

Çoxmədəniyyətli Anlaşma və Əməkdaşlıq Mərkəzi - Skopye
Kim Mehmeti - Direktor

Serbiya Müstəqil Jurnalistika Assosiasiyası - Belqrad
Militsa Lukiç-Kaviç - Direktor

Jurnalistlərin Beynəlxalq Təhsil Mərkəzi - Opatiya
Stjepan Maloviç - Direktor
<http://isey.hnd.hr/>

Makedoniya Media İnstitutu - Skopye
Janeta Traykoska - Direktor
<http://www.mim.org.mk/index.htm>

Media Mərkəzi - Sarayevo
Boro Kontiç - Direktor
<http://www.media.ba/>

Media İnkişafı Mərkəzi - Sofiya
Oqnian Zlatev - Direktor
<http://www.mediasenterbg.org/>

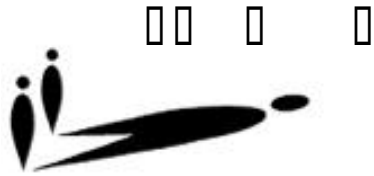
Media Planlaşdırma İnstitutu - Sarayevo
Zoran Udovikiç - Direktor
http://www.media-diversity.org/rdn_rarthers.htm

Qaraçı Mətbuat Mərkəzi - Budapeşt
Qabor Bernat - Direktor

STİNA İnformasiya Agentliyi - Split
Stoyan Obradoviç - Direktor
http://www.media-diversity.org/rdn_rartners.htm

"Viyesti" gündəlik müstəqil qəzeti - Podqoritsa
Jelyko İvanoviç - Direktor
<http://www.viyesti.sg.yu>

Məlumatçatdırma Müxtəliflik Şəbəkəsi (MMS) tərəfdaşlarının əlaqə nömrələrini MMI-dən əldə edə bilərsiniz.

Londonda əsası qoyulmuş Mediada Müxtəliflik İnstitutu inkişaf etmiş cəmiyyətlərdə ziddiyyətləri aradan qaldırmağın yolunu məlumatı müxtəlif formada çatdırmaqda görən obyektiv qeyri-mənfəət təşkilatıdır. İnstitutun Məlumatçatdırma Müxtəlifliyi Şəbəkəsi (MMS) jurnalistləri, informasiya qurumlarını, KİV-ə yardım mərkəzlərini, jurnalistika məktəblərini və digər təşkilatları bir yerə toplayaraq onlarla birgə müxtəliflik, azlıqlar, qruplararası münaqişələr və insan hüquqları məsələləri ilə bağlı daha dərin ictimai anlayışa sahib olmaq üçün KİV-in bütün gücünü səfərbər edir. Azlıqlar, müxtəliflik, etnik azlıqlar arasındakı münasibətləri işıqlandıran MMS yüksək standartlara cavab verən professional jurnalistikanı təbliğ edərək həmin standartları həyata keçirmək üçün vasitələr işləyir, üsullar hazırlayır və praktiki məlumatçatdırma təşəbbüsü göstərir.

Fərqli qruplar arasında anlayış yaratmaq üçün məlumatın ədalətli, dəqiq, sevindirici və hərtərəfli olması zəruridir. KİV-in özü çox vaxt qərəz və ayrıseçkilik təbliğ edən silah rolunu oynayıb. MMİ-nin əsas məqsədi bu baxışları dəyişib KİV-i insan hüquqları və demokratiyanı möhkəmləndirmə vasitəsinə çevirməkdir.

Biz buna:

- * Təcrübə keçən jurnalistlərlə;
- * Jurnalistikadan dərs deyən professorlar və akademiklərlə;
- * KİV sahibləri və qurumda qanun qəbul edən şəxslərlə;
- * KİV qurumları, insan hüquqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan və azlıqlara məxsus təşkilatlarla təhsil, təlim və əməkdaşlıq münasibətləri quraraq nail oluruq.

Müxtəliflik məsələsinə bütün aspektlərdən hərtərəfli yanaşma İnstitutun özünəməxsus xüsusiyyətidir. Biz jurnalistlərə və KİV-in kommersiya direktorlarına ən yaxşı şəkildə təlim keçir; azlıqlara məxsus qurumlara KİV-lə əlaqə qurmağı öyrədir; azlıqlara məxsus KİV-in möhkəmləndirilməsi üzərində işləyir və gələcək jurnalist nəslini yetişdirəcək professorlarla çalışırıq. MMİ-nin fəaliyyət dairəsi 9 əsas sahəyə bölünür:

1. jurnalist və KİV-də qərar qəbul edənlər üçün müxtəliflik barədə məlumatlandırma kursu;
2. bir qədər təcrübə toplamış jurnalistlər üçün praktiki müxtəliflik üzrə kurs və professional inkişaf;
3. qrup şəklində məlumat vermə və informasiya agentlikləri ilə bağlı layihələr də daxil olmaqla müxtəlif formada xəbər hazırlama təşəbbüsü;
4. jurnalistika fakültələri ilə birgə müxtəliflik üzrə tədris planının hazırlanması;
5. azlıq təşkil edən qruplar üçün KİV və ictimai əlaqələr üzrə kurs;
6. KİV vasitəsilə münaqişələrin aradan qaldırılması məqsədilə hazırlanan layihələr;
7. müxtəliflik üzrə kitabların, vəsaitlərin və tədris vəsaitlərinin istehsalı;
8. jurnalistlər üçün Zədələnmələrdən Sonrakı Stress Həyəcanını vurğulayan münaqişədən sonrakı professional inkişaf;
9. KİV-in müxtəlifliyi işıqlandıran məsələləri müşahidə etməsi.

QHT-lər üçün media ilə əlaqələr üzrə vəsait

Müəllif: Sara Silver
Tərcüməçi: Sara Abdullazadə
Ön Söz: Nəsi Uord, Militsa Peşiç

Media Müxtəliflik İnstitutu [www.media-diversity.org], London
tərəfindən nəşr edilib

Çapa hazırlayanlar
Elşad Fərzəliyev, Media Müxtəliflik İnstitutu
Lidiya Əl Xuri, Media Müxtəliflik İnstitutu

Kompüter Dizaynı
Rafiq Ömərov

Format
220x240 mm 144 səh

Kitab “Yeni Nəsil ” Nəşrlər Evində çap edilmişdir

Bakı 2004

